

TC
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
EĞİTİM YÖNETİMİ VE DENETİMİ YÜKSEK LİSANS
PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ÖĞRETMENLERİN OKUL ZORBALIĞINA
İLİŞKİN ALGILARI

BETÜL KANIK
07705005

TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. ALİ İLKER GÜMÜŞELİ

İSTANBUL
2010

TC
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
EĞİTİM YÖNETİMİ VE DENETİMİ YÜKSEK LİSANS
PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ÖĞRETMENLERİN OKUL ZORBALIĞINA
İLİŞKİN ALGILARI

BETÜL KANIK
07705005

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih: 21.12.2010.....
Tezin Savunulduğu Tarih: 27.01.2011.....

Tez Oy birliği / Oy çokluğu ile başarılı bulunmuştur.

Tez Danışmanı
Jüri Üyeleri

Unvan Ad Soyad

: Prof. Dr. Ali İlker GÜMÜŞELİ

: Prof. Dr. Ali İlker GÜMÜŞELİ

Yard. Doc. Dr. Muharrem KÖKLÜ

Yard. Doc. Dr. Erkan TABANICALI

İmza

İSTANBUL
ARALIK 2010

ÖZ

ÖĞRETMENLERİN OKUL ZORBALIĞINA İLİŞKİN ALGILARI

Betül KANIK

Aralık, 2010

Bu araştırmanın genel amacı; öğretmenlerin okul zorbalığı davranışlarına ve bu davranışların görülme sıklıklarına ilişkin algılarını, bu davranışların meydana geldiği yer ve zamanı ve öğretmenlerin zorbalık ile başa çıkma biçimlerini belirlemek ve öğretmenlerin bireysel özelliklerine göre zorbalık davranışlarıyla ilgili algılarının ve zorbalık ile başa çıkma biçimlerinin farklılık gösterip göstermediğini tespit etmektir.

Araştırmanın evrenini İstanbul'un en fazla göç alan ilçelerinden biri olan Avcılar ilçesinde bulunan ilk ve orta dereceli resmi okullarda görev yapan 1677 öğretmen oluşturmaktadır. Araştırma verileri, araştırmacı tarafından Jodie Tintorer'in "Elementary Teachers' Perceptions of and Responses to School Bullying" isimli anketi ile Ken Rigby'nin "Handling Bullying" isimli anketinin Türkçeye çevrilip, geçerlik güvenirlik çalışması yapılarak son şeklini verdiği anketin, araştırmanın örneklemini oluşturan 305 öğretmene uygulanmasıyla elde edilmiştir. Elde edilen veriler SPSS 16.0 programı kullanılarak analiz edilmiş ve yorumlanmıştır. Bulguların analizinde frekans ve yüzde dağılımları, aritmetik ortalama, t-testi ve tek yönlü varyans analizi (ANOVA) testi yöntemleri kullanılmıştır. Araştırma sonucunda öğretmenlerin farklı okul zorbalığı türlerine ait davranışların zorbalık olduğunun farkında oldukları belirlenmiştir. Bununla birlikte öğretmenlerin sınıflarında en fazla sözel zorbalık ($\bar{X}=2,42$), daha sonra ise sırasıyla fiziksel zorbalık ($\bar{X}=2,31$), duygusal zorbalığın ($\bar{X}=2,13$) ve son olarak da cinsel zorbalık ($\bar{X}=1,84$) davranışlarıyla karşılaştıkları ortaya çıkmaktadır. Aynı zamanda araştırma bulgularından öğretmenlerin karşılaştıkları zorbalık davranışları ile başa çıkmak için zorbayı disipline etme ($\bar{X}=4,56$) biçimini kesinlikle uyguladıkları görülmektedir. Bunu sırasıyla zorba ile çalışmak ($\bar{X}=3,93$), diğer yetişkinlerden yardım almak ($\bar{X}=3,76$) ve kurban ile çalışmak ($\bar{X}=3,42$) davranışları takip etmektedir. Göz ardı etme biçiminin genel olarak ($\bar{X}=1,85$) zorbalıkla başa çıkma amacıyla uygulanmadığı görülmektedir.

Anahtar kelimeler: Okul zorbalığı, zorba, kurban, ilköğretim, ortaöğretim

ABSTRACT

TEACHERS' PERCEPTIONS OF SCHOOL BULLYING

Betül KANIK

December, 2010

The main aim of this study is to determine teachers' perceptions of school bullying behaviors and frequency of these behaviors occurrence, the place and time that these behaviors happen, teachers' handling style of bullying, and whether there is any difference on teachers' perceptions about bullying behaviors and handling styles of bullying according to teachers' individual characteristics.

The universe of the research consisted of 1677 teachers who work at primary and secondary schools in Avçılar. The questionnaire was formed by translating Jodie Tintorer's "Elementary Teachers' Perceptions of and Responses to School Bullying" titled survey and Ken Rigby's "Handling Bullying" titled survey into Turkish and doing the validity and reliability study. Research data were obtained by application of the questionnaire to 305 teachers from the sample of research. The analysis of data has been made in computer by using SPSS 16.0 program. Frequency and percentage distributions, arithmetical mean, t-test and one way variance analysis test (ANOVA) methods were used to analyze findings. As a result of study it is examined that teachers are aware of different types of bullying behaviors belonging to school bullying. In addition to this, it is seen that teachers encounter mostly verbal bullying ($\bar{X} = 2,42$), then respectively physical bullying ($\bar{X} = 2,31$), emotional bullying ($\bar{X} = 2,13$), and lastly sexual bullying ($\bar{X} = 1,84$). At the same time, teachers definitely apply *disciplining the bully* ($\bar{X} = 4,56$) to cope with bullying behaviors. *Working with bully* ($\bar{X} = 3,93$), *enlisting other adults* ($\bar{X} = 3,76$), and *working with victim* ($\bar{X} = 3,42$) respectively follow this behavior. The style of *ignoring the incident* ($\bar{X} = 1,85$) is not used to coping with bullying behaviors by teachers.

Key Words: School bullying, bully, victim, primary school, secondary school

ÖNSÖZ

Öğrencilerin sosyal, duygusal ve akademik gelişimi birçok faktörden etkilenmektedir. Okullarda görülen zorbalık davranışlarının hem bu olaya katılan hem de seyirci olan öğrencilerin gelişimini olumsuz yönde etkilediği dünya çapında yapılan araştırmalarla kesinlik kazanmıştır. Genel olarak öğrenciler arası önemsiz anlaşmazlıklar olarak görülen ve göz ardı edilen bu davranışların ciddi olumsuz sonuçlar doğurduğu gözlemlenmektedir. Bu nedenle öğretmenlerin okul zorbalığı davranışlarına ve bu davranışların görülme sıklıklarına ilişkin algılarının, bu davranışların meydana geldiği yer ve zamanın ve öğretmenlerin zorbalık ile başa çıkma biçimlerinin belirlenmesinin bu konuya dikkatleri çekmek ve önleyici tedbirler almak açısından yararlı olacağı düşünülmüştür.

Böyle bir çalışma, tabii ki, birçok kişinin katkılarıyla gerçekleştirilmiştir. Öncelikle araştırmama başladığım günden itibaren yolumu aydınlatan, görüş ve önerilerini, mesleki birikimini her zaman benimle paylaşan, araştırmamı sonuçlandırmamda sonsuz sabır ve desteğini her zaman hissettiren tez danışmanım, Yıldız Teknik Üniversitesi Eğitim Bilimleri Bölüm Başkanı Sayın Prof. Dr. Ali İlker GÜMÜŞELİ'ne sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Veri toplama aşamasında katkıda bulunan müdür ve öğretmenlere teşekkür ederim.

Bana dünyanın en değerli şeyini, koşulsuz sevgilerini sunan çok değerli anneme, babama ve kardeşlerim Zeynep ve Yasemin'e çok teşekkür ediyorum.

Hayatıma girdiği andan itibaren her şeyi güzelleştiren ve anlamlandıran, çalışmamı bitirmem konusunda beni cesaretlendiren ve kendime güvenmemi sağlayan sevgili eşim Emre Kanık'a sonsuz anlayışı ve sabrı için çok teşekkür ederim.

Üretmenin tadına vararak bu çalışmayı tamamlamanın gururu içindeyim. Katkısı olan herkese bir kez daha ve en içten duygularıyla çok teşekkür ederim.

Betül KANIK

İstanbul

Aralık 2010

İÇİNDEKİLER

ÖZ	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	v
İÇİNDEKİLER	vi
TABLolar LİSTESİ	viii
ŞEKİLLER LİSTESİ	xi
1. GİRİŞ	1
1.1. Problem.....	1
1.2. Amaç.....	5
1.3. Önem.....	6
1.4. Sınırlılıklar.....	9
2. KURAMSAL BİLGİLER	10
2.1. Okul Zorbalığı.....	10
2.1.1. Tanımı.....	12
2.1.2. Saldırganlık ve Şiddetle İlişkisi.....	17
2.1.3. Türleri.....	20
2.1.4. Zorba ve Mağdurların Özellikleri.....	22
2.1.4.1 Zorbaların Özellikleri.....	22
2.1.4.2 Mağdurların Özellikleri.....	24
2.1.5. Yaygınlığı.....	25
2.1.6. Nedenleri.....	29
2.1.6.1. Bireysel Nedenler.....	30
2.1.6.2. Ailesel Nedenler.....	31
2.1.6.3. Okuldan Kaynaklanan Nedenler.....	33
2.1.7. Sonuçları.....	34
2.2. Okul Zorbalığını Önleme.....	36
2.2.1. Zorbalığa Yaklaşımları Açısından Okul Türleri.....	37
2.2.2. Okul Zorbalığını Çözme Yaklaşımları.....	40
2.2.3. Okul Zorbalığı İle İlgili Ne Yapılabilir?.....	42
2.2.4. Okul Zorbalığını Önlemede Okul Yöneticilerinin ve Öğretmenin Rolü.....	53
2.3. İlgili Araştırmalar.....	56
2.3.1. Yurt İçinde Yapılan Araştırmalar.....	56
2.3.2. Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar.....	63
3. YÖNTEM	67
3.1. Araştırmanın Modeli.....	67
3.2. Evren ve Örneklem.....	67
3.3. Veri Toplama Araçları.....	69
3.4. Anketin Güvenirlik Çalışması.....	71
3.5. Verilerin Toplanması.....	76
3.6. Verilerin Analizi.....	76

4. BULGULAR VE YORUM.....	79
4.1. Öğretmenlerin Değişik Zorbalık Türlerine İlişkin (Fiziksel, Sözel, Duygusal, Cinsel) Algı Düzeyleri.....	79
4.2. Öğretmenlerin Değişik Zorbalık Türlerine İlişkin Algı Düzeylerinin Bireysel Değişkenlere Göre Farklılıkları.....	84
4.2.1. Cinsiyet Değişkenine Göre Farklılıklar.....	85
4.2.2. Yaş Değişkenine Göre Farklılıklar.....	85
4.2.3. Mesleki Kıdem Değişkenine Göre Farklılıklar.....	88
4.2.4. Görev Yapılan Kademe Değişkenine Göre Farklılıklar.....	93
4.2.5 Medeni Durum Değişkenine Göre Farklılıklar.....	96
4.2.6. Çocuk Sahibi Olma Değişkenine Göre Farklılıklar.....	97
4.3. Tipik Bir Sınıf Ortamında Görülen Zorbalık Türlerinin Öğretmen Algılarına Göre Sıklık Düzeyleri	97
4.4. Tipik Bir Sınıf Ortamında Görülen Zorbalık Türlerinin Öğretmen Algılarına Göre Sıklık Düzeylerinin Bireysel Değişkenlere Göre Farklılıkları.....	101
4.4.1. Cinsiyet Değişkenine Göre Farklılıklar.....	101
4.4.2. Yaş Değişkenine Göre Farklılıklar.....	102
4.4.3. Mesleki Kıdem Değişkenine Göre Farklılıklar.....	103
4.4.4. Görev Yapılan Kademe Değişkenine Göre Farklılıklar.....	104
4.4.5 Medeni Durum Değişkenine Göre Farklılıklar.....	107
4.4.6. Çocuk Sahibi Olma Değişkenine Göre Farklılıklar.....	108
4.5. Okulda Zorbalığın En Fazla Meydana Geldiği Yer Ve Zamanlar	109
4.6. Öğretmenlerin Zorbalık Eylemleri İle Başa Çıkma Biçimleri.....	110
4.7. Öğretmenlerin Zorbalık Eylemleri İle Başa Çıkma Biçimlerinin Bireysel Değişkenlere Göre Farklılıkları.....	112
4.7.1. Cinsiyet Değişkenine Göre Farklılıklar.....	112
4.7.2. Yaş Değişkenine Göre Farklılıklar.....	113
4.7.3. Mesleki Kıdem Değişkenine Göre Farklılıklar.....	115
4.7.4. Görev Yapılan Kademe Değişkenine Göre Farklılıklar.....	117
4.7.5. Medeni Durum Değişkenine Göre Farklılıklar.....	120
4.7.6. Çocuk Sahibi Olma Değişkenine Göre Farklılıklar.....	121
5. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	123
5.1. Sonuçlar.....	123
5.2. Öneriler.....	125
KAYNAKÇA.....	128
EKLER.....	134
EK 1: Anket İzinleri.....	135
EK 2: Okul Zorbalığını Önleme Anketi.....	137
EK 3: Valilik İzni.....	143
ÖZGEÇMİŞ.....	144

TABLO LİSTESİ

	Sayfa
	No.
Tablo 1: Zorbalığa Katkısı Olan Kişilik Faktörleri.....	30
Tablo 2: Zorbalığa Katkısı Olan Ailesel Faktörler.....	32
Tablo 3: Zorbalığa Yaklaşım Açısından Okul Gelişim Aşamaları.....	38
Tablo 4: Örnekleme Oluşturan Öğretmenlere İlişkin İstatistikî Bilgiler (N=305).....	68
Tablo 5: Öğretmenlerin Okul Zorbalığına İlişkin Algıları Bölümünün Alt Boyutlarının Güvenilirlik Analizi.....	73
Tablo 6: Öğrencilerin Okul Zorbalığına Katılma Düzeylerine İlişkin Öğretmen Algıları Bölümünün Alt Boyutlarının Güvenilirlik Analizi.....	73
Tablo 7: Okulun Belirli Alanlarında Zorbalığın Görülme Sıklığına İlişkin Öğretmenlerin Algılarının Güvenilirlik Analizi.....	74
Tablo 8: Öğretmenlerin Zorbalık Eylemleri İle Başa Çıkma Biçimleri Bölümünün Alt Boyutlarının Güvenilirlik Analizi.....	75
Tablo 9: Öğretmenlerin Okul Zorbalığı Türlerine İlişkin Algıları İçin Aritmetik Ortalama ve Standart Sapmalar (N=305).....	79
Tablo 10: Öğretmenlerin Okul Zorbalığı Davranışlarına İlişkin Algıları İçin Frekans Dağılımı (N=305).....	81
Tablo 11: Okul Zorbalığı Türlerine İlişkin Algı Puanlarının Cinsiyete Göre T-Testi Sonuçları (N=305).....	85
Tablo 12: Öğretmenlerin Okul Zorbalığı Türlerin Farkındalığına İlişkin Algı Puanlarının Yaşa Göre Anova Sonuçları (N=305).....	85
Tablo 13: Öğretmenlerin Fiziksel Zorbalığın Farkındalığına İlişkin Algı Puanlarının Yaşa Göre LSD Çoklu Karşılaştırma Testi Sonuçları (N=305).....	86
Tablo 14: Öğretmenlerin Cinsel Zorbalığın Farkındalığına İlişkin Algı Puanlarının Yaşa Göre LSD Çoklu Karşılaştırma Testi Sonuçları (N=305).....	87
Tablo 15: Öğretmenlerin Okul Zorbalığı Türlerin Farkındalığına İlişkin Algı Puanlarının Mesleki Kıdeme Göre ANOVA Sonuçları (N=305).....	88
Tablo 16: Öğretmenlerin Fiziksel Zorbalığın Farkındalığına İlişkin Algı Puanlarının Mesleki Kıdeme Göre LSD Çoklu Karşılaştırma Testi Sonuçları (N=305).....	89
Tablo 17: Öğretmenlerin Duygusal Zorbalığın Farkındalığına İlişkin Algı Puanlarının Mesleki Kıdeme Göre LSD Çoklu Karşılaştırma Testi Sonuçları (N=305).....	90

	Sayfa No.
Tablo 18: Öğretmenlerin Cinsel Zorbalığın Farkındalığına İlişkin Algı Puanlarının Mesleki Kıdeme Göre LSD Çoklu Karşılaştırma Testi Sonuçları (N=305).....	91
Tablo 19: Öğretmenlerin Okul Zorbalığı Türlerin Farkındalığına İlişkin Algı Puanlarının Görev Yapılan Kademe Göre ANOVA Sonuçları (N=305).....	94
Tablo 20: Öğretmenlerin Sözel Zorbalığın Farkındalığına İlişkin Algı Puanlarının Görev Yapılan Kademe Göre LSD Çoklu Karşılaştırma Testi Sonuçları (N=305).....	94
Tablo 21: Öğretmenlerin Cinsel Zorbalığın Farkındalığına İlişkin Algı Puanlarının Görev Yapılan Kademe Göre LSD Çoklu Karşılaştırma Testi Sonuçları (N=305).....	95
Tablo 22: Okul Zorbalığı Türlerine İlişkin Algı Puanlarının Medeni Duruma Göre T-Testi Sonuçları (N=305).....	96
Tablo 23: Okul Zorbalığı Türlerine İlişkin Algı Puanlarının Çocuk Sahibi Olma Durumuna Göre T-Testi Sonuçları (N=305).....	97
Tablo 24: Öğretmenlerin Zorbalık Türlerinin Görülme Sıklığına İlişkin Algıları İçin Aritmetik Ortalama ve Standart Sapmalar (N=305).....	98
Tablo 25: Öğretmenlerin Zorbalık Türlerinin Görülme Sıklığına İlişkin Algıları İçin Frekans Dağılımı (N=305).....	99
Tablo 26: Öğretmenlerin Okul Zorbalığı Türlerinin Görülme Sıklığına İlişkin Algı Puanlarının Cinsiyete Göre T-Testi Sonuçları (N=305).....	101
Tablo 27: Öğretmenlerin Okul Zorbalığı Türlerinin Görülme Sıklığına İlişkin Algı Puanlarının Yaşa Göre ANOVA Sonuçları (N=305).....	102
Tablo 28: Öğretmenlerin Okul Zorbalığı Türlerinin Görülme Sıklığına İlişkin Algı Puanlarının Mesleki Kıdeme Göre ANOVA Sonuçları (N=305).....	103
Tablo 29: Öğretmenlerin Okul Zorbalığı Türlerinin Görülme Sıklığına İlişkin Algı Puanlarının Görev Yapılan Kademe Göre ANOVA Sonuçları (N=305).....	104
Tablo 30: Öğretmenlerin Fiziksel Zorbalığın Görülme Sıklığına İlişkin Algı Puanlarının Görev Yapılan Kademe Göre LSD Çoklu Karşılaştırma Testi Sonuçları (N=305).....	105
Tablo 31: Öğretmenlerin Sözel Zorbalığın Görülme Sıklığına İlişkin Algı Puanlarının Görev Yapılan Kademe Göre LSD Çoklu Karşılaştırma Testi Sonuçları (N=305).....	105
Tablo 32: Öğretmenlerin Duygusal Zorbalığın Görülme Sıklığına İlişkin Algı Puanlarının Görev Yapılan Kademe Göre LSD Çoklu Karşılaştırma Testi Sonuçları (N=305).....	106
Tablo 33: Öğretmenlerin Cinsel Zorbalığın Görülme Sıklığına İlişkin Algı Puanlarının Görev Yapılan Kademe Göre LSD Çoklu Karşılaştırma Testi Sonuçları (N=305).....	107
Tablo 34: Öğretmenlerin Okul Zorbalığı Türlerinin Görülme Sıklığına İlişkin Algı Puanlarının Medeni Duruma Göre T-Testi Sonuçları (N=305).....	108

	Sayfa No.
Tablo 35: Öğretmenlerin Okul Zorbalığı Türlerinin Görülme Sıklığına İlişkin Algı Puanlarının Çocuk Sahibi Olma Durumuna Göre T-Testi Sonuçları (N=305).....	108
Tablo 36: Öğretmenlerin Algılarına Okulda Zorbalığın En Fazla Meydana Geldiği Yer Ve Zamanlara İlişkin Aritmetik Ortalama Ve Standart Sapmalar (N=305).....	109
Tablo 37: Öğretmenlerin Zorbalık Eylemleri İle Başa Çıkma Biçimleri İle İlgili Aritmetik Ortalama Ve Standart Sapmalar (N=305).....	111
Tablo 38: Öğretmenlerin Zorbalık Eylemleri İle Başa Çıkma Biçimleri Puanlarının Cinsiyete Göre T-Testi Sonuçları (N=305).....	112
Tablo 39: Öğretmenlerin Okul Zorbalığı İle Başa Çıkma Biçimlerinin Yaşa Göre ANOVA Sonuçları (N=305).....	113
Tablo 40: Öğretmenlerin Okul Zorbalığı İle Başa Çıkma Biçimlerinden Göz Ardı Etmeyi Seçmelerinin Yaşa Göre LSD Çoklu Karşılaştırma Testi Sonuçları (N=305).....	114
Tablo 41: Öğretmenlerin Okul Zorbalığı İle Başa Çıkma Biçimlerinin Mesleki Kıdeme Göre ANOVA Sonuçları (N=305).....	115
Tablo 42: Öğretmenlerin Okul Zorbalığı İle Başa Çıkma Biçimlerinden Göz Ardı Etmenin Mesleki Kıdeme Göre LSD Çoklu Karşılaştırma Testi Sonuçları (N=305).....	116
Tablo 43: Öğretmenlerin Okul Zorbalığı İle Başa Çıkma Biçimlerinin Görev Yapılan Kademe Göre ANOVA Sonuçları (N=305)...	118
Tablo 44: Öğretmenlerin Okul Zorbalığı İle Başa Çıkma Biçimlerinden Kurban İle Çalışmanın Seçilmesinin Görev Yapılan Kademe Göre LSD Çoklu Karşılaştırma Testi Sonuçları (N=305).....	118
Tablo 45: Öğretmenlerin Okul Zorbalığı İle Başa Çıkma Biçimlerinden Zorba İle Çalışmanın Seçilmesinin Görev Yapılan Kademe Göre LSD Çoklu Karşılaştırma Testi Sonuçları (N=305).....	119
Tablo 46: Öğretmenlerin Okul Zorbalığı Durumunda Tepkilerinin Medeni Duruma Göre T-Testi Sonuçları (N=305).....	120
Tablo 47: Öğretmenlerin Okul Zorbalığı Durumunda Tepkilerinin Çocuk Sahibi Olmalarına Göre T-Testi Sonuçları (N=305).....	121

ŞEKİL LİSTESİ

		Sayfa No.
Şekil 1:	Zorbalık Döngüsü: Bir Zorbalık Durumunda Öğrencilerin Tepkileri	11
Şekil 2:	Saldırganlık, Şiddet Ve Zorbalık Terimleri Arasındaki İlişki.....	19
Şekil 3:	Olweus Önleme/Müdahale Programının Önemli Unsurları.....	50

1. GİRİŞ

1.1. Problem

Bireylerin, toplumla uyum içerisinde, mutlu ve üretken bireyler olarak yetişmelerinin sağlanabileceği ortamların başında okullar gelmektedir. Bu nedenle okullar, öğretimin yanında, öğrencilerin kişilik gelişimlerine de katkıda bulunan eğitim kurumları olarak görülmektedirler. Kuşkusuz, eğitim öğretim sürecinin nitelikli bir biçimde yürütülebilmesi için okulların almaları gereken bazı önlemler vardır. Okulda huzuru ve güvenliği sağlama, tüm öğrencilere karşı adil olma ve öğrencileri yakından takip etme gibi birçok önlem sağlıklı bir okul ortamı yaratabilmek için oldukça önemlidir. Okul ortamlarında yaşanan olumsuz yaşantılar, öğrencilerin okuldan soğumalarına, hatta uzaklaşmalarına neden olurken, okul ortamının şiddetten olabildiğince arınmış olması, okulun, öğrenciler için güven ve mutluluk verici bir yer olarak algılanmasına yol açacaktır.

Okul, tüm öğrenciler için güvenli ve pozitif bir öğrenme ortamı olmalıdır. Bu amaçla okullar; okul içinde ve dışında öğrenciler arasında gerçekleşen zorbalık sorunlarını ortadan kaldırmaya ya da en azından azaltmaya, yeni zorbalık sorunlarının gelişimini önlemeye ve zorba ve kurbanların okul içinde ve dışında iyi geçinmelerini sağlayacak iyi akran ilişkileri oluşturmalarını sağlamaya ve uygun ortamlar yaratmaya çabalamalıdır.

Kitle iletişim araçlarının yaygınlaşmasıyla öğrenciler arası zorbalık olaylarına karşı dünyada ve Türkiye’de duyarlılık gittikçe artmaktadır. Kitle iletişim araçları aracılığıyla sıklıkla okul zorbalığını konu eden haberlere rastlanmaktadır. Yakın zamana kadar öğrencilerin bedensel, sözel, duygusal ve hatta cinsel yönden arkadaşları tarafından hırpalandığı kimsenin dikkatini çekmemiş, çocukların sadece anne-baba, öğretmen ve idareciler tarafından örselendiğine inanılmıştır. Ancak günümüzde zorbalığın acilen ilgilenilmesi gereken bir saldırganlık türü olduğu toplumlarda ve ilgili çevrelerde kabul görmektedir (Çınkır ve Kepenekçi, 2003, 238).

Öğrenci merkezli eğitime geçişle bireye verilen değer artmış ve öğrencilerin akademik başarılarını etkileyen öğrenciler arası sorunlar daha belirgin hale gelmiştir. Öğrenciler arası şiddet ve saldırgan davranışların öğrencilerin okul başarılarını etkilediği görülmektedir. Son zamanlarda daha da fazla önem kazanan öğrenciler arası zorbalık olgusu araştırmacılar tarafından nedenleri, sonuçları, önleme ve çözüme yaklaşımları açısından incelenmeye değer bulunmaktadır. Bir öğrencinin diğer bir öğrenci ya da öğrenciler tarafından hedef seçilerek sürekli rahatsız edici davranışlara maruz kalması olarak tanımlanan okul zorbalığı hem zorbalığa maruz kalan kurban için, hem zorbalığı yapan zorba için hem de olaya seyirci kalan diğer öğrenciler için kısa ve uzun süreli olumsuz etkilere neden olur. Zorbalığın meydana geldiği çevrede korku ve endişe duyulmasını varsaymak mantıklı olur. Zorbalık mağduru öğrenciler bu tür rahatsız edici eylemlere okulda uğradıklarında okulu sevmeme, okulda zorbalığın meydana geldiği yerlere gitmekten kaçınma ve hatta okuldan kaçma gibi tepkiler verebilmektedirler.

Zorbalık; okulların ortaya çıkmasıyla birlikte görülmeye başlanan bir olgudur. Bununla birlikte halk arasında tanınmaya ve sosyal bir sorun olarak görülmeye başlaması İsveç yazar/hekim Heinemann'nın 1972'de yazdığı kitapla gerçekleşmiştir. Bu kitaptan önce zorbalık, öğretmenlerin ve eğitim örgütlerinin kaçındığı bir tabudur. Heinemann kitabında “mobbing” terimini kullansa da, bu olgu, genel olarak İskandinavya dillerinde hızlı bir şekilde “bullying” yani zorbalık olarak kabul edilmeye başlamıştır (Smith ve diğ., 1999, 57).

Okullarda meydana gelen saldırganlık olaylarının bir türü olan okul zorbalığı, yaşça daha büyük ya da fiziksel olarak daha güçlü olan öğrencilerin kendilerinden daha güçsüz olan çocukları sürekli olarak hırpalaması, eziyet etmesi ve rahatsız etmesidir. Zorba öğrenciler söz ve eylemleri aracılığıyla diğer öğrencileri korkutur, sahip olmaları gereken “özgür öğrenme haklarını” ellerinden alır, dolayısıyla çocukların kendilerini okulda güvensiz hissetmelerine ve sıkça devamsızlık yapmalarına neden olurlar (Pişkin, 2002, 532).

Olweus'un (1999) son yaptığı çalışmalar sonrası okul zorbalığını, bir ya da daha fazla öğrencinin bir başka öğrenciye sürekli olarak olumsuz eylemlerde bulunması şeklinde tanımladığı ve tanımda geçen olumsuz eylemleri, kasıtlı bir biçimde zarar verme ve rahatsız etme koşuluna bağladığı dikkati çekmektedir (Pişkin, 2007, 56). Bu tanımda zorbalığın hem doğrudan fiziksel boyutunun (vurma, dövme, itme vb.)

hem de dolaylı yani sözel (kızdırma, korkutma, isim takma vb.) boyutunun altı çizilmiştir. Buna göre bir eylemin zorbalık olarak tanımlanabilmesi için şu üç temel ölçütün olması gerekmektedir (Pişkin, 2007, 56):

- Kasıtlı olarak zarar verme amacı güden saldırgan davranışlar olması,
- Süreklilik özelliği taşıması, yani zorbanın bu tür eylemleri bir kez değil devamlı olarak yapması,
- Zorba ve kurban arasında güç dengesinin eşit olmaması gerekir. Bir başka ifadeyle, zorbaca eyleme uğrayan kurbanın, zorbaya karşı kendisini çaresiz ve savunamayacak durumda hissetmesi gerekir. Bu güç dengesizliği bedensel olabileceği gibi psikolojik de olabilir.

Zorbalık, bir ya da birden çok öğrencinin kendilerinden daha güçsüz öğrencileri kasıtlı ve sürekli olarak rahatsız etmesiyle sonuçlanan ve kurbanın kendisini koruyamayacak durumda olduğu bir saldırganlık türüdür. Tekme atma, tokat vurma, itme, çekme gibi fiziksel, sataşma, alay etme, dalga geçme, kızdırma, hoşla gitmeyen isim takma, küçük düşürücü sözler söyleme gibi sözel, dedikodu ve söylenti çıkarıp yayma, arkadaş grubundan dışlayarak yalnızlığa terk etme gibi dolaylı ya da para veya diğer eşyalarını zorla alma, almakla tehdit etme, eşyalarına zarar verme gibi davranışsal olarak ortaya çıkabilir (Olweus, 1993, 9).

Zorbalığın nedenleri konusunda pek çok görüş olmasına karşın bu nedenlerden biri de zorbalığa ilişkin yanlış inanç, algı ve düşüncelerdir. Bu yanlış algı ve düşünceleri değiştirmeden zorbalık olgusuna ilişkin davranışları değiştirmek hemen hemen olanaksız gibi görünmektedir (Sarı, [2010]). Okul zorbalığı konusunda okul toplumunda var olan yanlış inanışlar, bu olgunun önlenmesine ket vurmaktadır. Okul zorbalığı ile ilgili yanlış inanışlardan bazıları şöyledir (Scarpaci, 2006, 172):

- Zorbalık arkadaşlar arasında bir şakalaşmadır.
- Bazıları zorbalığı hak eder.
- Sadece erkek çocuklar zorbalık yapar.
- Zorbalarla ilgili şikâyette bulunanlar çocukluk yapmaktadırlar.
- Zorbalık gelişim sürecinin bir parçasıdır.
- Zorbalar onları görmezden geldiğinizde davranışlarına devam etmezler.
- Bütün zorbaların öz saygıları düşüktür.
- Zorbalığa uğradığını bir yetişkine söylemek dedikodu yapmaktır.

- Bir zorba ile başa çıkmanın en iyi yolu onunla kavga etmek ve yaptığını onun yanına bırakmamaya çalışmaktır.
- Zorbalığa uğrayanlar biraz acı çekerler ama bu kısa sürer.

Zorbalık karşıtı politikalar ancak okulu oluşturan bütün öğelerin katkısıyla etkili olabilirler. Elbette okulu oluşturan bu öğelerden biri de öğretmenlerdir. Bu nedenle öğretmenlerin tutum ve davranışları okul zorbalığı ile ilgili alınacak önlemler açısından çok önemlidir. Öğretmenlerin tutumlarının okulda zorbalıkla baş etmede ilk adım olan 'fark etme' aşamasından itibaren büyük önem taşıdığı söylenebilir. Çünkü fark edilmeyen zorbalık davranışı kendini tekrar edecektir. Öğretmenler diğer sorumlulukları arasında boğduklarından zorbalığa karşı harekete geçmeyi bir öncelik olarak görmeyebilir. Öğretmenler zorbalığı büyümenin kaçınılmaz bir parçası olarak görebilir, önleme konusunda kendilerini güçsüz görebilir ya da önlemenin durumu daha da kötüleştirceğini düşünebilirler. Bütün bu nedenlerden dolayı öğretmenler zorbalık konusunda gereken duyarlılığı göstermeyebilir. Bu da okul zorbalığı konusunda var olan durumun artarak sürmesine neden olabilir (Balanuye, 2007, 4-5).

Okullar zorbalık olaylarının görülmesi en muhtemel yerlerdendir ve günlük hayatta oldukça sıklıkla okullarda zorbalık olaylarına rastlanmaktadır. Bunun yanı sıra zorbalık hem saldırgan hem de mağdur açısından olumsuz sonuçlar doğurabilir ve etkisi kalıcı olabilir. Zorbalık olaylarına dâhil olan öğrenciler hayata küsmüş ve hayata dâhil olamayan bireyler haline gelebilirler, kendilerine olan güvenlerini yitirebilirler ve suça meyilli hale gelebilirler. Tüm çocuklar gelişimlerini sağlıklı bir biçimde tamamlamak için güvenli bir öğrenme ortamına gereksinim duyar. Bu nedenle okul yönetimi, öğretmenler, aileler ve öğrencilerin okul zorbalığını görmezlikten gelmemeleri ve onunla başa çıkmaya çalışmaları gerekmektedir (Cavendish ve Salomone, 2001, 26).

Öğrenciler arasında yaşanan zorbalığın önlenmesine yönelik geliştirilen eğitim programlarının başarıya ulaşmasında, öğrencilere verilen eğitim kadar bu konuda, okul yöneticilerinin, öğretmenlerin ve ana-babaların yaklaşımları ve duyarlılıkları da önemlidir. Öğretmenlerin zorbalık olayları ve bunları etkileyen etmenler doğrultusundaki görüşleri, öğrenciler ile olan iletişimlerinde ve zorbalık sorununa yönelik çözüm oluşturmada önemli kaynaklardan biridir; çünkü öğretmenler ve okul

personeli, en uygun kaynakları harekete geçirebilme, etkili eğitim yöntemlerini uygulayarak risk altındaki öğrencilerle çalışabilme olanağına sahiptirler. Bu önleme çabaları öğrencilerin gelişim dönemleri boyunca, onların gelişim gereksinimlerine göre sürdürülmelidir. Okul çalışanları, öğrenciler ve ana-babalar, iş birliği içerisinde, okullarında zorbalığı önlemek için hedefleri ve özel önleme amaçlarını birlikte oluşturmalıdırlar. Bununla birlikte okullar, tek başına zorbalığı önleme girişimlerinde yeterli olamayabilirler; çünkü okulda yaşanan zorbalık aslında toplumsal bir sorundur ve birçok kişinin iş birliğini gerektirir. Okulların bu alanda yetişmiş uzmanlardan, güvenlik birimlerinden, ailelerden, sivil toplum örgütlerinden ve çeşitli kaynaklardan aldıkları destekle okulda zorbalığın önlenmesine yönelik çabaları çok daha etkili olabilir. Okulda zorbalığın önlenmesi ve azaltılmasında kilit nokta, kısa dönemli amaçlar ile uzun dönemli amaçların birleştirilmesidir. Bu amaçla okul yöneticileri, okullarında zorbalığı önleme konusunda genel yaklaşımları ve görüşleri araştırmalı, buradan hareketle kendi okulları için en uygun zorbalığı önleme stratejisini seçmelidirler (Hoang, 2001). Yapılan kapsamlı literatür taramasında genel olarak Türkiye’de okul zorbalığını önlemeye yönelik çabaları araştıran betimsel araştırmaların sayısının çok yetersiz olduğu görülmektedir. Bu konu İstanbul gibi çok çeşitli alt kültürlerin bir arada yaşadığı mega bir kentteki okullar açısından daha da büyük bir anlam taşımaktadır. Özellikle sürekli göç alan ilçelerden birisi olan Avcılar ilçesindeki okullarda belirli bir zorbalığı önleme programı uygulanıp uygulanmadığına yönelik bir çalışmaya rastlanmamaktadır. Bu nedenle araştırmanın temel problemini Avcılar ilçesindeki okullardaki okul zorbalığına ilişkin algılar ve okul zorbalığı ile başa çıkma biçimleri oluşturmaktadır.

1.2. Amaç

Bu araştırmanın temel amaçlarından birisi İstanbul ili Avcılar ilçesindeki resmi ilköğretim ve ortaöğretim okullarında görev yapan öğretmenlerin zorbalık davranışlarına ilişkin farkındalık düzeylerine ilişkin algıları ile bu davranışların okullarda ne sıklıkta, nerede ve ne zaman görüldüğünü belirlemek ve öğretmenlerin okul zorbalığı ile başa çıkma biçimlerini ortaya koymaktır. Diğer bir temel amaç ise bireysel değişkenler bakımından öğretmenlerin zorbalık eylemlerine ilişkin farkındalık düzeyleri ile sınıflarda görülen zorbalık davranışları ve zorbalık eylemleri ile başa çıkma biçimlerini kullanma düzeylerine ilişkin öğretmen algıları arasında

anlamli bir farklılık olup olmadığını incelemektir. Araştırmada bu temel amaçlar doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

- Öğretmenlerin değişik zorbalık türlerine ilişkin (fiziksel, sözel, duygusal, cinsel) algı düzeyleri nedir?
- Öğretmenlerin değişik zorbalık türlerine ilişkin (fiziksel, sözel, duygusal, cinsel) algı düzeyleri bireysel değişkenlere göre farklılık göstermekte midir?
- Tipik bir sınıf ortamında görülen zorbalık türlerinin öğretmen algılarına göre sıklık düzeyleri nedir?
- Tipik bir sınıf ortamında görülen zorbalık türlerinin öğretmen algılarına göre sıklık düzeyleri bireysel değişkenlere göre farklılık göstermekte midir?
- Öğretmen algılarına göre okulda zorbalığın en fazla meydana geldiği yer ve zamanlar nerelerdir?
- Öğretmenlerin zorbalık eylemleri ile başa çıkma biçimlerini kullanma düzeyleri nedir?
- Öğretmenlerin zorbalık eylemleri ile başa çıkma biçimlerini kullanma düzeyleri bireysel değişkenlere göre farklılık göstermekte midir?

1.3. Önem

Çocuklar arası zorbalık çok eski zamanlardan beri süregelen bir olgudur. Pek çok yetişkin kendi okul günlerinde zorbalığı bizzat yaşamış veya başka çocuklara uygulanan zorbaca davranışlara şahit olmuştur. Bazı çocukların diğerleri tarafından sistematik olarak ve acımasızca zorlanması hatta saldırıya uğraması edebiyat eserlerine ve filmlere de sıklıkla konu olmuştur. Yıllardır sürüyor olması zorbalığın olağan bir olay olduğunu göstermez. Bazılarınca iddia edildiği gibi öğrencileri hayatın zorlukları ile baş etmeye hazırlamaz. Kendini yok etme isteğine, insanlara karşı güvensizlik duygusuna ve içinde yaşanması zor olan bir duruma yol açar (Dölek, [28.04.2009], 1).

Okul zorbalığı, okullardaki eğitimin kalitesini düşüren, velilerin, öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin zamanlarını ve enerjilerini gereksiz bir yere yönlendiren, toplumun huzurunu kaçıran bir olgudur. Bunun yanı sıra ister zorba ister mağdur isterse izleyici olsun öğrencilerin sosyal ve psikolojik gelişimlerini olumsuz etkileyen bir olgudur. Okullar, çocukların sosyal davranışlarının geliştirilmesinde

önemli bir rol oynamaktadır. Bir okulda zorbalık davranışları görülüyorsa, okul bunu görmezden gelemez, ya da bunun sorumluluğunu kendi üzerinden atamaz.

Öğretmenler, öğrenciler ve veliler zorbalık davranışları ile nasıl başa çıkabileceklerine karar veremeyebilmektedirler. Bu aşamada birlikte hareket etmenin gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Okul olarak ortak hareket edilerek okul zorbalığının tümüyle ortadan kaldırılması ya da okuldaki zorbalık olaylarının en alt düzeye indirilerek kontrol altına alınması sağlanabilir. Zorbalık davranışlarıyla etkili bir biçimde mücadele edebilmenin bir yolu da; sadece zorba öğrencilere odaklanmak yerine; zorba davranışları sergilemelerinde rol oynayan bireysel ve çevresel etkenleri ortaya çıkarmaktır. Okuldaki zorbalık davranışıyla etkili bir biçimde mücadele edebilmek için belirli faktörlerin çok iyi bilinmesi gerekir. Bunlar; zorbalık davranışları, bu davranışların sıklığı, bu davranışların meydana geldiği yerler ve zamanlar, zorbalığı ortaya çıkaran nedenler ve başa çıkmada etkili olduğu araştırmalarca kanıtlanmış yöntemlerdir.

Sorunu görmezden gelmek yerine, zorbalığın kısa ve uzun ve dönem etkilerini ve zorbalığa neden olan olası faktörleri belirleyerek çözüm aranmalıdır. Bu bağlamda okullarda zorbalığı önlemek amacıyla rehberlik birimleri aktif hâle getirilmeli ve daha sonra okul yönetimi ve öğretmenler sorunu kabullenerek yapıcı tutum içerisine girmelidirler. Ayrıca öğrencilerin sorunları ile daha yakından ilgilenilmeli, öğrencilere şiddet içermeyen sorun çözme becerileri kazandırılmalı, öğrencilerle zorbalık ve sakıncalarını tartışan söyleşiler düzenlenmeli ve stres sınıfları oluşturulmalıdır.

Zorbalık ile baş etmede okul yönetiminin, öğretmenlerin, ailelerin ve öğrencilerin aşağıda belirtilen gerçekleri her zaman göz önünde bulundurmaları gerekmektedir (Elliot, 1997'den aktaran Çinkır ve Kepenekçi, 2003, 241):

- Kimse zorbalığa maruz kalmayı hak etmez.
- Ad takma, gruptan dışlama, itme ya da zorlama gibi davranışlar zalimliklerdir.
- Zorbalık olayları asla görmezlikten gelinemez.
- Zorbalık her zaman eşit olmayan gücü içerir.

- Zorbalık yaparak bundan kolaylıkla sıyrılanlar, zorbalığı isteklerine kolayca ulaşmanın bir yolu olarak görecektir ve zorbaların bu davranışları sürekli göstermelerine neden olacaktır.
- Arkadaşlarının zorbalığa maruz kaldığını izleyen öğrenciler, zorbalığa müdahale edemedikleri için mutsuz olurlar.
- Zorbalığa maruz kalan öğrenciler depresyona girebilir ve kendilerine saygıları düşük, güvensiz, çekingen ve öfkeli olurlar.
- Zorbalığa maruz kalan öğrencilerin zorbalığı durdurmak için yetişkinlerin yardımına ihtiyaçları vardır.
- Zorbalık olayları, yetişkinlerin kararlı bir şekilde konuyla ilgilenmeleri durumunda kesinlikle durdurulabilir.
- Okullar öğrencileri zorbalığa karşı korumakla sorumludurlar.

Zorbalıkla ilgili incelenen literatür genel olarak değerlendirildiğinde, öncelikle zorbalığın dünyanın pek çok ülkesinde yaygın bir problem olduğunu belirtmek gerekmektedir. Ayrıca zorbalık, tarafları üzerinde olumsuz etkileri olan ve önemli izler bırakabilen bir problemdir. Zorbalık erken yaşlarda öğrenciler arasında popüler olma, kendini kabul ettirme, sorun çözme ve empati kurma gibi becerilerden yoksun olma, devamlı kaygı yaşama, fiziksel ceza yöntemi kullanan ailelerden gelme gibi çok çeşitli nedenler ile tetiklenebilmektedir. Zorbalığa maruz kalma, çocukların kendilerini değersiz hissetmesine yol açabilir; çevresinden korkmasına, uzaklaşmasına ve soyutlanmasına neden olabilir. Zorba olmak ya da zorbalığa maruz kalmak bir yana, sadece bu olaylara tanık olmak bile uzun süreli olumsuz etkilere neden olabilir. Bu nedenle de mutlaka erken fark edilmesi ve uygun stratejilerle ve önleme programlarıyla etkilerinin azaltılması için gerekli önlemler alınmalıdır. Zira bu olguyu tamamen ortadan kaldırmak çok mümkün görünmemektedir (Gökler, 2009, 532).

Bu çalışma, okul zorbalığı konusuna ilgililerin dikkatini çekme ve yapılması gerekenler ile ilgili velilerin, öğrencilerin, öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin farkındalığını arttırma bakımından önem taşımaktadır. Araştırmanın özetle okul zorbalığı ve zorbalığı önlemeye ilişkin Türkçe literatürde var olan araştırma boşluğunun doldurulmasına ve uygulamacıların okulların etkili çalışmasında en

temel faktörlerden birisi ve güvenli okulların temel bileşeni olan zorbalığın önlenmesi konusuna dikkatlerinin çekilmesine katkıda bulunacağı umulmaktadır.

1.4. Sınırlılıklar

Araştırma, 2009 – 2010 eğitim öğretim yılında İstanbul İli Avcılar İlçesindeki ilköğretim ve ortaöğretim okullarında görev yapan ve örneklem grubuna giren öğretmenlerin algıları ile sınırlıdır.

Araştırmada zorbalık türleri fiziksel, sözel, duygusal, cinsel zorbalık ile sınırlıdır.

2. KURAMSAL BİLGİLER

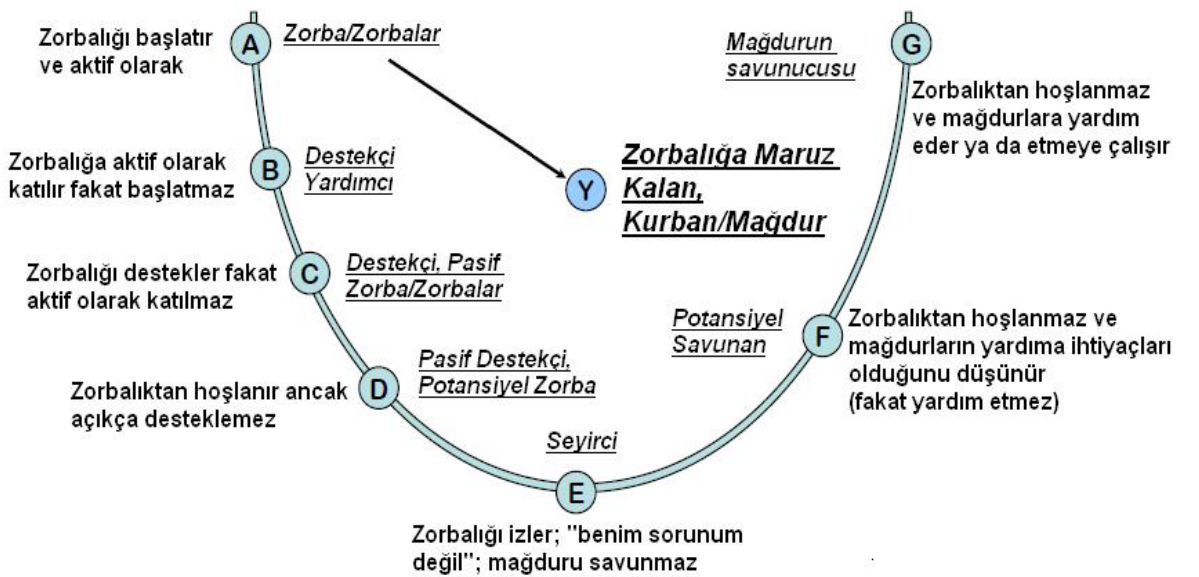
2.1. Okul Zorbalığı

İngilizce “Bully” olan zorbalık, 16. yüzyılda anlamı “lover” (âşık) olan, Hollandaca “boele” kelimesinden türemiş bir kavramdır. Sırasıyla “fine fellow” (iyi arkadaş) ve “blusterer” (kabadayı) ve son olarak da şimdiki anlamı olan kendinden daha güçsüz insanlara gözdağı veren ve onlara kötü davranan saldırgan kişi anlamını kazanmıştır (Encarta World English Dictionary, 1999’dan aktaran Smith, 2000, 294). Terimin, cesaret gerektiren bir eylemi desteklemeyi ifade eden, daha olumlu olan orijinal anlamı “bully for you”, “senin için mükemmel” deyimini şeklinde kalmıştır. Bu terimin Latin dillerinde tam olarak karşılığı bulunmamaktadır ve bu nedenle İskandinavcada “mobbing”, Hollandacada “petsen” ve Japoncada “ijime” terimleri “bullying” teriminin karşılığı olarak kullanılmaktadır. Olweus (1999), “bullying” teriminin birçok araştırmacının ortaklaşa belirledikleri sözlük anlamının aşağıdaki gibi olduğunu belirtmiştir: Kurbanın kendisini korumada zorlanacağı şekilde bir güç dengesizliğinin olduğu durumlarda, sürekli olarak, diğer kişiye kasıtlı olarak acı çektirme ya da zarar vermenin gerçekleştirildiği saldırgan davranıştır (Smith, 2000, 294–295). Türkiye’de yapılan araştırmalar sonucunda “bully” ya da “bullying” kelimelerinin tam Türkçe anlamlarına rastlanmamış olmakla birlikte bu olgu “zorbalık” terimi ile ifade edilmektedir.

1970’lerde İskandinavya’da okullarda zorbalık ciddi bir biçimde ele alınmaya başlanmıştır. Buna öncülük yapan kişi Bergen Üniversitesi’nde öğretim üyesi olarak görev yapan Profesör Dan Olweus olmuştur. Okul zorbalığını ilk olarak tanımlayan kişi olmamasına karşılık, bir sosyal bilimci olarak, İsveç ve Norveç okullarında görülmeye başlayan bu konunun doğasını ve meydana gelişini, ilgi ve kararlılıkla inceleyen ilk kişi odur. Norveç’teki eğitim otoritelerini okullardaki zorbalığı durdurmanın önemi konusunda ikna edebilmiş ve onlarla işbirliği yaparak, okullardaki zorbalığı sistemli bir şekilde azaltmak için ulusal bir kampanya

düzenlemiştir. İki yıl sonra yapılan araştırmalar Bergen civarındaki okullarda zorbalık olaylarının olağanüstü bir şekilde yüzde 50 azaldığını göstermektedir. Bu ciddi, titiz ve bilimsel olarak tasarlanan müdahale, dünyanın diğer bölgelerindeki eğitimcilerin de okul zorbalığı ile ilgili gerçekten bir şeyler yapılabileceğine inanmalarını sağlamıştır (Rigby, 2007, 12).

Öğretmenlerden bazıları, öğrenciler arasında sık sık zorbalığın ortaya çıktığını, bazıları da bunun önemli bir şey olmadığını düşünmektedirler. Okullarda genel olarak zorbalıkla ilgili olay meydana geldikten sonra ve yetkili birinin bundan haberi olduğunda, tehdit ya da cezalandırma gibi geleneksel zorbalığı kontrol etme davranışları gösterilmektedir. Mevcut tartışmaların merkezinde, zorbalıkla ilgili ne yapılabileceği konusunda iki görüş hâkimdir; biri arzu edilen bir sonuç olan insanlar arasında yapıcı ve saygılı davranışların gerçekleşmesine odaklanırken, diğeri kötü saldırgan davranışları azaltmaya yoğunlaşmaktadır. Tartışmalardan biri insanlar arasındaki davranışların olumlu olarak gelişmesinin eğitim, ikna ve saygılı davranışları modelleme ile mümkün olduğunu savunurken, diğeri durdurmak istenilen, ceza gerektiren davranışları tanımlamaya çalışmaktadır. Bunun yanı sıra insanların zorbalıkla ilgili görüşleri zorbalığın türüne göre de değişmektedir. Bazıları sadece fiziksel zararları zorbalık olarak kabul ederken, diğerleri alay etme ve ad takmanın da kesinlikle önlenmesi gerektiğini düşünmektedir (Rigby, 2002, 233–234).

Şekil 1: Zorbalık Döngüsü: Bir Zorbalık Durumunda Öğrencilerin Tepkileri

Dan Olweus. **What is Bullying?** (<http://www.olweus.org>, [25.10.2008]).

Okul zorbalığı sadece zorbalık yapan ve mağdur olan öğrencileri değil tüm okul nüfusunu, velileri ve okul topluluğunu etkiler, ancak en büyük etki okuldaki öğrencilerde görülür.

Öğrenciler zorbalık karşısında çeşitli tepkiler gösterirler. Olweus'a göre bu tepkiler sekiz kategoriye ayrılır. Şekil 1'de öğrencilerin bir zorbalık durumunda olaya verecekleri tepkiler sıralanmaktadır. Olweus'un bu sınıflandırmasında ilk olarak zorbalığı başlatan ve aktif olarak katılan zorbalılar bulunmaktadır. Daha sonra zorbalığa aktif olarak katılan zorbanın grup arkadaşları bulunur. Sonrasında sırası ile zorbalığı destekleyen fakat katılmayanlar, zorbalıktan hoşlanan ama desteklemeyenler, onun sorunu olmadığını düşünüp tepkisiz kalanlar, zorbalıktan hoşlanmayıp bir şeyler yapılması gerektiğini düşünenler ve mağdura zorbalık konusunda yardım edenler ya da etmeye çalışanlar bulunmaktadır. Son olarak da zorbalık mağduru olan, en fazla zararı gören kurbanlar kategorisi vardır. Okulda zorbalığı engellemek için her bir gruba gereksinimlerine göre destek vermek ve onları bilinçlendirmek gerekmektedir. Zorbalık ona katılan ve şahit olan tüm öğrencileri belirli oranlarda etkilemektedir.

2.1.1. Tanımı

“Bullying” teriminin Türkçe’de tam karşılığı bulunmadığı için, konu ile ilgili anlam kargaşası ortaya çıkmaktadır. Çoğu eğitimci ve okul yöneticileri “bullying”, zorbalık/kabadayılık kavramının ne anlama geldiğini, önemini, niçin önlenmesi gerektiğini, sebep ve sonuçlarını bilmemekte ya da yanlış bilmektedir.

Literatüre “bullying” olarak giren, Türkçede zorbalık/kabadayılık olarak kullanılan kavram ile ilgili çok sayıda tanım bulunmaktadır. Anlam kargaşasını önlemek ve kavramın daha iyi anlaşılmasını sağlamak için bu çalışmada kavramı literatüre sokan araştırmacıların tanımlarına yer verilmiştir.

Zorbalık, bir birey ya da grup tarafından mevcut koşullarda kendisini savunamayacak olan bir bireye uzun süreli uygulanan fiziksel ya da psikolojik şiddettir (Heinemann, 1969, 1973'den aktaran Tattum&Lane, 1989, 21).

Besag (1989, 14) zorbalığı, güçlü durumda olanların güçlerini ve çıkarlarını korumak için kendilerinden güçsüz olanlara karşı fiziksel, psikolojik, sosyal ve sözel olarak acı çektirmeleri olarak tanımlamıştır.

Zorbalık, göreceli olarak daha güçlü birinin güçsüz birinin sürekli ve kasıtlı olarak canını acıtması, onu korkutması ve aşağılaması olarak tanımlanabilir (Scarpaci, 2006, 171).

Pişkin (2002, 538) ise okul zorbalığını; bir ya da birden çok öğrencinin kendilerinden daha güçsüz olan öğrencileri bilerek ve isteyerek ve sürekli bir biçimde fiziksel olarak (tekme atma, tokat vurma, itme, çekme vb.), sözel olarak (sataşma, alay etme, dalga geçme, kızdırma, hoş gitmeyen isim takma, küçük düşürücü sözler söyleme vb.), dedikodu ve söylenti çıkarıp yayarak, para ya da diğer eşyalarını zorla alarak, almakla tehdit ederek, eşyalarına zarar vererek ya da arkadaş grubundan dışlayıp yalnızlığa terk ederek rahatsız etmesi ile sonuçlanan ve kurbanın kendisini koruyamayacak durumda olduğu bir saldırganlık türü olarak tanımlamaktadır.

Bir ya da daha fazla öğrenci tarafından sürekli olumsuz eylemlere maruz kalan bir öğrenci için zorbalığa uğrayan/kurban edilen denilebilir. Olumsuz eylemler deyimi ile neyin kastedildiği biraz daha belirginleştirilmelidir. Bir kişi diğerine kasıtlı olarak acı çektirme, yaralama ya da rahatsız etme eylemini gerçekleştirmiş ya da bu tarz bir eylem girişiminde bulunmuş ise, bu bir olumsuz eylemdir ve genel olarak saldırgan davranışın tanımına girer. Olumsuz eylem; tehdit etme, alay etme, sataşma, ya da isim takma davranışlarında bulunarak sözel olarak da gerçekleştirilebilir. Aynı şekilde bir kişi diğerine vurma, itme, tekme atma, sıkıştırma ya da engelleme gibi fiziksel bağlantı kuruyorsa bu da bir olumsuz eylem olarak nitelendirilir. Tüm bunların yanı sıra surat yapmak ya da kötü el hareketleri yapmak, kasıtlı olarak bir kişiyi gruptan dışlamak ya da diğer kişinin isteklerine razı olmayı reddetmek gibi sözel ya da fiziksel bir şey kullanmadan da olumsuz eylemlerde bulunmak mümkündür (Olweus, 1993, 9).

Eyalet Parlamentosu Ulusal konferansındaki katılımcılara göre, “zorbalık” kavramı, taciz, gözdağı verme, alay etme ve dalga geçmeyi içeren davranışların tümüdür. Zorbalık, nefret ya da önyargı, cehalet ya da korku tarafından güdülenebilir. Aynı şekilde, kültürel normlar, akran baskısı ya da hata yapan diğer bir kişiden intikam alma isteğinin olduğu herhangi bir durumda ortaya çıkabilir. alışkanlık haline gelmiş cinsel tacizler de zorbalık olarak sayılmaktadır (Besag ve diğ., 2007, 5).

Besag'ın zorbalık tanımı, meselenin aşağıdaki dört özelliği içermektedir (Besag, 1989, 4) :

- Sözel, fiziksel ya da psikolojik olabilir.
- Sosyal olarak kabul edilebilir bir şekilde olabilir, mesela diğerlerini aşağılanmış hissettirecek ya da strese sokacak şekilde, akademik, spor ya da sosyal alanda başarıyı ciddi bir rekabet olarak görmek gibi.
- Sadece saldırı sırasında değil, aynı zamanda gelecekteki diğer saldırı tehditlerinin de etkisi ile kişiyi sürekli stres altında tutacak şekilde saldırı tekrarlanır.
- Her bağlamda güçlü olanın güçsüz olana baskısı şeklinde tanımlanır.

Özet olarak zorbalık, genel olarak güçlü olanın güçsüz olanı strese sokmak için kasıtlı olarak uyguladığı fiziksel, psikolojik, sosyal ya da sözel sürekli bir saldırı davranışıdır.

Zorbalık konusundaki çalışmalar incelendiğinde, aşağıda belirtilen ayırt edici özelliklerden söz edilebilir (Pişkin, 2002, 356):

- Zorbalık bilinçli ve istençli olarak yapılan ve kurbanı fiziksel, zihinsel, sosyal ya da psikolojik olarak zarar verme amacı güden söz ve eylemlerdir.
- Zorbalığın belli bir süre tekrarlanma özelliği vardır.
- Zorbaca davranışlara uğrayan kurbanın kendini koruyamayacak ve savunamayacak durumda olması söz konusudur.
- Zorbalar eylemlerini bireysel veya grupta yapabildikleri gibi, kurbanlar da bu eylemlerden bireysel ya da grup olarak zarar görebilmektedirler.
- Zorbalar, bu tür eylemlerinden dolayı genellikle kendilerine bazı menfaatler sağlamaktadırlar.
- Zorbalar, kurban ya da kurbanların acı çekmesinden genellikle haz duymaktadırlar.
- Zorbalar, kurban ya da kurbanların acı çekmesinden genellikle haz duyarlar.
- Zorbaca davranışlar, doğası itibarıyla ciddiye alınmalı ve gerekli önlemler alınmalıdır.

Zorbalık; bir ya da daha fazla kişi tarafından diğer bir kişiye karşı belirli bir süre gerçekleştirilen olumsuz ve genellikle saldırgan ya da hileli eylem ya da eylemlerdir (Sullivan, Cleary, Sullivan, 2004, 3–5). Zorbalık karmaşık bir sorundur, onu daha fazla dikkate almamızın nedenlerinden biri; zorbalığa çok basit bir bakış açısı ile bakıyor olmamız olabilir. Ülke ve kültürel farklılıklara göre değişiklik göstermesine karşılık, çok sayıda araştırma raporlarının bulgularından yola çıkarak okul zorbalığının aşağıdaki genel özellikleri taşıdığı belirtilmektedir (Olweus, 1993, 9; Tattum ve Lane, 1989, 11; Lee, 2004, 15–19; Sullivan, Cleary, Sullivan, 2004, 3–5; Smith, 2000, 298; Sampson, 2002, 6-8; Kanada Halk Güvenliği, [25.10.2008]):

- Zorbalık doğasına göre fiziksel, duygusal, sosyal ya da psikolojik olabilir.
- Zorbalık düşünmeden ve kazara yerine planlı sistemli ve hesaplıdır.
- Ağır şakalaşma ile şiddetli saldırı arasında bir seviyede olabilir.
- Öz değerlendirme raporlarına göre sekiz - on altı yaş arasındaki dönemde zorbalığa uğradığını belirten sayısı düzenli bir şekilde azalma gösterirken zorbalık yaptığını belirten sayısında bu düşüş görülmemektedir. Yaşla birlikte fiziksel zorbalıktan dolayı ve ilişkisel zorbalığa geçiş vardır.
- Zorbalık kategorisinde erkeklerin sayıları çok fazla iken, kurban kategorisinde iki cinsiyette eşit sayıda bulunmaktadır.
- Erkekleri genellikle bireysel güçleri güdülerken, kızlar bir topluluk olarak seçtikleri kurbanı dışlarlar, günah keçisi gibi davranırlar ve grup dayanışmasını korurlar.
- Olayların çoğunda zorbalık yapan öğrenci kurban ile aynı sınıftadır (ilkokullarda) ya da aynı yaş grubundadır (ortaokullarda); daha düşük yaşta bir öğrenci ya da grup tarafından zorbalığa uğrama durumu çok azdır.
- Zorbalık yapan kişi kurban olan kişiden daha fazla güce sahiptir.
- Bir çocuk ya da çete tarafından gerçekleştirilebilir. Zorbalık ilişkileri genellikle çok sayıda zorba içerir, buna karşılık çok az miktarda olayda bire bir ilişkiler mevcuttur. Erkekler diğer erkekler tarafından zorbalığa uğrarlar (kızlar tarafından değil), fakat kızlar her iki cinsiyetten de zorbalık görebilirler.

- Zorbalık ara sıra ve kısa süreli ya da sürekli ve uzun süreli olabilir. Çocuklar sistemli olarak uzun yıllar zorbalık görebilir.
- Kendini kurban olarak değerlendiren büyük çoğunluk zorbalıkla ilgili öğretmenlerine ya da aile bireylerinden herhangi birine bundan bahsetmediklerini söylemektedir. Söylemeyenlerin oranı yaş büyüdükçe artmaktadır ve bu durum daha büyük yaş gruplarında kurban olmanın daha ciddi bir sorun olduğunu göstermektedir.
- Çoğu öğrenci zorbalıktan hoşlanmadığını belirtmektedir ve önemli bir azınlık zorbalığa katılabileceğini belirtmiştir. Aynı zamanda bu “zorbalığa öncü olma” ya da “kurban karşıtı” davranışlar 14–15 yaş gruplarında artma eğilimindedir (bu noktadan sonra azalmaya başlayabilir).
- Zorbalık genellikle okula gidiş – geliş yolundan çok okul binası içinde gerçekleşir. Zorbalığın büyük bir kısmı, oyun sahaları, sınıf ya da koridorlar gibi halka açık alanlarda gerçekleşmektedir; denetimin derecesi bu noktada önemli gibi görünmektedir.
- Zorbalık olaylarında birçok okul değişkeni etkindir, fakat okulun büyüklüğü, sınıfların büyüklüğü ya da kırsal ya da büyük şehir düzenlerinin genel olarak zorbalığı etkilemediği görülürken, hizmet alanlarındaki sosyo-ekonomik durumun etkileri büyüktür.
- Irkçı taciz ya da zorbalık bazı okullarda rahatsız edici bir özelliktir. Farklı kökenlerden gelen çocuklar kendileri ile aynı yaş ve cinsiyetteki diğer çocuklara göre daha fazla ad takma olayları ile karşılaşmaktadır.
- Cinsel taciz ve zorbalık karmaşık şekillerde görülebilmektedir; sadece erkekler kızlara zorbalık yapmamaktadır, kızlar da erkeklere tacizde bulunmaktadırlar ve diğer kızların cinsel karakteri ve görünüşü ile alay etmektedirler (Duncan, 1999).
- Orta dereceli okullarda Rivers (1995) farklı cinsel yönelimleri (eşcinsel, lezbiyen) olan çocukların yüzde sekseninin cinsel yönelimleri ile alay edildiği, yarısından fazlasının diğer öğrenciler ve öğretmenleri tarafından fiziksel olarak şiddet gördükleri ve alay edildikleri bulgusuna ulaşmıştır.

Okul zorbalığının önlenmesi için oluşturulacak programların zorbalığı tanımlayan kuramsal görüşleri temel alması gerekmektedir. Rigby (2004, 288-296) her biri zorbaca davranışları ve okullardaki zorbalık sorununu açıklayan beş kuramsal görüş ileri sürmektedir. Bu görüşe göre zorbalık:

- Öğrenciler arası bireysel farklılıkların bir çıktısıdır.
- Bir gelişim sürecidir.
- Sosyo-kültürel bir olgudur.
- Okul içinde görülen akran baskısına karşı geliştirilen bir tepki niteliğindedir.
- Bir tür onarıcı adalettir.

Her bir görüşün okulların zorbalık karşıtı politikalar geliştirirken ve uygulamalarını gerçekleştirirken yapması ve yapmaması gerekenleri belirlemede etkileri vardır. Sadece bir bakış açısı kesinlikle çözüme ulaşmada yeterli değildir, her birinin güçlü ve zayıf yönleri mevcuttur. Bu nedenle her birini dikkate alıp zorbalığı önlemede her birinden yararlanılmalıdır.

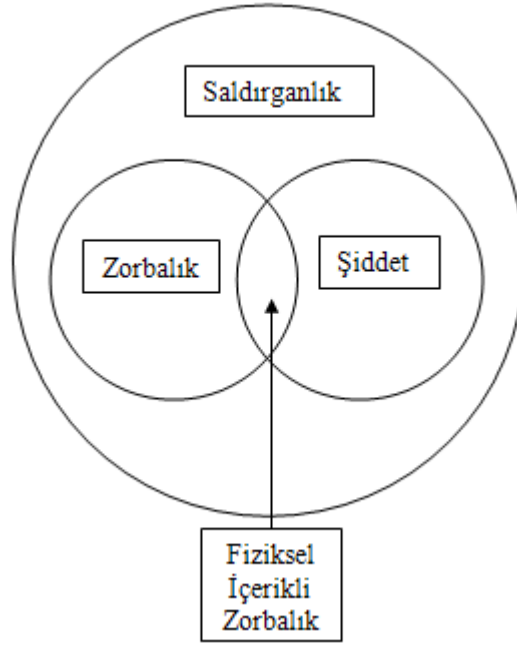
2.1.2. Saldırganlık ve Şiddetle İlişkisi

Heinemann [1973], zorbalığı; bir grubun herhangi bir şekilde diğerlerinden farklı olan bir kişiye saldırması şeklinde tanımlamıştır. Diğer bir deyişle, zorbalıkta bütün saldırılar tepkiseldir ve normal barışçıl grup üyeleri toplu olarak sinirlenirler ya da zorbalık dışarıdan birinin saldırıyı başlatmasıyla ortaya çıkar. Heinemann'ın davranışı genel olarak kazara gerçekleşen bir olay gibi tanımlayarak açık bir şekilde gözden kaçırdığı nokta, zorba olmanın sabit doğasıdır. Çeşitli araştırmacılar çoğu zorbalığın, saldırganlığın planlı olarak yapılan bir türünün olduğu konusunda hemfikirdirler (Roland & Idsoe, 2001, 446-447).

Literatüre bakıldığında, zorbalığın bir tür saldırganlık olduğu, ancak bir eylemin zorbalık olarak adlandırılabilmesi için taraflar arasında eşit olmayan güç ilişkisinin olması, süreklilik özelliği taşıması ve kasıtlı yapıyor olması gibi bir takım özelliklere de sahip olması gerektiği görülmektedir. Buna göre, fiziksel ve/veya psikolojik olarak eşit durumda olan iki kişinin birbirlerine saldırmaları zorbalık olarak nitelendirilemez. Aynı zamanda, teneffüste ya da okul çıkışında bir öğrencinin ilk kez gördüğü diğer bir öğrenciye çeşitli nedenlerle sözel veya fiziksel olarak saldırması da, süreklilik özelliği taşımadığı için zorbalık olarak değerlendirilemez.

Şiddet, bir kimsenin fiziksel ya da bir nesne kullanarak diğeri bir bireyi göreceli olarak ciddi sayılabilecek biçimde yaralaması ya da ona zarar vermesidir (Olweus, 1994, 27). Görüldüğü gibi şiddet de bir saldırganlık biçimidir, ancak ana unsurları fiziksel gücü kullanmaya dayanmaktadır. Şiddet de bir saldırganlık türü olmasına karşın, tıpkı zorbalığın olduğu gibi, şiddetin de kendine özgü özellikleri nedeniyle saldırganlıkla örtüşen ve ayrılan yönleri vardır.

Zorbalığın saldırgan davranışlar içerdiği kabul edilmektedir. Genel olarak zorbalık, saldırgan ve kurban arasında güç eşitsizliğinin olduğu ve aynı zamanda saldırgan eylemlerin kasıtlı ve sürekli oldukları durumlarda görülen saldırganlık olarak algılanır (Farrington, 1993; Olweus, 1993; Smith ve Sharp, 1994'den aktaran Rigby, 2004, 288). Farklılıklar genellikle zorbalığın gerçekleştirilme şekilleriyle açıklanmaktadır, mesela, fiziksel, sözel ve dolaylı olarak (insanları dışlama). Eşit güce sahip kişiler arasında meydana gelen saldırgan eylemler ile zorbalığı işaret eden, güç dengesizliğinin olduğu saldırgan eylemler arasında farkı ortaya koymak genellikle ahlaki bir konu olarak görülür, yani özellikle gücün kötüye kullanıldığı varsayımı ayıplanacak bir şeydir. Son olarak, zorbalığın ciddiyet açısından sürekli bir dizi arasında bir yerlerde görülebileceği genel olarak kabul görmektedir. Diğer bir deyişle, ara sıra gerçekleşen ve istenmeyen, alay etmede olduğu gibi, çoğu zorbalık davranışları düşük seviyede ciddiyet taşıırken, sürekli fiziksel saldırılar ve/ya uzun bir süre dışlanma gibi bazıları çok büyük ciddiyet ortaya koymaktadır (Rigby, 2001'den aktaran Rigby 2004, 288).

Şekil 2: Saldırganlık, Şiddet Ve Zorbalık Terimleri Arasındaki İlişki

Pişkin, Metin. 2002. Okul Zorbalığı: Tanımı, Türleri, İlişkili Olduğu Faktörler ve Alınabilecek Önlemler. (Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi:535).

Şekil 2’de görüldüğü gibi saldırganlık içine hem şiddeti hem de zorba eylemleri alan bir kavram niteliğindedir. Şiddet ve zorba davranışların örtüştüğü alanlar olduğu gibi, farklılaştığı alanlar da vardır. Zorbalığın fiziksel boyutta ortaya çıktığı durumlarda, örneğin, dövme, vurma, tekme atma gibi eylemlerin yapıldığı durumlarda zorba eylemler, aynı zamanda şiddet olarak da kabul edilmektedir. Ancak zorbalık, fiziksel olmayan boyutlarda da ortaya çıkabilmektedir. Bir başka deyişle, zorbalığın şiddetten ayrılan geniş bir boyutu da vardır. Örneğin dalga geçme, alay etme, kızdırma, isim takma, kötü söz söyleme, arkadaş grubuna almama, dışlama, yalnızlığa terk etme, iftira atma, söylenti çıkarıp yayma gibi zorbalık türleri de bir çeşit saldırganlık olmasına karşın, gerekli unsurları içermediğinden şiddet olarak kabul edilmemektedir (Pişkin, 2002, 535). Buna karşın pek çok şiddet eylemi zorbalık olarak adlandırılmaz çünkü bir eylemin zorbalık olarak adlandırılabilmesi için sürekli olması, güç eşitsizliği olması ve planlı olarak kasıtlı yapılması gerekmektedir.

Zorbalık isteyerek yapılan davranışlardır. Zorbalar başkalarını isteyerek ve bilerek başka insanları üzme ve rahatsız etmeye çalışırlar. Bu insanlar kötü davranışlarda bulunmayı kendileri seçerler. Bu davranışlar tekrarlanır. Bazen zorbalığa uğrayan

öğrenciler tekrar tekrar rahatsız edilir ve bu davranış çok uzun zaman da devam edebilir. Zorbalığa uğrayan kişiler kendilerini koruyamaz veya karşı koymaz. Bundan dolayı da zorbalık insanların adalet hissine de zarar verir. İnsanların her tartışması veya anlaşmazlıkları zorbalık sayılmaz. Bu nedenle zorbalığı tanımlarken; Bir öğrenciye bir başka öğrenci veya öğrenci grubu tarafından bilerek ve isteyerek onun hoşuna gitmeyecek ve rahatsızlık verecek bir şekilde davranılmasına zorbalık denilir. Zorbalık uğrayan öğrenci çoğu zaman tekrara tekrar rahatsız edilir ve bu öğrenci kendini savunamaz. Aynı yaşta ve birbirine denk olan gençlerin tartışmaları veya kendi aralarındaki karşılıklı sataşmaları zorbalık olarak kabul edilemez (Okullarda Şiddet ve Zorbalığın Önlenmesi: Öğrenci El Kitabı, [03.10.2010], 2).

2.1.3. Türleri

Okul zorbalığı ile ilgili literatür incelendiğinde kesin kabul görmüş bir tanıma rastlanmadığı gibi okul zorbalığının türleri ile ilgili de belirgin bir ayırım söz konusu değildir. Okul zorbalığı türlerini farklı araştırmalar, farklı şekilde kabul edip inceleme yapmışlardır. Aslında her bir tür okul zorbalığı ortaya çıkış şekli ve bireyde meydana getirdiği hasara göre belirli bir sınıflandırmaya sokulabilir. En ayrıntılı sınıflandırma aşağıdaki gibi yapılabilir.

- Sözel zorbalık – sürekli alay etme, ad takma, yüze vurma, tehditler, iğneleme, söylentiler yayma (European Community, 2001, 9; The Canadian Safe School Network [25.10.2008]; Kanada Halk Güvenliği, [25.10.2008]).
- Fiziksel zorbalık – itme, çimdikleme, yumruklama, tekme atma, silah kullanma (European Community, 2001, 9; The Canadian Safe School Network [25.10.2008]; Kanada Halk Güvenliği, [25.10.2008]).
- Duygusal zorbalık – dışlama, dalga geçme, küçük düşürme (European Community, 2001, 9; The Canadian Safe School Network [25.10.2008]; Kanada Halk Güvenliği, [25.10.2008]).
- Gasp (extortion) Zorbalık – birini cebindeki parası, şekerleri, cipsi ya da değerli eşyalarını vermesi için zorlama (European Community, 2001, 9).
- Saklama zorbalığı – ceket, kitap, ayakkabı ya da değerli eşyaları ortadan yok etme (dolap ya da çantadan) (European Community, 2001, 9).

- Irkçı zorbalık – ırkçı alaylar (adetler, kıyafet, müzik ve aksanla alay etme), grafiti, mimikler (European Community, 2001, 9; Kanada Halk Güvenliği, [25.10.2008]).
- Davranış zorbalığı – yumruklama ve yüzünü ekşitme, fiziksel rahatsızlığını göstermek için iki parmağını ağzına sokma, birine kötü bakma (European Community, 2001, 9).
- Bozucu zorbalık – sınıf çalışmalarını, ödevleri karalama ya da oyunları bozma (European Community, 2001, 9).
- Cinsel zorbalık – istenmeyen fiziksel eylemler ya da argo sözler ve davranışlar (European Community, 2001, 9; Kanada Halk Güvenliği, [25.10.2008]).
- Sanal Zorbalık – Cep telefonu ile mesaj atma, e-posta gönderme, yapılan eylemleri kayıt alıp internette yayma (The Canadian Safe School Network [25.10.2008]).

Birçok kaynakta benimsenen zorbalığa ilişkin gruplama şu biçimdedir (Coloroso, 2003; Cooper ve Snell, 2003; Rigby, 2002; Sullivan, 2000'den aktaran Genç, 2007, 15–16, Elliot, 1997'den aktaran Çinkır ve Kepenekçi, 2003, 239):

- Fiziksel Zorbalık: Tokat atma, vurma, boğazını sıkma, dürtme, yumruklama, tekmeleme, ısırma, çimdikleme, itme, çekme, tırmalama, saçını çekme, etini kıvrırma, tükürme, odaya kilitleme veya diğer bütün fiziksel saldırı biçimleri, elbiselerine veya eşyalarına zarar verme gibi davranışları içerir. Fiziksel zorbalık, çocukların ifadelerine göre, ortaya çıkan bütün zorbalık davranışlarının üçte birinden daha azını oluşturmaktadır.
- Fiziksel Olmayan veya Sözel Zorbalık: Taciz edici telefon konuşmaları, parasını veya eşyalarını zorla alma, şiddet tehditleri ile korkutma, ad takma, ırkçı ifadeler veya alaylar, istenmeyen cinsel içerikli sözler söyleme, aşağılayıcı alay ifadeleri, küfür etme, hakkında yalan ve incitici söylentiler çıkarma gibi davranışları içermektedir. Sözel zorbalık, en yaygın görülen zorbalık biçimi olmakla birlikte; en çok gözden kaçan, aynı zamanda da en fazla onur kırıcı ve alçaltıcı zorbalık türüdür.

- Davranışsal/ İlişkisel/ Duygusal Zorbalık: Dışlama, önemsememe veya ondan kaçma gibi çocuğun kendine güvenini olumsuz yönde etkileyecek dolaylı ve sürekli hareketlerdir. Saldırgan bakışlar, gözlerini kısıp bakma, iç çekme, kaç çatma, dudak bükme, gülerek bakma ve vücut dilini düşmanca kullanma gibi davranışları içerir. Bu tip davranışlar, aynı zamanda bireyi yabancılaştırmak, akran grubuna girmesini reddetmek veya kasıtlı olarak arkadaşlık ilişkilerini tahrip etmek biçiminde de olmaktadır. Bireyde bu tip davranışlara maruz kalmanın verdiği acı çoğunlukla fark edilmez, ifade edildiğinde de genellikle yetişkinler tarafından aldırış edilmez.
- Cinsel Zorbalık: İstenmeyen cinsel içerikli mesajlar göndermek ve bu türden davranışlar göstermeyi içerir. Mesaj verilen kişinin kendisini rahatsız, küçük düşmüş ve utanç içinde hissetmesine neden olur. Bu tip davranışlar; müstehcen el hareketleri, kişinin vücudunu hedef alan cinsel içerikli ifadeler, cinselliğe yönelik çeşitli talepler, davet edici mesajlar veya ifadeler, kişinin cinselliğine yönelik dalga geçmeler, müstehcen fıkralar anlatma, birey hakkında cinsellik içeren söylentiler çıkarma türünden dokunmadan olabileceği gibi cinsel amaçlı istenmeyen dokunma, sarılma, çimdikleme gibi davranışları da içermektedir. Cinsel zorbalık çoğunlukla kızlara yöneliktir, ancak erkeklere yönelik olarak da görülebilmektedir ve çok tahrip edici sonuçlara neden olabilmektedir.

2.1.4. Zorba ve Mağdurların Özellikleri

Okullarda zorbalık sorununa karşı önlem geliştirebilmek için zorbaları ve kurbanları tanımak, ayırt edici özelliklerini bilmek gerekir. Bu amaçla yapılan araştırmalarda zorbalığa karışan öğrenciler sınıflandırılmış ve her birinin ayırt edici özellikleri saptanmıştır (Pişkin, 2002, 364).

2.1.4.1. Zorbaların Özellikleri

Zorbalıkla ilgili çeşitli inanışlar nedeniyle zorbaları tanımlamak genellikle zordur. Mesela kendilerine güvenleri az ya da fazla olabilir. Kendilerinin diğer kişilere olumlu yaklaştıklarına inanırlar ancak hedeflerinin ne hissettiğine ilişkin empati göstermezler (Entenman ve diğ., 2006, 353).

Tipik bir zorba öğrencinin en belirgin özelliği arkadaşlarına karşı saldırgan olmasıdır. Zorbalar aynı zamanda yetişkinlere öğretmenlere ve velilerine karşı da saldırgan davranışlarda bulunurlar. Genellikle düşünmeden hareket etme ve şiddetli bir şekilde diğer insanlar üzerinde baskı kurma ihtiyacı hissetme ile karakterize edilirler. Zorbalık kurbanı olan kişilere karşı çok az empati duyarlar. Eğer erkek iseler genellikle diğer erkek çocuklarından, özellikle kurbanlardan fiziksel olarak daha güçlüdürler. Zorbalar, tedirginlik ya da güvensizlik hissetmezler (Olweus, 1993, 32).

Genel olarak zorbalık yapan öğrencilerin diğerlerine göre fazla zeki olmayan, popüler ve kendinden emin olduklarına inanılır (Hoover&Hazler, 1991'den aktaran Ballard ve diğ., 1999, 38-39). Zorbalığa pasif olarak katılan bazı öğrencilerin saldırgan davranışlar göstermesi gerekmemektedir, fakat bunlar zorbalık davranışına katılırlar, destek sağlarlar ve zorbalık yapan öğrenciyi cesaretlendirirler. Onaylandığını ve desteklendiğini gören zorba öğrenci bu davranışını devam ettirir (Ballard ve diğ., 1999, 39).

Zorbalık yapan bir öğrencinin profili aşağıdaki gibi çizilebilir (European Community, 2001, 11):

- Saldırgan; genellikle fiziksel olarak güçlü,
- Kolayca şiddete başvuran,
- Zayıf iletişim becerileri sahip,
- Güvensiz,
- Kötü ev hayatı olabilir,
- Kontrol ve baskınlıktan hoşlanan,
- Dikkat çekmeye çalışan,
- Etkileme ihtiyacı hisseden,
- Olgunlaşmamış,
- Karışıklığa yol açan, anlaşmazlık çıkaran,
- Genellikle yalan söyleyen,
- İlgisiz,

- Empatiden yoksun,
- Sorumluluk kabul etmeyen,
- İnsanları sömüren,
- Çıkarıcı,
- Diğerlerine eziyet etmekten hoşlanan.

2.1.4.2. Mağdurların Özellikleri

Öğretmenlerin sosyal becerileri düşük olan, fazla arkadaşı olmayan, fiziksel olarak güçsüz ve diğer öğrencilerden farklı davranan öğrencileri sürekli izlemeleri gerekmektedir çünkü böyle öğrenciler potansiyel mağdurdurlar (Scarpaci, 2006, 172).

Zorbalık kurbanı olan öğrenciler genellikle diğerlerine göre endişeli ve kendine güvensiz olurlar. Genellikle dikkatli, hassas ve sessizdirler. Diğer öğrenciler tarafından saldırıya uğradıklarında ağlayarak (en azından alt sınıflar) ya da geri çekilerek tepkilerini gösterirler. Kendileri ve durumları ile ilgili olumsuz düşünceye sahiptirler. Genellikle başarısızlıklarına odaklanırlar, kendilerini aptal, utanmış ve itici bulurlar. Ayrıca, kurbanlar yalnız ve okuldan soyutlanmış olurlar (Huesmann, 1994, 99).

Olweus (1994) kurbanları düşük özsaygı sahibi, arkadaş sayısı fazla olmayan ve kendini başarısız hisseden insanlar olarak tanımlamıştır (Ballard ve diğ., 1999, 39). Kurbanlar düşük akademik performansa sahiptirler ve okula gitmekten korkarlar. Her an zorbaca bir davranışa maruz kalma olasılıkları olduğu için kendilerini tedirgin ve güvensiz hissederler ve bu ilerde fiziksel ve duygusal belirtiler göstermeye başlar. Bütün bunlar düşünüldüğünde, diğer öğrencilere göre, okula devamsızlıklarının artması ve okulu bırakma oranlarının artması şaşırtıcı bir durum değildir (Connel&Farrington, 1996'dan aktaran Ballard ve diğ., 1999, 40)

Zorbalığa maruz kalan çocuk bir ya da birden fazla belirti gösterebilir. Evden okula, okuldan eve gelirken korkabilir ve normal okula gidiş geliş yolunu değiştirebilir. Okul servisini kullanmak istemeyebilir ve onu sizin okula götürmeniz konusunda ısrarcı olabilir. Sabahları okula gitmemek için mazeretler uydurabilir ve ya okulda kaçabilir. Okuldan eve giysileri ve malzemeleri yıpranmış olarak gelebilir.

Çevresindeki insanlara karşı hırçınlaşabilir. Zorba tarafından yemeği yendiği ya da yemek parası çalındığı için eve aç gelebilir, evden fazla para isteyebilir ya da çalabilir. Zorbadan korktuğu için olanları anlatmayı reddedebilir, içine kapanıklık, kendine güvensizlik, kekeleme, sürekli kaygı duyma gibi davranışlar sergileyebilir (Çınkır ve Kepenekçi, 2003, 239-240; Scarpaci, 2006, 172; Alikashiöglu ve Ercan, 2007, 23).

European Community zorbalık gören öğrencilerin genel özelliklerini aşağıdaki gibi özetlemektedir (2001, 11):

- Fiziksel olarak zorbalık yapan öğrenci kadar güçlü değil,
- Utangaç,
- Çatışmayı çözmek için şiddete başvurmayan,
- Fazla korumacı bir aile ortamına sahip,
- Çoğunluktan farklı bir ırk ya da etnik gruptan gelen,
- Bazı noktalarda diğerlerinden farklı olan, mesela kekeleyen,
- Özel eğitim ihtiyacı ya da bir engeli olan,
- Cep telefonu ya da bilgisayar oyunları gibi pahalı şeylere sahip olan,
- Misillemeyi başlatan saldırgan davranışlarda bulunan.

2.1.5. Yaygınlığı

Olweus tarafından 1993 yılında gerçekleştirilen ilk kapsamlı okul zorbalığı araştırmasına, 1–9. sınıfta okuyan 130.000'den fazla Norveç Öğrenci katılmıştır ve bunlardan yüzde on beşi (1/7) zorba ya da mağdur olarak zorbalık olayına karıştıklarını belirtmişlerdir. Bunlardan yüzde dokuzu kurban, yüzde yedisi zorbalık yapan öğrencilerdir. Norveç okullarında çok önemli bir mesele haline gelen zorbalık, çok sayıda öğrencinin hayatını etkisi altına almaktadır. İsveç, Finlandiya, İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri, Kanada, Hollanda, Japonya, İrlanda, İspanya ve Avustralya gibi diğer ülkelerin bu konu ile ilgili yaptığı diğer araştırmalar, bu sorunun Norveç dışında diğer ülkelerde de Norveç ile aynı ya da daha fazla yaygınlık oranlarında bulunduğunu göstermektedir (Olweus, 1994, 27).

1993 – 1994 yıllarında İrlanda'nın 26 eyaletindeki ilkokulların her birinin öğrencilerinden %10 ve ortaokulların her birinin öğrencilerinden %27'sinin yani toplam 20,442 öğrencinin katıldığı ulusal çaptaki bir okullarda zorbalık davranışı anketinde İrlanda'daki ilk ve ortaokullarda zorbalığın yaygın olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Çalışmada, ilkokul öğrencilerinin yüzde 31,3'ü ve ortaokul öğrencilerinin yüzde 15,6'sı son dönemde zorbalık mağduru olduğunu belirtmiştir. Aynı çalışmada, ilkokul öğrencilerinden yüzde 26,5'i ve ortaokul öğrencilerinden yüzde 14,9'u diğerlerine zorbalık yaptıklarını belirtmişlerdir (O'Moore & Minton, 2005, 609–610).

1998 yılının bahar döneminde Amerika Birleşik Devletlerinin devlet ve özel okullarında okuyan ve Dünya Sağlık Örgütü'nün (WHO) Okul Çağındaki Çocukların Sağlık Davranışları anketini dolduran, 6–10. Sınıfa devam eden 15686 öğrencinin katıldığı araştırma verilerine göre anketi dolduran öğrencilerin yüzde 29,9'u zorbalık olgusunu yaşamaktadır. Bunlardan yüzde 13,0'ı zorba, yüzde 10,6'sı mağdur ve yüzde 6,3'ü her iki olduklarını belirtmişlerdir. Erkek çocuklarının kız çocuklarına göre daha fazla zorba ve mağdur olma deneyimleri vardır. 6-8. Sınıf öğrencilerinde, 9-10. Sınıf öğrencilerine göre zorbalığın görülme sıklığı daha fazladır (Nansel ve diğ., 2001, 2094).

Nisan 2004'te Wisconsin'in dört farklı okul bölgesinden altmış üç okulun katıldığı Zorba Projesinde 13,000'den fazla öğrenci zorbalık anketini doldurmuştur. Bu çalışmada öğrencilerin dörtte birinden fazlası (%29) okulda ya da okul yolunda zorbalığa uğradığını, üçte birinden fazlası da (%37) okulda diğer öğrencilere zorbalık yaptıklarını söylemiştir. Araştırmaya katılan öğrencilerden onda dokuzu son 30 günde en az bir zorbalık olayına şahit olduğunu, yaklaşık yarısı da son 30 günde en az üç zorbalık olayına şahit olduğunu belirtmektedir (Lange ve diğ. 2005, 59).

Yunanistan'ın Selanik bölgesindeki 20 okulda, 10–14 yaşlarında 1,758 öğrencinin katıldığı, 2007 yılında gerçekleştirilen bir çalışma sonucunda öğrencilerin yüzde 8,2'sinin mağdur, yüzde 5,8'inin zorba ve yüzde 1,1'inin de zorba ve mağdur oldukları ortaya çıkmıştır. Bu çalışmada erkek ve kız öğrencilerin eşit oranlarda zorbalık olaylarına katıldıkları, genç öğrencilerin daha fazla zorbalığa maruz kaldıkları ve genellikle zorbalığın ad takma türünün meydana geldiği görülmüştür (Sapouna, 2008, 199).

Ülkemizde Pişkin (2002) tarafından 1164 ilköğretim öğrencisi üzerinde yapılan bir araştırmada, öğrencilerin %65'i herhangi bir biçimde (örneğin fiziksel, sözel, vb.) zorbalığa uğradıklarını; %37'si de herhangi bir biçimde zorbalık yaptıklarını belirtmişlerdir. Birden fazla seçeneğin işaretlenebildiği bir ölçeğin kullanıldığı bu araştırmada, öğrencilerin %39'u fiziksel, %49'u sözel, %20'si iftira ve dedikoduya uğrama, %16'sı arkadaş grubundan dışlanma ve %13'ü de zorla paralarının ve eşyalarının alınması ya da eşyalarına zarar verilmesi şeklinde haftada en az bir kez zorbalığa uğradıklarını belirtmişlerdir. Bu çalışmada ayrıca haftada en az bir kez zorbalık yaptığını belirten öğrencilerin oranı da yüksek bulunmuştur: Bulgular fiziksel zorbalık yapan öğrencilerinin oranının %20, sözel zorbalık yapanların oranının %22, kurbanlarını gruba almayıp dışlayarak zorbalık yapanların oranının %9, söylenti ve dedikodu çıkarıp yaymak suretiyle zorbalık yapanların oranının %6, öğrencilerin para ve eşyalarını zorla alan ya da diğer öğrencilerin eşyalarına zarar vererek zorbalık yapanların oranının ise %4 olduğu saptanmıştır.

Dölek (2002) tarafından İstanbul İli ilk ve orta dereceli okullarda zorbaca davranışların varlığını betimlemeyi amaçlayan araştırmada elde edilen bulgulara göre örneklemedeki öğrencilerin %51,26'sı bir dönem boyunca bir iki kezden haftada birkaç keze kadar değişen sıklıklarda zorbaca davranışa uğradığını, %37,9'u ise diğer öğrencilere karşı yine bir dönem boyunca bir iki kezden haftada birkaç keze kadar varan zorbaca davranışta bulunduğunu veya zorbaca davranan bir grupta yer aldığını söylemiştir. Sadece bir veya iki kere zorbalığa uğrama ve ya zorbaca davranışta bulunma dikkate alınmayacak olsa bile ara sıra ve ya daha sık zorbalığa uğrama yüzdesi 22,48, ara sıra veya daha sık zorbaca davranışta bulunma yüzdesi ise kızlarda 7,67, erkeklerde 16,62'dir. Haftada birkaç kez zorbalığa uğradığını söyleyen (kronik mağdurlar) öğrencilerin oranı %8,17, zorbaca davranışta bulunan (kronik zorba) öğrencilerin oranı kızlarda %2,56, erkeklerde ise %6,37'dir (Dölek, [28.04.2009], 4)

2002–2003 eğitim öğretim yılında Ankara ili merkez ilçelerinde bulunan resmi liselerin 9, 10 ve 11. sınıflarında öğrenim gören öğrencilerin katılımı ile yapılan araştırmanın evrenini 88 088 lise öğrencisi oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini 582'si erkek ve 481'i kız olmak üzere toplam 1063 öğrenci oluşturmaktadır. Bu çalışmanın amacı okulda zorbalığın hangi alanlarda daha çok meydana geldiğini ve ne sıklıkla görüldüğünü saptamaktır. Bu bağlamda araştırma

bulgularına göre okulda zorbalık en fazla okul koridorlarında (%19) görülmektedir. Daha sonra sırası ile sınıf içinde (%17), okuldan dönüş yolunda (%16), okul bahçesinde (%16), okul binasının içinde (%14), okula gidiş yolunda (%12), okulun oyun alanlarında (%5) ve en az okulun tuvaletlerinde (%1) zorbalık olayları meydana gelmektedir. Okulda zorbalığın meydana geldiği alanlar okulun dışı ve içi olarak değerlendirildiğinde ise; öğrencilerin % 28 ile okulun dışındaki (okula gidiş ve okuldan dönüş yolunda) ve % 72 ile de okulun içindeki (okulun bahçesi, sınıfın içi, okulun oyun alanları, okul binasının içi, okulun koridorları ve okulun tuvaletleri) alanlar da meydana geldiğini düşünmektedirler (Koç, 2006).

Yöndem ve Totan (2008) tarafından ortaöğretim öğrencileri ile yapılan araştırmanın bulgularından, toplam 584 ergenden 159'unun (% 27,23) bir şekilde zorbalık davranışları içinde yer aldığı gözlenmiştir. Cinsiyete göre bakıldığında zorbalığın her iki cinsiyette birbirine yakın oranlarda (kızlar %11,41 ve erkekler %11,55) olduğu bulunmuştur. Ancak kızlarda kurban oranının (% 14,11), erkeklerde ise zorba/kurban oranının (%12,35) daha fazla olduğu bulunmuştur. Sınıf dağılımlarına göre bakıldığında, alt sınıflarda zorba ve zorba/kurban oranları (%7,07, %4,78) üst sınıflara oranla (%18,56, %11,86) daha düşük, kurban oranı ise tam tersine alt sınıflarda (%14,14) üst sınıflara (% 12,37) oranla daha yüksek bulunmuştur (Yöndem ve Totan, 2008, 31).

En son yapılan araştırmalardan biri de Pişkin (2010)'in yılında Ankara'da %52'si erkek, %48'i kız öğrencilerden oluşan 1154 kişilik araştırma grubu ile zorbalığın yaygınlığını belirlemeyi amaçlayan çalışmasıdır. Araştırma grubunun %35,1'i mağdur, %30,2'si hem zorba hem mağdur ve %6'sı sadece zorba olduklarını belirtmişlerdir. Kız öğrencilerin % 41,3'ü mağdur, %25,4'ü hem zorba hem mağdur ve %2,9'u sadece zorba olduğunu ifade etmiştir. Araştırma bulgularına göre, erkek öğrencilerin % 29,4'ü mağdur, % 34,6'sı hem zorba hem mağdur ve %9'u sadece zorba olarak zorbalık eylemlerine katıldığı belirlenmiştir. Bu bulgular, erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre zorbalık eylemini daha fazla gerçekleştirdiklerini göstermektedir.

2.1.6. Nedenleri

Zorbalığın nedenlerine ilişkin görüşler incelendiğinde, Olweus (1993) zorbalık yapmaya neden olan tepki örüntülerinin gelişiminde önemli rol oynayan dört faktör tespit etmiştir (Gökler, 2009, 526-527):

- Erken çocukluk döneminde çocuğun ilk bakıcısının, çocuğa yönelik duygusal tutumu (duyarsız, içten olmayan, ilgisiz vb.) çok önemlidir. İlgi ve sıcaklıktan yoksun olumsuz tutumlar, çocuğun ileride saldırgan olması ve diğer bireylere karşı nefret duyguları içerisinde olması yönündeki riskleri arttırmaktadır.
- Çocuğun ilk bakıcısının aşırı toleranslı ve hoşgörülü tutumu ikinci önemli faktördür. Çocuğun ilk bakıcısı, çocuğun akranlarına, kardeşlerine ya da yetişkinlere yönelik saldırgan tepkilerine açık sınırlandırmalar koymazsa, çocuğun saldırganlık düzeyinin gitgide artma olasılığı yüksektir. Bir diğer deyişle, çocukluktaki sevgi ve bakımın çok az ve yetersiz oluşu, buna karşılık çocuğa tanınan çok fazla özgürlük, çocukta saldırgan tepki örüntüsünün gelişimine güçlü katkılar sağlar.
- Ebeveynlerin güce dayalı disiplin tekniklerini (fiziksel cezalandırma, şiddet uygulama, duygusal patlamalar vb.) kullanması üçüncü önemli faktördür. Bu bulgu “şiddet, şiddete yol açar” görüşünü desteklemektedir. Bu nedenle, açık ve net kurallar koymak, ancak fiziksel ceza ve benzeri disiplin yöntemlerini kullanmamak çok önemlidir.
- Dördüncü önemli faktör, çocuğun mizacıdır. Çocuğun aktif ve çabuk öfkelenen bir mizaca sahip olması, sakin ve sıradan bir yapıya sahip olan çocuğa göre ileride daha saldırgan olma olasılığını arttırmaktadır. Bu faktörün etkisi, ilk iki faktörden daha azdır.

Zorbalık sorunlarının meydana gelmesine katkıda bulunan çok sayıda farklı neden belirlenmiştir. Bunlar genel olarak üç ana grupta toplanabilir:

- Bireysel nedenler
- Ailesel nedenler
- Okuldan kaynaklanan nedenler

2.1.6.1. Bireysel Nedenler

Zorbalığa neden olan bireysel faktörlerden en kabul göreni çocuğun yaradılışıdır. Yaradılış, çocuğun belirli kişilik türleri ve kişilerarası davranışlarını geliştirmesine neden olan temel eğilimleridir. Yaradılışı dolayısıyla aktif ve atılgan olan bir çocuk zorbalık davranışları geliştirmeye daha fazla meyilli olacaktır. Akranlarına göre daha güçlü olan erkek çocuklar da bu özelliklerinden dolayı zorbalığa daha meyillidirler. Bunun yanı sıra çok sayıda güçlü çocuk asla zorbalık yapmamaktadır (Sudermann ve diğ., 1996).

Tablo 1: Zorbalığa Katkısı Olan Kişilik Faktörleri

Mağdur	Zorba
<ul style="list-style-type: none"> • Ev yaşamını sever ve ailesi ile yakın ilişkisi vardır. • Utangaç, içine kapanık, tedirgin, pasif, çekingendir, diğerleri ile çok az ilgilenir ve iletişim becerileri zayıftır. • Sosyal olarak duyarsızdır, saplantılı davranışlar sergiler, sosyal becerilerde başarısızdır, topluma ayak uydurmada beceriksiz ya da isteksiz davranır. • Huzursuzluk sorunları; yeme ve uyuma zorlukları yaşar, beceriksizdir, depresyondadır. • Aşağılık kompleksi vardır, kendine güveni ortalamanın altındadır, zihinsel beceri ve çekiciliğinin düşük olduğuna inanır, fakat bunun nedeni alçak gönüllülük, tarafsızlık da olabilir. • Tek başına bir şeylerin üstesinden gelemeyeceğine inanır ya da akran grubunun yardımına gereksinim duyar, yardıma muhtaç ve önemsiz hisseder. • Zorbalığı hak ettiğini düşünmeye başlar. • “Tehditlere duyarlı” (threat-sensitive) olarak tanımlanır.	<ul style="list-style-type: none"> • Evde çok az zaman harcar, ailesi ile etkileşimi azdır. • Kendine güvenir, iletişim becerileri iyidir, pratik zekâlıdır, ustaca tepkiler verir. • Kendisinin baskın ve güçlü erkek olduğunu kabul ettirir. Akran grubu tarafından “maço” olarak kabul edilir. • Huzursuzluk duymaz; huzursuz bir zorba kabul edilebilir bir kavram değildir. • Kendini gücün simgesi, sert, başarılı ve yetenekli olarak görür, başarısızlıklarına odaklanmaz, yaptığı zorbalığın bedelini düşünmez. Kendisinin okul notlarının gösterdiğinden daha zeki olduğuna inanır ve dışa dönüktür. • Bağımsızdır ve etkili bir şekilde kendisini savunur. • Mağdurların cezalandırılmayı hak ettiklerini düşünmeye başlar. • “Soysal atılgan” (socially bold) olarak tanımlanır.

Valeria E. Besag. **Bullies and victims in Schools: A guide to Understanding and Management** (Open University Press, 1989), 29.

Okullarda meydana gelen zorbalığı ortaya çıkarmak ve önlemek için, zorba ve maruz öğrencilerin özelliklerini bilmek önemlidir. Tablo 1’de görüldüğü gibi genel olarak yapılan araştırmalarda mağdur ile zorbanın kişilik özellikleri arasında farklılıklar olduğu saptanmıştır. Genel olarak mağdur kendine güvenmez ve anti-sosyal bir kişiliğe sahipken, zorba bunun tam tersi kendine fazlaca güvenen ve dışa dönük bir bireydir.

Genellikle zorbalık yapan öğrenciler arkadaşlarına karşı saldırgan bir tutum içindedirler. Sıklıkla yetişkinlere karşıda saldırganlardır. Diğerleri üstünde güçlü ve baskın olma ihtiyaçları ön plandadır. Zorbalığa uğrayan öğrencilerle çok az empati kurarlar. Genel olarak, saldırgan ve zorlayıcı davranış biçimlerine sahip olan kişilerin aslında dış görünüşlerinin altında güvensiz ve zayıf olduklarına inanırlar (Garip ve Şavkın, 2008, 3).

2.1.6.2. Ailesel Nedenler

Zorbalık üzerine yapılan araştırmalar, diğerlerine zorbalık yapan ya da zorbalık mağduru olan çocukların kişiliklerinin gelişiminde aile faktörünün çok önemli olduğunu göstermektedir. Hatta Olweus bu faktörün en önemlilerinden olduğunu belirtmektedir. İyi ya da kötü tüm anne ve babalar birer eğitimcidirler ve çocuğun hayatın zorlukları ile karşılaşmaya hazırlanması sürecinde belirli fonksiyonları vardır. Ailelerin çocuklarını yetiştirme tutum ve davranışları, çocukların sosyal yaşamdaki davranışlarını çok büyük ölçüde etkilemektedir. Ebeveynlerden biri ile çocuk arasındaki olumsuz tutum, aşırı cezalandırma, fiziksel disiplin ya da tutarsız ve gevşek kontrol, sosyal olarak kabul edilebilir görülen fiziksel saldırı kullanma, ebeveynlerle çocuk arasındaki olumsuz ilişki ve çocuğun yaradılışı zorbalık açısından çok önemli unsurlardır (Besag, 1989, 69–71).

Tablo 2’de görüldüğü gibi ailelerin çocuğu aşırı korumacı davranışları ve aileye bağımlı olarak yetiştirmeleri çocuğu potansiyel bir zorbalık mağduru haline getirmektedir. Bunun tam karşıtı, çocuğu serbest bırakma, ona sevgi ve ilgi göstermeme, empati kurmama ve aile içi saldırı ve geçimsizlikler çocuğun zorbalık yapma ihtimalini arttırmaktadır.

Tablo 2: Zorbalığa Katkısı Olan Ailesel Faktörler

Mağdur	Zorba
<ul style="list-style-type: none"> • Aşırı korunmuş ve aileye bağımlı • Aile içi yakın ilişkiler • Aile beklentilerini karşılayamayacağını hissetme – kendini cesaretsiz hissetme ve kendini savunamama	<ul style="list-style-type: none"> • Evde düşük seviyede denetim ve izleme • Düşük empati ve Olweus’un “sessiz şiddet” olarak tanımladığı ebeveynler ve çocuk arasındaki olumsuz duygular; en önemli faktörlerden sayılan çok az sevgi ve ilgi • Tutarsız kontrol ve disiplin, mesela aşırı gevşeklik ya da aşırı cezalandırma • Saldırganlığa göz yumma, “sert ve güçlü” sosyal imajını teşvik etme • Ebeveynlerin zorba gibi davranması • Evlilikle ilgili çatışma, kaotik ev ortamı • Aile faktörü zorbalığa katkıda bulunan en önemli nedenlerdendir.

Valeria E. Besag, **Bullies and victims in Schools: A guide to Understanding and Management** (Open University Press, 1989), 32.

Zorbalığı ya da saldırganlığı üreten faktörler arasında, çocuğun ailede ilk bakımının yetersiz oluşunun, yetiştirilme tarzının ve ailede yaşanan problemlerin önemli rol oynadığı bilinmektedir. Özellikle zorbalık olaylarının yüksek oranda görüldüğü okullarda, görece daha fazla sayıda çocuğun, “doyurucu olmayan çocuk yetiştirme tarzına” maruz kaldığı ve birçok aile problemi yaşadığı belirlenmiştir. Doayurucu olmayan bakım ya da yetiştirme; çok az sevgi, ilgi, bakım, denetim ya da rehberlik ile çocuğun davranışlarına net sınırlar koyamama gibi faktörleri içerir. Aile problemleri ise, ebeveynler arasında çatışmalı kişilerarası ilişkiler, boşanma, psikiyatrik hastalıklar, alkol problemleri ve benzeri sorunları içerebilir. Araştırmacılar, ailelerin çocuklarını aşırı koruma-kollama yönündeki tutumlarının, zorbalığa maruz kalmanın hem nedeni, hem de sonucu olduğuna inanmaktadırlar (Olweus, 1993’den aktaran Gökler, 2009, 525–526).

Ailenin sosyo-ekonomik düzeyinin de öğrencilerin zorbalık olaylarına karışmasında rolü olduğu söylenebilir. Çetinkaya ve diğerleri (2009, 155) üç farklı sosyo-ekonomik düzeyde bulunan üç okulda yaptıkları araştırmanın bulgularına göre maruz kalınan zorbalık türlerinin sıklıklarına göre sıralamaları üç sosyo-ekonomik düzeyde

de aynı olmasına karşılık, zorbalığa maruz kalma oranları sosyo-ekonomik düzey düştükçe artmaktadır. Buna göre her üç sosyo-ekonomik düzeydeki okulda da en fazla maruz kalınan zorbalık türü olan sözel zorbalık 1. sosyo-ekonomik düzeyde (%14,80) ve 2. sosyo-ekonomik düzeydeki (%14,78) okullarda yaklaşık aynı oranda iken 3. sosyo-ekonomik düzeydeki okulda (%21,26) diğer okullara göre oldukça fazladır. Sözel zorbalıktan sonra en sık maruz kalınan zorbalık türü olan fiziksel zorbalığa maruz kalma oranı 1. sosyo-ekonomik düzeyde bulunan okulda %9,3, 2. sosyo-ekonomik düzeyde bulunan okulda %11,11 ve 3. sosyo-ekonomik düzeyde bulunan okulda ise %16,12'dir. Üçüncü sırada olan duygusal zorbalığa ise 1. sosyo-ekonomik düzeydeki okulda %8,64, 2. sosyo-ekonomik düzeydeki okulda %9,75 ve 3. sosyo-ekonomik düzeydeki okulda %13,14 oranında maruz kalınmaktadır. Okullarda en az görülen zorbalık türü olan cinsel zorbalığa ise en az 2. sosyo-ekonomik düzeydeki okulda %4,83 oranında sonrasında sırasıyla 1. sosyo-ekonomik düzeydeki okulda %4,97 ve 3. sosyo-ekonomik düzeydeki okulda ise %7,12 oranında maruz kalınmaktadır.

2.1.6.3. Okuldan Kaynaklanan Nedenler

Okullardaki sosyal bağlam ve denetim, meydana gelen zorbalık sorunlarının sıklığı ve ciddiyeti konusunda önemli bir rol oynamaktadır. Öğretmen ve yöneticilerin, öğrencileri zorbalığa meyilli hale getiren bireysel ve ailesel nedenler üzerinde kontrol imkânları yoktur ancak uygun denetim, müdahale ve okuldaki iklim aracılığı ile zorbalık sorunlarının ciddiyeti azaltılabilir. Öğrencilerin denetimi çok önemlidir. Nasıl ki evdeki düşük denetim zorbalık sorunlarının gelişimini sağlıyorsa, okuldaki, özellikle oyun alanlarında, okul bahçesinde ve koridorlardaki düşük denetim de okulda zorbalığın ortaya çıkmasına katkıda bulunacaktır. Aynı zamanda yetişkinlerin zorbalığı gördükleri anda uygun bir şekilde müdahale etmesi çok önemlidir (Sudermann ve diğ., 1996).

Müdür, müdür yardımcıları ve öğretmenlerin yetersiz denetimleri nedeniyle okullarda zorbalık eylemleri artmaktadır. Okulun sosyal ortamının, genel havasının bütün öğrencilere karşı sıcak ve kabul edici olmaması da şiddet eylemlerini arttırmaktadır (Garip ve Şavkın, 2008, 4).

Genellikle sosyal ortamlarda meydana gelen zorbalık sorunlarının okullarda görülmemesi neredeyse imkânsızdır. Özellikle öğrenci sayısının fazla olduğu

okullarda denetimin sağlanması güçleşeceğinden zorbalık olaylarının görülme sıklığı artacaktır. Genellikle okul yönetimi ve öğretmenlerden saklanan bu tarz sorunlara karşı tedbirli olmak gerekir. Okul yönetimi zorbalık sorunlarını görmezden geldiğinde sorun daha da ciddi hale gelecektir. Konuya gereken önemin verilmediği, hatta hoş görüldüğü okullar potansiyel olarak zorbalığa katkıda bulunmaktadır.

2.1.7. Sonuçları

Zorbalığa hedef olan kişide genellikle korku, kızgınlık ya da hayal kırıklığı, yardıma muhtaçlık, küçük düşme, kabul edilmeme, yabancılaştırma, ya da eziyet çekme, yalnızlık, umutsuzluk ve tedirginlik gibi olumsuz duygular yerleşir. Okul zorbalığına hedef olan öğrencilerde kısa süreli ve uzun süreli etkiler görülmektedir. Kısa süreli tepkilere okulda başarısızlık, hastalanmak, okula ilgide bozukluk, kavga etmek, arkadaş ve sosyal grubunu değiştirmek, öğle yemeklerinden, sosyal etkinliklerden ve öğrenci gruplarından kaçınmak örnek olarak verilebilir. Okula karşı hiç ilginin kalmaması, depresyon, okuldan kaçma, disiplin sorunları, kendine güvenin azalması, bireysel utanç duyma, diğerlerine zorbalık yapma, intikam için plan yapma, şiddet, suç işleme de zorbalık gören öğrencide görülebilecek uzun süreli etkilerdir (Quiroz ve diğ. 2006, 5).

Yaman ve diğerleri (2010, 7) tarafından yapılan bir çalışmaya göre öğrencilerin hemen hepsi zorbalığın sınıf ortamını olumsuz etkilediğini özellikle okula gitmek istememeyi tetiklediğini vurgulamaktadır. Bir kısmı ise zorbalık yapan öğrenciyle aynı sınıfı ya da sıraları paylaşmak istemediğini belirtmiştir. Bunun yanı sıra zorbalığa uğrayan öğrencilerin üçte ikisi bu durumun akademik yaşamlarını ve güdülenmelerini olumsuz etkilediğini ifade etmiştir.

Eğitim-öğretim etkinliklerini olumsuz yönde etkileyen bu olgunun çocuklar üzerindeki psikolojik ve sosyolojik etkileri sadece okul yılları ile sınırlı kalmayıp, yaşamın sonraki dönemlerinde de devam etmektedir (Olweus, 1993; Oliver, Hoover ve Hazler, 1994). Bu etki sadece zorbalığa maruz kalan kurbanların değil, aynı zamanda zorbalığa tanık olanların ve zorbaca davranışları alışkanlık haline getiren çocukların da gelişimini olumsuz biçimde etkilemektedir (Pişkin, 2002, 532) .

Zorbalığın çocukların sosyal ve duygusal gelişimi üzerindeki etkilerine dikkat çeken çok sayıda araştırma yapılmıştır. Bu araştırma sonuçlarına göre zorbalığın sonuçları aşağıdaki gibi özetlenebilir (Atik, 2006, 20–22):

- Mağdurun yetişkin psiko-sosyal yaşam kalitesi ciddi bir biçimde düşer
- Zorbalığa katılan çocuklarda katılmayanlara göre davranış sorunları, hiper aktiflik ve ilişki sorunları daha fazladır.
- Zorbalık mağduru çocuklarda depresyon ve intihara teşebbüs oranı oldukça fazladır.
- Zorbalığa katılan çocukların psikiyatrik rahatsızlıklara tutulma oranı çok fazladır.
- Mağdur ve zorba alkol kullanma, sigara içme, hırsızlık yapma gibi davranışlara daha meyillidir.

Zorbalığın fiziksel ve duygusal sonuçları kadar olumsuz sosyal sonuçları da vardır. Zorbalığa maruz kalan çocuklar akranları arasında kabul görmekte sorun yaşarlar, sosyal ilişkilerden kaçınırlar. Sık sık zorbalığa maruz kalan öğrenciler, öfkeli, öfkelerini kontrol etmekte problem yaşayan, olaylar karşısında saldırgan tepkiler veren kişilerdir. Bu çocuklar akranları arasında daha az sevilmektedirler (Çayırdag, 2006, 24).

Tüm bunların yanı sıra son zamanlarda, kronik olarak zorbalığa maruz kaldığı için intihar eden ya da katil olan çok sayıda çocuğun ortaya çıktığı raporlarda görülmektedir. Öldürme olaylarının kendini aşağılık gibi hisseden ve itilip kakılan çocuklar tarafından işlendiği görülmektedir. Bu öldürme olaylarını inceleyen kriminolojistler ve diğer uzmanlar, çocukların işkence dolu bir hayatı sone erdirmek için bu yola başvurdukları sonucuna varmışlardır (Glew ve diğ., 2000, 185).

Zorbalığa uğramış kişilerin ruhsal, akademik ve sosyal beceri sorunları yaşaması muhtemeldir. Yaşanma ihtimali yüksek olan en genel ruhsal tepkiler arasında; huzursuzluk, tekrarlayan çağrışımsız anılar, panik ve gerginlik hissi ve konsantre bozukluğu sayılmaktadır. Uzun süre zorbalığa uğramak önceden var olan ruhsal sorunun ya da çatışmanın artmasına yol açabilmektedir (ör: kekeleme). Okul zorbalığının yol açtığı sorunların en ağır ve belki de en ciddi olanı az sayıda olsa da bazı öğrencilerin intihara teşebbüs etmesidir. Uzun süre zorbalığa maruz kalan

öğrencilerin benlik saygısı, kendine güven, kaygı ve güvensizlik duyguları, zorbalığa uğramayanlara göre daha yüksek çıkmıştır. Bunun yanı sıra uyku problemleri, gece altını ıslatma, depresyon ve okul fobisi oluşabilir. Zorbalığa uğrayan öğrenciler sıklıkla okuldan korkarlar, okulu güvensiz ve mutsuz bir yer olarak algırlar. Yapılan araştırmalar uzun süre okul devamsızlığının altında şiddete uğrama korkusu ya da gerçekten şiddete uğramış olmanın önemli bir etken olduğunu ortaya koymuştur. Zorbalığın neden olabileceği akademik sorunlara ders başarısında düşme, konsantrasyon kaybı, ders içi uyumsuzluk ve okul reddi örnek verilebilir. Akran istismarı davranışı, normal gelişimin bir parçası değildir. Bu olumsuz davranışın mağdurlar üzerinde olağanüstü yıkıcı bir etkisi vardır. Bu etki onların yaşamlarında iz bırakır, onlarla yetişkinliğe kadar büyür ve gelişir. Zorbalığa maruz kalmış kişiler mutluluklarını ve başarılarını yeterince yaşayamazlar çünkü mutlu bir yaşamı hak etmediklerini düşünürler. Bunun sonucu olarak sosyal ve duygusal sorunlar yaşarlar. Arkadaşlık kurmak ve sürdürmek onlar için çok güçtür. Bu sorunlar yetişkinlikte de ilerleyerek devam eder ve ağır sosyal uyum sorunları ortaya çıkabilir (Garip ve Şavkın, 2008, 5–6).

Okuldaki tüm eğitim öğretim etkinliklerini olumsuz etkileyen zorbalık olgusunun çocuklar üzerindeki psikolojik ve sosyolojik etkilerinin sadece okul yılları ile sınırlı kalmayıp, yaşamın sonraki dönemlerinde de devam ettiği, bu etkinin sadece zorbalığa maruz kalan kurbanların değil, aynı zamanda zorbalığa tanık olan ve zorbaca davranışları alışkanlık haline getiren çocukların da gelişimini olumsuz biçimde etkilediği pek çok çalışmada ortaya konmuştur.

2.2. Okul Zorbalığını Önleme

Okul çalışanlarının zorbalığa tepkisinin en iyimser tahminle hoşnutsuzluk olacağı tahmin edilir. Farklı ülkelerde yapılan araştırma bulguları okul personelinin zorbalığa karşı tepkisinin yetersiz olduğunu ortaya koymaktadır (Kalliotis, 2000; Hounoumadi ve Pateraki, 2001; Karaman-Kepenekçi ve Çınkır, 2001; Pişkin, 2002'den aktaran Pişkin, 2002, 367). Okul personelinin (yönetici, öğretmen ve psikolojik danışman) zorbalığa karşı ciddi müdahalelerde bulunmamasının çeşitli nedenleri olabilir. Bu nedenlerden biri, zorbalığın daha çok sözel sataşma, kızdırma, alaya alma, gruptan dışlama şeklinde ortaya çıkması ve gerek okul yöneticilerinin gerekse öğretmenlerin sorunu kolayca görülebilen yerlerdeki maddi hasarlar kadar önemsememeleridir.

İkincisi, kurbanların kişilik özellikleri gereği daha edilgen olmaları ve sosyal beceri yetersizlikleri nedeniyle öğretmenleri yeterince haberdar edememeleri ve müdahale sürecine onları yeterince güdüleyememeleri olabilir (Pişkin, 2002, 367).

Okullar, çocukların sosyal davranışlarının geliştirilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Bir okulda zorbalık davranışları görülüyorsa, okul bunu görmezden gelemez, ya da bunun sorumluluğunu kendi üzerinden atamaz. Bu konu ile ilgili Besag (1989, 154) okulların zorbalık mağduru olan çocuklara neden yardım etmeleri gerektiğini aşağıdaki gibi özetlemiştir:

- Zor durumda olan çocuklar her zaman kendilerini etkili bir şekilde koruyamayabilirler,
- Daha farklı bir biçimde nasıl davranacaklarının farkında olmayabilirler,
- Aileler çocuklarına nasıl yardım edeceklerini ya da yardım etmeleri gerektiğini bilmeyebilirler,
- Şu an okullarda birçok farklı destek kaynağı vardır,
- Öğretmenler her gün ve uzun süre çocuklarla etkileşim içerisindeyler,
- Okuldaki ilişkiler çocukların hoşlanacağı şekilde olmayabilir,
- Okul çalışanları onlara yardım etme konusunda uzman ve deneyim sahibidirler.

Tüm bu nedenlerden ötürü okullar zorbalık konusunu ciddi bir şekilde ele alıp, ona müdahale etmelidirler.

2.2.1. Zorbalığa Yaklaşımları Açısından Okul Türleri

Zorbalık karşıtı uygulama ve politikalarla ilgili bilgi veren birçok kitap ve araştırma olmasına karşılık hala zorbalıkla nasıl baş edeceğini bilemeyen ya da onu görmezden gelen okullar ve okul çalışanları bulunmaktadır. Okul çalışanlarının tutumları ve kültürel yapıları okul için en uygun olabilecek zorbalık karşıtı stratejileri etkilemekte ve onların gerçekleştirecekleri zorbalık karşıtı uygulamalar büyük ihtimalle okul kültürünün değişmesini de kolaylaştıracaktır. Mesela zorbalığı çözmek için akran arabuluculuğunu kullanan bir okul zorbalıkla baş etmenin herkesin sorumluluğunda olduğunu açıkça tüm okul toplumuna iletmektedir ve aynı zamanda çocuklar çatışma çözme konusunda yeteneklerinin güçlenmesi için eğitilebilirler. Bir okulda sadece bir kişi ya da küçük bir yönetim grubunun çalışması ile öğrencilerin seslerini duyurması

ve zorbalık gören öğrencilerin yönetim ve öğretmenleri ile bunu paylaşmalarını yaygınlaştırılması oldukça güçtür. Zorbalığa karşı her bireyin farklı tepki vermesi gibi her okulda farklı tepkiler geliştirmektedir (Lee, 2004, 1):

Tablo 3: Zorbalığa Yaklaşım Açısından Okul Gelişim Aşamaları

Okulun Gelişim Aşaması	Okulun Zorbalığa Yaklaşımı
Reddetme (Denial) ‘Burada herhangi bir sorun yok’.	<ul style="list-style-type: none"> • Bir yerlerde bir zamanlar yazılmış bir politika vardır. • Bu okulda zorbalık bir sorun olarak değil, büyüme sürecinin doğal bir evresi olarak görülmektedir. • Bu konu ile ilgili bir şeyler yapılabilir ya da yapılmalıdır. • Bu konu bizim ilgilenmemiz gereken bir konu olsa bile bunu kendi içimizde tutmamız önemlidir. • Zorbalık karşıtı yaklaşımlara açık olmamız demek okulda bir sorun olduğu anlamına gelir ve bu okulun şöhreti açısından kötü olabilir.
Simgesel (Token) ‘Bir politikamız var’.	<ul style="list-style-type: none"> • Bir mesleki gelişim döneminde görevlendirilen biri tarafından yazılmış bir politika vardır. • Bu politikanın yazılı olduğu belgeler ara sıra velilere ve müfettişlere gösterilir. • Zorbalıkla ilgili gizlice tartışılır. • Bir ‘uzman’ konuya nasıl yaklaşılacağını belirtir ve bunların yazılı politika ile ilgisi yoktur.
Kımıldama (Moving) ‘Politika ve uygulamaya yönelik çok iyi düşüncelerimiz var’.	<ul style="list-style-type: none"> • Konu ciddiye alınır ve öğrenciler, veliler ve çalışanlar için öneri ve desteklerin bulunduğu politika sürekli gözden geçilir. • Çalışanlar yararlı buldukları etkili uygulama ve materyalleri paylaşırlar. • Önleyici uygulamalar gerçekleştirilir. • Zorbalıkla baş etme yolları yetişkinler ve öğrenciler tarafından bilinir.

Tablo 3 - devam

Okulun Gelişim Aşaması	Okulun Zorbalığa Yaklaşımı
Devimsel (Motoring) ‘Herkesin bildiği ve sahiplendiği açık politikalarımız ve uygulamamız var’.	<ul style="list-style-type: none"> • Okulun, herkesin bildiği, yaratılmasına yardımcı olduğu ve benimsediği açık politika ve uygulamaları vardır. • Velileri de içeren okul topluluğunun deneyimleri hakkında bilgi toplayarak kendisini gözlemler. Herkes okulda zorbalık olduğunu bilir ve okul içinde çalışanlar ve öğrenciler sürekli olarak onunla baş etmeye çalışırlar. • Tüm okul topluluğunun katılımının önemine ve etkili uygulamaları veliler ve diğer önemli kurumlarla paylaşmanın değerine inanılır. • Zorbalığı önleme programları, öğrencilerin okulda olumlu bir rol oynamaları ve hayatları ile ilgili akılcı seçimler yapmalarına katılmaları ve bu konuda yetkilendirilmelerini temel alan programların bir parçasıdır. • Öğrenciler, yalnızca kendilerini korumaları için değil, aynı zamanda olumlu akran ilişkileri geliştirmeleri için de, stratejiler geliştirmeleri konusunda desteklenirler. • Zorbalığı önleme, okula devam eden tüm öğrencilerin birbirlerine değer verdikleri ve saygı duydukları bir dünya görüşüne sahip olmaları ile aynı anlama gelmektedir.

Lee, Chris. 2004. **Preventing Bullying In Schools: A Guide For Teachers and Other Professionals** (SAGE), 2’den uyarlanmıştır.

Tablo 3’de görüldüğü gibi okullar zorbalığa yaklaşımları açısından dört aşamada incelenebilir. Bir kurs yardımı ile okulun aşama 4’e gelmesi kolayca sağlanabilir ancak tüm okullar kültürlerinde bu tarz radikal değişimlere karşı istekli olmayabilirler ya da bunun gerekli olmadığını düşünebilirler. Aşama 4, öğrencilerin sorumluluklarını ve ilgilerini çekecek ve aynı zamanda demokratik bir kültürün bir parçası olan zorbalık karşıtı politikalara ilişkin algılarını arttıracak bir program dahilinde aşamalı olarak çalışılmasını gerektirir. Diğer büyük bir sorun ise aşama 1’de bulunan bazı çalışanların diğerlerine göre kendilerinin daha iyi seviyede olduklarını algılamalarıdır. Velilerin de okulun zorbalığa karşı yaklaşımlarını ve hangi fikirlerin ve stratejilerin baskın olduğunu bilmeleri gerekir ve bu velilerin algılarında bir tutarlılık sağlar. Eğer veliler ya da öğretmenler okulun farklı bir gelişim aşamasında olduğunu düşünüyorlarsa ya da okulun zorbalığa nasıl yaklaştığını bilmiyorlarsa, gerilim kaçınılmazdır (Lee, 2004,1).

2.2.2. Okul Zorbalığını Çözme Yaklaşımları

Belirli bir okulda zorbalığı önlemek için yapılabilecek en iyi uygun uygulama mevcut stratejilerin bir kombinasyonunu içermelidir. Bir strateji soruna tam bir çözüm sağlamada yetersiz kalabilir. Okullar, bireysel olarak öğrenciler, öğrenme ortamları ve tüm okul çevresinde pozitif etki yaratacak etkili zorbalık karşıtı stratejiler geliştirmeye özen göstermelidirler. Araştırmacılar tarafından yaygın olarak kabul edilen zorbalıkla mücadele stratejileri geliştirmede yol gösterici dört yaklaşım bulunmaktadır. Bunlar (European Community, [25.20.2008], 31):

- Tüm-okul yaklaşımı
- Bireysel yaklaşımlar
- Grup yaklaşımları
- Ebeveyn yaklaşımları

Bu yaklaşımları kısaca özetlemek gerekirse, tüm-okul yaklaşımları okul çapında bir uygulamanın başlatılmasını ve uygulanmasını öngörür. Buna göre okul, çocukların zorbalık, saldırganlık ve şiddetin kabul görmediği bir ortamda olduklarını anlamalarını sağlayacak bir ortam yaratmalıdır. Bunun yanı sıra müfredat ile müdahale, zorbalık ve zorbalık karşıtı politikalar konusunda farkındalığı arttırmak ve müzakereleri geliştirmek amacıyla bir araç olarak kullanılmalıdır. Zorbalıkla ilgili sorunları çözerken müfredat ile doğrudan ilgili becerileri geliştirmek için kalite çemberleri kullanılmalıdır. Çocuklara kendine güven eğitimi verilerek, onların güvenli ve destekleyici bir ortamda yaşadıklarını anlatmaları ve göz korkutma, yıldırma eylemlerine etkili bir biçimde tepki verme yollarını öğrenmeleri ve uygulamaları sağlanmalıdır. Bunlara ek olarak bu yaklaşım, okulların yanı sıra sosyal hizmetler, polis, kütüphaneler ve gençlik merkezleri ile işbirliği içinde çalışmayı içermektedir. Son olarak bu yaklaşıma göre, okul içinde zorbalık tüm çabalara rağmen önlenemiyorsa ve hala devam ediyorsa, mağdurların güvenliğini sağlamak için, okul politikasına ve kurallara uyulmadığı takdirde uygulanacak yaptırımların da belirlenmesi gerekmektedir (European Community, [25.20.2008], 32–38).

Bireysel yaklaşımların odak noktası, zorba ya da mağdur ile bireysel olarak yapılacak birebir müdahalelerdir. Bu yaklaşıma göre, zorbalıkla mücadele için gerçekleştirilen politika ya da müfredat çabaları, zorbalığa katılan çocuklarla bireysel

olarak çalışarak desteklenmelidir. Zorba öğrencinin şiddetin uygun görülmediğini ve davranışını değiştirmesi gerektiğini anlamasında yardımcı olunması konusunda desteğe, denetime ve danışmanlığa ihtiyacı vardır. Zorbalık mağduru öğrenci ise kendine güven stratejileri geliştirmesi konusunda cesaretlendirilebilir. Bunun yanı sıra ebeveynlerin de katılımı gereklidir çünkü zorbalık olaylarında aynı zamanda onların da payı vardır. Çocuklar, ailevi faktörler nedeni ile mesela, evdeki şiddet içeren davranışlardan etkilenerek zorbalık yapıyor olabilirler, hatta ebeveynler ve kardeşler bile zorba öğrencinin davranışlarına maruz kalıyor olabilirler. Aynı şekilde mağdur çocuğun ebeveynleri de çocuklarının zorbalık sonucu yaşadıkları olumsuz durum konusunda çocuklarını desteklemeleri için teşvik edilmelidirler (European Community, [25.20.2008], 40).

Üçüncü yaklaşım olan grup yaklaşımları ise zorbalı, kurbanları ve diğer öğrencileri içeren gruplarla çalışmayı öngörmektedir. Bu yaklaşımda amaç zorbalık davranışını durdurmaktır ve belirli zorbalık olaylarında cezalandırmadan, suçlamadan problem çözme yaklaşımı ile bu amaç gerçekleştirilmeye çalışılır. Bu yaklaşım zorbalığın detaylarına inmeden zorbalı ile zorbalık mağdurları arasında arkadaşlık ilişkileri kurmayı amaçlamaktadır. Ayrıca, gönüllü daha büyük öğrencilerin diğer çocukların sorunlarını dinleyip onlara yardımcı olmaları ve öğle yemeği ve teneffüslerde onları habersiz olarak izleme ya da telefonla destek hattı kurulması zorbalıkla ilgili sorunların çözümünde yardımcı olabilir. Bu yaklaşımın ortaya koyduğu diğer bir çözüm önerisi zorbalık mahkemeleridir. Bu mahkemeler akranlar tarafından yönetilir, herhangi bir sorunda her iki tarafta dinlenir ve bir yargıya varılır, sonuç olarak da zorbalıya karşı uygulanacak yaptırımlara karar verilir (European Community, [25.20.2008], 51–57).

Son yaklaşım olan ebeveyn yaklaşımları ise, zorbalık konusunda zorbalıların ve mağdurların ebeveynleri ile birlikte çalışmaya odaklanmıştır. Bu yaklaşıma göre zorbalıların ve mağdurların ebeveynleri ile ayrı ayrı görüşüp onlara çocuklarının durumu ve neler yapılabileceği konusunda bilgi ve eğitim vermenin yani zorbalıkla baş etmede ebeveynlerle işbirliği içinde çalışmanın gerekli olduğunu savunmaktadır (European Community, [25.20.2008], 58–60).

2.2.3. Okul Zorbalığı İle İlgili Ne Yapılabilir?

Zorbalık kurbanları ve tanıkları genellikle bunu rapor etmekte isteksizlik göstermektedirler. Kurban açısından bakıldığında zorba öğrencinin intikam almasından korkma ve utanma ya da gençlerin bunu önemsiz bir konu olarak algılamaları zorbalığın rapor edilmemesinin yaygın sebeplerindendir. Bu nedenle okul yöneticilerinin zorbalık sorununa aktif bir çözüm geliştirmeleri gerekmektedir. Okullar müfredat ile sosyal becerileri, çatışma yönetimini, kızgınlık yönetimini ve karakter eğitimini öğretmek soruna çözüm bulabilirler. Okulda zorbalığı önlemek için yapılması gereken ilk şey zorbalık davranışını düzeltmek için bir plan dahilinde okul toplumunu zorbalık konusunda eğitmektir. Okul müdürü zorbalıkla ilgili söylentileri ortadan kaldırmada aktif rol almalıdır. Öncelikle zorbalığın gelişim evresinin normal bir parçası olduğuna ve bunu her çocuğun yaşadığına olan inancı kırması gerekmektedir. Okul müdürleri öğretmenlerin, velilerin ve öğrencilerin zorbalığın uzun süreli etkileri konusunda eğitmelerini sağlamalıdır (Ballard ve diğ., 1999, 41–42).

Okullarda yaşanan akran zorbalığı davranışlarının önlenmesi için okul rehberlik servisi tarafından, okuldaki tüm personel (yöneticiler, öğretmenler, psikolojik danışmanlar ve hizmetliler), veliler ve öğrencilerin de içinde bulunduğu bir ekip çalışmasıyla, tüm ilgililere zorbalık konusunda bilinçlenme eğitimleri verilerek ve etkili bir önleme programı geliştirilerek uygulanması gereklidir (Gökler, 2009, 534).

Zorbalığı önlemeye yönelik bir dizi müdahale stratejileri geliştirilmiş ve uygulanmıştır. Bunlardan çeşitli ülkelerde uygulanmış ve olumlu sonuçlar alındığı rapor edilmiş olan sekiz tanesi aşağıda özetlenmiştir (Smith ve diğerleri, 2003'den aktaran Genç, 2007, 26–28):

- Bütüncül Okul Yaklaşımı: Bu yaklaşıma göre, okulda zorbalığa ilişkin davranışlar bakımından, okulun amacı ve bu durumda uygulanacaklara ait stratejiler, yazılı bir belge olarak ifade edilir. Bu yazılı belge, amaçlarının ve stratejilerinin etkili biçimde uygulanmasını, izlenmesini, sürdürülmesini ve gerektiğinde yeniden gözden geçirilmesini sağlayacak biçimde okul içindeki sistemler ve işlemler tarafından desteklenmelidir. Bütüncül okul yaklaşımı, genellikle politikanın oluşturulmasında bütün okul üyelerinin demokratik katılımını gerektirir.

- Sınıf İklimi: Okul ortamında yürütülecek zorbalık karşıtı politikalar ve çabalar, doğrudan veya daha genel olarak okul hatta sınıf içindeki ilişkilerin iyileştirilmesi ve geliştirilmesine yönelik olarak yapılmalıdır. Norveç'te yapılan bir uygulamada (ki bu öğrenci-öğretmen ilişkilerinin geliştirilmesine yönelik planlanmıştı), zorbalık davranışlarının büyük ölçüde azaldığı rapor edilmiştir.
- Akran Desteği Sistemleri: Zorbalıkla başa çıkmada, öğrencilerin kendilerinin çaba göstermesini sağlamayı ifade etmektedir. Genellikle, zorba davranışlardan hoşlanmayan öğrencilerden yararlanmayı ve onların çeşitli biçimlerde tedbir almasını sağlamayı amaçlamaktadır. Akran desteği yöntemleri;
  - Sınıfta işbirlikçi grup çalışması yapmak;
  - Kızgınlık, kavga, zorbalık da dâhil olmak üzere sınıftaki ilişkileri değerlendirmeye zaman ayırmak;
  - Savunmasız öğrencilerle birlikte çalışacak olan öğrencilere akran desteği sunacak arkadaş çevresi oluşturmak;
  - Akranlarına yardım etmek veya birlikte olmak üzere öğrencilerin görevlendirildiği yardımlaşma grupları oluşturmak;
  - Öğrenciler arasından zorbalık karşıtı politikaları uygulayacak, çatışmaların çözümüne yardımcı olacak, ihtiyaç duyan öğrencilere danışmanlık yapacak veya aktif dinleme becerilerinin gelişmesine katkıda bulunacak bir grup öğrenciyi seçmek ve bu yolla okulun izlenmesini sağlamak gibi birtakım çabalardan oluşmaktadır.
- Okul Mahkemeleri: Bir okul mahkemesi veya zorbalık davasında, zorbalığa karışan öğrenciler için kanıtların dinlenmesi veya yaptırımların ya da cezaların ne olacağı konularına karar vermek için öğrenciler seçilir. Kanada'da uygulanan bu yöntemle zorbalık davranışlarında oldukça düşüş yaşandığı görülmüştür.
- Oyun Alanı İyileştirmeleri: Özellikle ilkokullarda, zorbalık davranışlarının en çok görüldüğü yerler oyun alanları ve okul bahçeleridir. Bu kısımlarda

denetimin, gözetimin artırılması ve oyun alanlarının düzenlenmesi önemli bir önlem olarak ifade edilmektedir.

- Öğretim Programı (Müfredat) Çalışması: Öğrencilerin farkındalık düzeylerinin artırılması, fikirlerinin açığa çıkarılması ve zorbalıkla başa çıkmak için kuralların geliştirilmesine yönelik olarak sınıf içi tartışmalar düzenlenebilir. Ayrıca öğretmenler, özel olarak hazırlanmış çeşitli videolardan, filmlerden, edebi eserlerden ve canlandırma tekniklerinden yararlanabilirler.
- Özel Öğrencilerle Çalışmak: Hakkını aramasını öğrenme eğitimi, kurbanların veya zorbalık için kurban olmaya aday olan öğrencilerin hem pasifize olmadan hem de saldırgan olmadan zorbalıkla başa çıkmalarını sağlama da önemli bir yoldur. Bu teknikler öğrencilere öğretilir ve işe yaradığı da görülmektedir. Bu, zorbalığa uğrayan öğrenciler için danışmanlığa dayalı bir yaklaşımdır.
- Toplum İçinde Buluşturma: Bu strateji, çatışma yasayan insanları (örneğin okulda zorbalıkla karşılaşan bireyleri) toplum içinde bir araya getirmek biçimindedir. Her birinin yanında bir arkadaş, aileden birisi veya başka bir destek olan kişi olmak üzere zorba ve kurban bir araya getirilir. Zorba, kurbandan özür diler ve olayın böylece bittiği veya tatlıya bağlandığı kabul edilir. Avustralya'da okullarda pilot uygulaması yapılmış ve büyük ölçüde katılım olduğu ve kararlara büyük bir oranda uyum olduğu rapor edilmiştir.

Okul zorbalığı ile baş edebilmenin en önemli kuralı okul çapında etkili çalışmalar yapmaktır. Okul toplumuna dâhil olan okul yöneticileri, öğretmenler ve diğer okul personeli, veliler, öğrenciler ve diğer okul topluluğu okul zorbalığına müdahale programına katılmalı, onların da destekleri sağlanmalıdır. Tüm zorbalığı önleme ya da zorbalığa müdahale programlarının en önemli birinci özelliği tüm okul bazında bir çalışma olarak gerçekleştirilmeleridir. Zorbalığa karşı en etkili okul politikaları aşağıdaki özelliklere sahip olmalıdır (Birmingham City Council, [25.10.2008], 7):

- Tüm okul toplumunun katılımı ile geliştirilmelidir.
- Tüm okul toplumu tarafından benimsenmelidir.
- Kısa ve kolay okunabilir olmalıdır.

- Sürekli olarak gözden geçirilmeli ve tartışılmalıdır.
- Okulun değer ve inançlarını tanımlamaya yardımcı olmalıdır.
- Okulun davranış politikaları ile yakından bağdaşmalıdır.

Çeşitli kaynakların incelenmesi sonucunda Batche (1997) okullardaki zorbalığı kontrol etmek ve önlemek için kapsamlı bir plan yapmada gerekli olan stratejileri aşağıdaki gibi özetlemektedir (Carney&Merrell, 2001, 372):

- Zorbalık ile ilgili söylentileri değil, gerçekleri desteklemek,
- Saldırgan davranışla ilgili yanlış inançları yok etmek,
- Okul çapında bir zorbalık değerlendirmesi gerçekleştirmek,
- Öğrencilerin birbirlerine yardımcı ve rehber olmalarını sağlamak,
- Zorba ve kurban öğrenciler için bireysel danışmanlık ve grup becerilerini geliştirme hizmetleri sunmak (kötü davranışları yok etme becerilerinin gelişmesini vurgulamak),
- Zorbalığa müdahale programına velileri dâhil etmek,
- Müdahale stratejilerini öncelikle saldırgan öğrencilere uygulamak,
- Öğrencilere akran davranışlarının nesnel olarak değerlendirilmesini öğretmek,
- Öğretmenler ve öğrencilere okul çapında kapsamlı bir planlama yapmanın etkileri ile ilgili bilgi vererek onların sorumluluklarını geliştirmek.

Zorbalıkla ilgili nelerin yapılabileceği hakkında bilgi verenlerin genel olarak hem fikir oldukları konu okul toplumunun bu konu ile ilgili eğitilmesi ve okul çapında bir politika oluşturulması gerekliliğidir (Rigby, 2002, 235).

Okullarda zorbalığı önlemek için geliştirilebilecek stratejileri aşağıdaki gibi özetlenebilir (Besag, 1989, 121 – 130; Brewster ve Railsback, 2001, 18–20):

- Öncelikle okulun ihtiyaçları ve hedefleri belirlenmelidir.
- Okul politikası öğretmenler, öğrenciler, veliler ve yöneticiler tarafından bilinmeli ve desteklenmelidir.

- Öğretmenlere, yöneticilere ve diğer okul çalışanlarına gerekli eğitim verilmelidir.
- Okulun finansmanından sorumlu kişiler, gerekli denetimi göz önünde bulundurmalı ve desteklemelidir.
- Okul binasının tasarımında görülebilirliğe ve denetimi kolayca sağlanabilirliğine öncelik verilmelidir.
- Okul bir toplumdur ve grup olarak çalışma ve etkileşimlerde bulunmayı sağlamalıdır. Okulun yapısı toplumun değerlerini yansıtmalıdır ve zorbalık sorunlarını çözmede ve önlemede bu değerler kullanılmalıdır.
- Yönetim stili bu değerlerin uygulanmasını kolaylaştırmalıdır.
- Öğretmen ve öğrenci ilişkilerine önem verilmelidir.
- Kötü hazırlanan bir müfredat çocukların özsayıgularına zarar verebilir, bu nedenle onların özsayıgularının gelişimine ve toplumda değerlerini yükselmesine imkân sağlayacak bir müfredat geliştirilmelidir.
- Disiplin stili ve kalitesi etkili olabilir. Aşırı cezalandırıcı olmak saldırganlık modeline neden olabileceği gibi gevşek disiplin de öğrencileri riske atabilir. Okulda düzenli olarak sürekli uygulanan, çok fazla olmayan ve herkes tarafından kabul edilen kurallar olmalıdır.
- Okuldaki tüm çalışanların her zaman tüm öğrencilerden sorumlu olmaları gerekmektedir. Okuldaki zorbalık sorunları çalışanlardan saklanabileceği için, itinalı ve aktif denetleme gereklidir. Sürekli kontrol zorbalığı önlemede çok etkilidir çünkü zorbalık derhal durdurulmazsa, zorbalık yapan öğrenciler bunu devam etmelerinde sorun olmadığı şeklinde yorumlayacaklardır.
- Okula gidiş – geliş yolları, okul servisi, diğer ulaşım araçları gibi öğrencilerin doğrudan denetlenemediği durumlarda, denetimi sağlamak için, çalışanlar, öğrenciler, veliler ve okul çevresindeki birey ve kuruluşlarla birlikte çalışılmalıdır.
- Dönem başlangıcında, bir tanışma ve okul politikalarını sunma ya da hatırlatma dersleri sağlanmalıdır.
- Risk altında olan öğrencilerin tanımlanması için bilgileri kaydedilmeli ve okul ya da öğretmen değişimlerinde bu bilgiler yeni okul ya da öğretmene devredilmelidir.

- İlk haftalar arkadaşlıkların oluşması, güven geliştirilmesi ve başarının garanti altına alınması için çok önemlidir ve öğrencilere destek sağlanmalıdır.
- Öğretmen – öğretmen, öğretmen – öğrenci, öğretmen – veliler ve öğretmen – diğer kuruluşlar arası iletişim geliştirilmelidir.
- Zorbalık açısından okuldaki en riskli alanlar ve zamanlar, temel endişeler ve ilgiler ve ders programı ile ilgili sıkıntıları belirlemek için öğrencilerin ve çalışanların da desteği ile küçük çaplı araştırmalar yapılmalıdır.
- Öğrencilerin sorumluluk, empati ve karşılıklı ilişki kurma becerilerini geliştirebilmeleri için toplumda görev almaları ya da ihtiyaç duyulduğunda öğrencilerin toplum hizmetlerinden yararlanmaları sağlanmalıdır.
- Ebeveynlere, zorbalık gibi sorunlara hazırlıklı olmalarını ve çocuklarına yardımcı olmada kullanabilecekleri stratejileri sağlamak amacıyla eğitim verilmelidir.
- Sınıfta öğretmenlerin kontrolü ellerinde tutmaları gerekmektedir. Bu konuda deneyimsiz ya da sorun yaşayan öğretmenlere destek sağlanmalıdır.

Her hangi bir çocukta özsaygı, özgüven ve sosyallik seviyesini arttırmak için hangi strateji, teknik, öğretme ya da öğrenme stili ya da başarılı bir müfredat kullanılırsa kullanılsın, eğer bir örgüt, her bir öğrenciyi bireysel olarak tanıyıp ona saygı göstermiyorsa tüm çabalar boşa harcanmış olacaktır. Eğer öğrencilerin birbirlerine bireysel ilgi göstermelerini ve saygı duymalarını istiyorsanız, öncelikle siz onlara ilgi göstermeli ve saygı duymalısınız. Genç insanların sosyal yaşamlarının en kritik dönemini yaşadıkları sırada öğretmenler onlar için çok önemli bir rol modeli olurlar ve onlara ışık tutarlar. Öğretmenler, çocuklar için özellikle de mağdur ya da zorba olsun zorbalığa dâhil olan çocuklar için en uygun sosyal gelişimi sağlamada önemli bir pozisyonadırlar. Okuldaki şartlara ve duruma göre hazırlanacak bir yaklaşım okuldaki genç insanların duygusal, sosyal ve akademik gelişimlerini kolaylaştıracaktır ve böylelikle sorunlu davranışların ortadan kalkmasına yardımcı olacaktır (Besag, 1989, 121).

Zorbalığı azaltma ve önlemeye yönelik çalışmalar yapan bazı araştırmacılar da (Olweus, 1993; Craig&Peplar, 1999; Ross, 1998) bu amaçla aşağıdaki stratejileri geliştirmişlerdir (Vikipedi Özgür Ansiklopedi, [2010]):

- Yetişkinleri durumdan haberdar ve önleme dâhil edin.

- Zorbalığın asla kabullenemez olduğunu açıkça ortaya koyun.
- Zorba/kurban problemlerine ayrılmış bir okul konferansı düzenleyin.
- Okul bahçesinde, koridorlarında ve lavabolarında yetişkin kontrolünü ve dikkati arttırın.
- Önemsemeye, saygıya ve güvenliğe eğilin.
- Başkalarına zarar vermenin sonuçlarına eğilin.
- Saldırgan davranışların sonuçları uygulamada kararlı ve hızlı olun.
- Tüm saldırganlık vakalarının takipçisi olun
- Okul idaresi, öğretmenler, ebeveynler arasındaki iletişimi geliştirin.
- Okulda öğrencilerin sorunlarını, önerilerini anlatabilecek şikâyet kutusu bulundurun.
- Birlikte öğrenim aktivitelerini gösterin.
- Zorbalara öfke kontrolünde ve empati oluşturmalarında yardımcı olun.
- İkili ilişkilerde pozitif olmaya özendirin.

Zorbalık ile ilgili ilk olarak araştırmalar yapan Dan Olweus okul tabanlı bir müdahale programı ileri sürmektedir. Bu program, okul ortamını yeniden yapılandırarak zorbalığın ortaya çıkma olasılığını azaltmaya yardımcı olmaktadır. Programın tanıtılmasında ve uygulanmasında okul çalışanlarının büyük sorumlulukları vardır. Çalışanların çabaları, öğrencilerin öğrenme ve gelişmeleri için akran ilişkilerinin geliştirilmesi ve okulun güvenli ve olumlu bir yer olmasını doğrudan etkileyecektir. Programın amaçları (Olweus Bullying Prevention Program, [25.10.2008]):

- Okul içinde ve dışında görülen zorbalık sorunlarını azaltmak,
- Yeni zorbalık sorunlarının gelişimini engellemek,
- Son olarak da, daha iyi akran ilişkileri sağlamak ve öğrencilerin birbirlerine saygı duymaları ve okul içinde ve dışında daha iyi davranışlar sergilemelerini teşvik edecek koşullar yaratmaktır.

Olweus, Norveç okullarında zorba/kurban sorunlarına karşı ulusal çapta bir kampanya ile geliştirilen ve değerlendirilen okul tabanlı müdahale programının temel ilkelerini aşağıdaki gibi açıklamaktadır (1994, 29; 1998, 33–34):

- Zorba/kurban sorunu ile ilgili farkındalığı arttırmak ve konu ile ilgili bilgileri geliştirmek. Zorbalık ve nedenleri ile ilgili bazı yanlış düşünceleri azaltmayı içerir. Zorba/kurban anketini uygulamak belirli bir okuldaki sorunların sıklığı ve doğası ile ilgili daha gerçekçi bilgiler edinmek için önemlidir.
- Öğretmenler ve velilerin bu konu ile ilgili her etkinliğe aktif olarak katılmalarını sağlamak. Aktif katılma ile kastedilen şey yetişkinlerin okulda çocuklar ve gençler arasında neler olduğunu belirli ölçüde kontrol etme sorumlulukları olduğunu kabul etmeleri gerekliliğidir. Bunu gerçekleştirmek için yapılacak tek şey teneffüs ve öğle tatillerinde gerekli denetimin sağlanmasıdır. Bunun yanı sıra, öğretmenler muhtemel zorbalık durumlarını önlemeleri ve öğrencilere zorbalığın okulda kesinlikle kabul edilemeyeceği mesajını vermeleri konusunda teşvik edilmelidir. Aynı zamanda, öğretmenlerin sınıflarında bir zorbalık sorunu olduğunda, kurbanlarla ve zorbalılarla ve aileleri ile ciddi bir biçimde konuşmaları iletişim başlatmaları tavsiye edilmelidir. Temel mesaj “okulumuzda zorbalığı hoş görmüyoruz ve bunun sona erdiğini göreceğiz” olmalıdır. Okulda sürekli olarak bu şekilde gözlem ve yakın denetim yapılmalıdır, aksi takdirde kurban için durum müdahaleden önceki durumdan daha kötü hale gelebilir.
- Zorbalığa karşı açık kurallar geliştirilmek. Bu kurallara örnek olarak “Diğer öğrencilere karşı zorbalık yapmamalıyız”, “Zorbalığa maruz kalan öğrencilere yardım etmeye çalışmalıyız” verilebilir. Belirlenmiş okul kuralları aynı zamanda, belirli durumlarda zorbalık davranışının ne olduğu hakkında yapılan sınıf tartışmalarına ve kurallara karşı gelen öğrencilere uygulanacak yaptırımları belirlemede temel oluşturabilir. Ders esnasında da sınıfta öğrenci davranışları sürekli olarak bu kurallara uygun olmalıdır. Öğretmenlerin kurallara uyulmadığı durumlarda yaptırımları uygulaması ve uyulduğu durumlarda cömert övgüler sunması çok önemlidir.
- Kurbanlar için destek ve koruma sağlamak. Uyulduğu takdirde zorbalığa karşı belirlenen sınıf ve okul kuralları kurban olma olasılığı yüksek

öğrencilere desteklemektedir. Aynı zamanda, öğretmenler kurban olma durumunda olan öğrencilere yardım sağlamalıdır. Öğretmenler kurban öğrencilere sınıfta kendilerini ifade edebilmeleri ve sınıf arkadaşlarının gözünde değerli olduklarını hissedebilmeleri için yardımcı olmaları konusunda yaratıcılıklarını kullanmalı için teşvik edilmelidir. Kurban öğrencilerin velileri çocuklarına yeni arkadaşlıklar kurmaları konusunda yardımcı olmaları tavsiye edilmeli ve bu konuda detaylı bilgi verilmelidir. Bu konuda okul psikologundan ya da bu konuda bilgi sahibi birinden yeni arkadaşlıklar kurma ve bunu sürdürme ile ilgili bilgi alınmalıdır.

<p style="text-align: center;">Olweus Önleme/Müdahale Programının Önemli Unsurları</p> <p>++ esas unsur + arzu edilen unsur</p> <p>GENEL ÖNCELİKLER</p> <p>++ yetişkinlerin farkında olmaları ve katılmaları</p> <p>OKUL SEVİYESİNDE ÖNLEMLER</p> <p>++ anketle durumu inceleme + okul konferans günü ++ teneffüslerde etkili denetim ++ öğretmen tartışma grupları ++ koordinasyon grubu oluşturma</p> <p>SINIF SEVİYESİNDE ÖNLEMLER</p> <p>++ zorbalık karşıtı sınıf kuralları ++ öğrencilerle sınıf toplantıları + sınıf velileri ile toplantılar</p> <p>BİREYSEL SEVİYEDE ÖNLEMLER</p> <p>++ zorba ve kurbanlarla ciddi konuşmalar ++ zorbalığa karışan öğrencilerin velileri ile ciddi konuşmalar + bireysel müdahale planları geliştirme</p>

Şekil 3: Olweus Önleme/Müdahale Programının Önemli Unsurları

Dan Olweus, Bullying at School: Tackling The Problem (Observer, 2001, No:225), 24.

Şekil 3'te görüldüğü gibi programın önemli unsurları okul, sınıf, birey seviyesinde uygulanmaktadır. İlk olarak okul seviyesinde zorbalığın doğası ve yaygınlığını değerlendirmek için bir öğrenci anketi uygulanır, zorbalık sorunlarının tartışılması ve programı uygulamak için planlamanın yapılması için bir konferans günü belirlenir. Daha sonra, zorbalığı önlemek için koordinasyonu sağlayacak komite oluşturulur ve zorbalığın görülme ihtimali olan yer ve zamanlarda uygulanmak üzere okul çapında bir denetleme sistemi geliştirilir. Sınıf seviyesinde zorbalık karşıtı sınıf kuralları oluşturulur ve desteklenir, bilgi ve empatiyi arttırmak için öğrencilerle düzenli sınıf toplantıları ve velileri aktif katılıma teşvik etmek için onlarla da düzenli toplantılar düzenlenir. Bireysel seviyede, zorba ya da mağdur olarak tanımlanan öğrencilere müdahale edilir ve velileri ile görüşülür. Tüm bunlara ek olarak toplum seviyesinde de “zorbalığa hayır” mesajı vermek amacıyla toplum çapında kampanyalar düzenlenebilir ya da reklam panolarına afişler asılabilir (Olweus Bullying Prevention Program, [25.10.2008]).

Zorbalık öğrencilerin akademik psikolojik ve sosyal gelişimlerini ciddi bir biçimde etkileyen çok önemli bir sorundur. Öğrencileri, öğretmenleri, velileri, okul yöneticilerini ve okul toplumunu da içine alan okulun gereksinimlerine uygun kapsamlı bir okul müdahale programı zorbalığın hâkim olduğu okullarda büyük değişiklikler sağlayabilir. Tüm katılımcılar açısından daha iyi bir gelecek için bu şarttır. Böylece hem okulda hem de okul çevresinde güvenli ve korkunun hâkim olmadığı bir ortam yaratmak mümkün olabilecektir. Hatta bölgedeki kötü davranış ve suç oranında büyük bir azalma görülmesi muhtemeldir.

Okullarda zorbalığı önlemek için bunu bir sorun olarak görmek, gerekli önlemleri almak ve uygulanabilecek müdahale programları geliştirmek gerekmektedir. Bu programları geliştirirken izlenebilecek stratejiler şöyle sıralanabilir (Elliot, 1992; Sharp ve Smith, 1994; Banks, 1997; Beane, 1999; Fitzgerald, 1999; Freedman, 1999'dan aktaran MEB Çenesuyu ilköğretim Okulu; Pişkin, 2002, 368–369):

- Öğrencilere, öğretmenlere ve velilere okulda yaşanan zorbalık olaylarının yaygınlığı, zorbalığın nedenleri ve sonuçları hakkında doğru ve kapsamlı bilgiler verilmelidir.
- Okulda zorbalık sorununun büyüklüğü saptanmalı, zorba ve kurban öğrencilerin zorbalığa ilişkin tutum ve inançlarının ne olduğu belirlenmelidir.

- Öğrencilerin, okulda zorbalıkla ne ölçüde etkili mücadele edildiği konusundaki algıları ile ne tür önlemlerin alınması gerektiğine ilişkin düşünceleri belirlenmelidir.
- Zorbalığa karşı duyarlılığı azaltan yanlış inançların doğru olmadığı başta öğrenciler ve öğretmenler olmak üzere tüm okul personeline anlatılmalı ve bu yanlış inançlar ortadan kaldırılmalıdır.
- Türü ne olursa olsun okulda zorbaca eylemlerin kabul edilemez olduğu vurgulanmalı, bu sorunla etkin bir biçimde baş edebilmek için uygun politikalar geliştirilmelidir.
- Zorbalıkla baş edebilmek için gerekli önlemleri de içeren okul kurallarının geliştirilmesi ve bu sürece öğrencilerin de katılması sağlanmalıdır.
- Okul çevresinde ve okulda zorbalık eylemlerinin en sık yaşandığı yerlerde güvenlik için ek önlemler alınmalıdır. Özellikle nöbetçi öğretmenlerin bu bölgeleri sık sık kontrol etmesi sağlanmalıdır.
- Okullarda zorbalık konusu, örneğin hayat bilgisi/sosyal bilgiler gibi derslerin programlarında yer almalı hatta zaman zaman gizli müfredatın bir parçası olarak diğer derslerde de gündeme getirilmelidir.
- Ders programlarında davranış kontrolü, kendi kendini denetleme stratejileri, kişilerarası sorun çözme becerileri, çatışma çözme becerileri, atılganlık eğitimi ve sosyal beceri eğitimi gibi konulara yer verilebilir.
- Koruyucu ve müdahale edici stratejileri bünyesinde birlikte barındıran bir programa tüm okul personelinin eğitimden geçirilerek katılmaları gerekir. Bu programlara sadece öğretmen ve yöneticiler değil, aynı zamanda bakıcılar, hizmetliler, kantin görevlileri ve servis araçlarının sürücüleri gibi diğer personelin de katılımı sağlanmalıdır.
- Okul zorbalığı konusunda aileler bilinçlendirilmeli, müdahale sürecine anne ve babaların katılımı sağlanmalıdır. Okulda öğretmenlerin çocukla yaşadıkları sorunun benzerini anne ve babaların da evde yaşadıkları ve genellikle evdeki kurbanın okulda zorba olduğu unutulmamalıdır. Dolayısıyla anne ve babaların anne-baba eğitimine katılmaları, anne-baba olma ve çocuk yetiştirme becerilerini öğrenmeleri son derece önemlidir. Bu nedenle

müdahale programları ev ve okul arasında koordineli bir biçimde yürütülmelidir.

- Zorbalar ve kurbanları için gerektiğinde bireysel ya da grupla psikolojik danışma hizmeti sunulmalıdır. Bu hizmetlerin, saldırgan davranışların yerine daha uygun davranışları yerleştirecek becerilerin geliştirilmesi ya da kaçınma ve geri çekilme davranışlarının yerine daha medeni ölçüler içerisindeki atılgan davranışların yerleştirilmesi üzerinde durulduğu zaman daha etkili sonuçlar verdiği unutulmamalıdır.
- Sorununun gerçekçi bir resminin ortaya çıkması için, zorbalık sorunları, yaşanan sorunlara karşı alınan önlemler ve elde edilen sonuçlar düzenli aralıklarla değerlendirilmeli, toplanan bilgiler öğretmen, yönetici, öğrenci ve velilerle paylaşılmalıdır. Bu süreçte zorbalar ve kurbanlar saptanmalı ve müdahale programına alınmalıdır. Verilerin düzenli olarak öğretmen, öğrenci ve velilere iletilmemesi durumunda, bu kişilerin duyarlılığının ve müdahale programını destekleme güdülerinin azalabileceği unutulmamalıdır.

2.2.4. Okul Zorbalığını Önlemede Okul Yöneticilerinin ve Öğretmenin Rolü

Çocukların okulda zorbalığa uğrayıp uğramadıklarını fark etme sorumluluğu ilk olarak ailelere düşmektedir. Ailelerin çocukları ile sürekli iletişim halinde olması ve çocuğun davranış değişikliklerini izlemesi gerekmektedir. Ancak okullardaki zorbalık olaylarının belirlenmesi ve önlenmesinde tüm sorumluluğu aileye yükleyerek çözüme ulaşmak mümkün değildir çünkü aileler sorunu fark etseler bile çözüme ulaşmada başarılı olamazlar. Bu nedenle ailelerin yanında gün boyu öğrenciyle iletişim halinde olan öğretmenlere ve okul yöneticilerine önemli görevler düşmektedir. Öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin konuya duyarlı olmaları ve sorunla baş etmede gereken çabayı göstermeleri gerekmektedir (Çinkır ve Kepenekçi, 2003, 241).

Öğrencilerin davranış problemlerini çözme konusunda ilk akla gelen isim öğretmenlerdir. Zorbalık bu tür davranışlar içinde öğretmenin karşısına en sık çıkanlardan biridir. Bu ciddi probleme müdahale edilmesinde ve sonuçta önlenmesinde en etkili araçlar kuşkusuz öğretmenler olacaktır, çünkü zorbalık, zorba ve kurban arasında ancak öğretmen ve akranların da bulunduğu sosyal ekolojik bir bağlamda gerçekleşen bir etkileşimdir. Gene de şaşırtıcı biçimde öğretmenlerin bu

konudaki tutumları araştırmalarda göz ardı edilmiştir. Oysa öğretmenlerin rolünün daha iyi anlaşılabilmesi için onların bu konudaki tutumlarının bilinmesi gerekir. Bu nedenle öğretmenlerin bu konudaki tepkileri dikkatle incelenmeli ve rolleri vurgulanmalıdır. Öğretmen tepkilerinin hem zorbaların hem kurbanların hem de izleyenlerin gelecekteki davranışlarını etkilediği unutulmamalıdır (Kartal, 2009, 145).

Kendilerini yeterince koruyamadığına inanan öğrencilerin, kendilerini güvende hissetmedikleri ve sistematik olarak rahatsız ve huzursuz oldukları okulu sevmeyecekleri açıktır. Bu durumda öğrencilerin çeşitli gerekçelerle devamsızlık yapmaları kaçınılmaz olmaktadır. Dolayısıyla, başta okul yöneticileri olmak üzere öğretmen, psikolojik danışman ve diğer personelin, okulu, zorbalığa uğrayanları destekleyecekleri, koruyacakları ve kendilerini özgür ve güvende hissedecekleri bir ortam haline getirme sorumlulukları vardır. Bu da okul personelinin zorbalığa ilişkin tutumuyla ilişkilidir. “Zorbalık büyüme ve gelişmenin doğal bir parçasıdır, bu nedenle doğal olan bu tür olaylara öğrenciler alışmalıdır” gibi yanlış tutumlara sahip personelin bulunduğu bir okulda, zorbalık, kabul edilebilir bir saldırganlık türü olarak görülür. Böyle bir okulda zorbalıkla baş edebilmek için yapılandırılmış, sistematize edilmiş ve tüm okul personelini kapsayan programlar hazırlama ve uygulama işine girililmeyeceği için zorbalık olaylarının ortadan kaldırılma olasılığı yok gibidir (Pişkin, 2002, 367).

Okullarımızda çok yaygın olarak görülen bu sorun karşısında öğretmenlerin ne yapacaklarını ve nasıl davranmaları gerektiğini bilmeleri oldukça önemlidir. Bu noktada en önemli husus öğretmenlerin, yalnızca sınıflarda değil, teneffüslerde, okula gidip gelirken, lavabolarda v.b. öğrenciler arasında neler yaşandığının farkında olmaları gerektiğidir. Çünkü zorbalık her yerde, her an meydana gelebilir ve bir şekilde öğrencilerin öğrenme yaşantılarını olumsuz etkiler (Entenman ve diğer., 2006, 361-362).

Okul yöneticilerinin zorbalık sorunu ile başa çıkmada aktif rol oynaması gerekmektedir. Sosyal becerilerin ve çatışma çözme becerilerinin öğretilmesi, öfke yönetimi ve karakter eğitiminin verilmesi sorunu çözmede başarılı olabilecek yollardır. Bununla beraber zorbalığı önlemede belirli tedbirler almak zorunludur. Öncelikle okul toplumu zorbalık konusunda eğitilmelidir. Okul yöneticisi zorbalıkla

ilgili yanlış inançları ortadan kaldırmalıdır ve zorbalığın uzun süreli etkilerini mutlaka vurgulamalıdır (Ballard ve diğ., 1999, 41-42).

Öğretmenler sınıflarında karşılaştıkları zorbalık olaylarını ortadan kaldırmak için aşağıdaki yöntemlerden sınıflarının özelliklerini dikkate alarak işe yaraması muhtemel olanları kullanabilirler (Lock ve Migliore, 2003, 172-176, Greenbaum ve diğerleri, 1989, 50-51):

- Sınıfta zorbalık üzerine bir tartışma yürütün. Öğrencilerin zorbalığın ne olduğunu ve neden zararlı olduğunu anlamalarını sağlayın.
- Sınıf kurallarınızın içine öğrencilerle birlikte belirlediğiniz zorbalık karşıtı ilkelerinizi ekleyin.
- Öğrencilerinize gün boyunca işlenen derslerde ve diğer tüm etkinliklerle bağlantılı olarak rutin bir şekilde sosyal becerileri kazandırmaya çalışın.
- Ders dışı etkinlikleri ve teneffüslerde öğrencilerini gözlemleyin ve her zaman görünür olmaya özen gösterin.
- Öğrencilerinize zorbalık mağduru olmaktan nasıl kaçınabileceklerini ve eğer mağdur olurlarsa ne yapacaklarını öğretin.
- Zorbalık ile ilgili ne düşündüğünü söyleyen ya da bu konuda yetişkin yardımı bekleyen öğrencilerinizi destekleyin.
- Tüm öğrencileri sınıf etkinliklerine dâhil etmek için ekstra çaba harcayın.
- Her fırsatta öğrencilerinizi sorumluluk alma ve olumlu davranışlar gösterme konusunda özendirin.
- Öğrencilerin sınıfları ile ilgili tüm konularda önerilerini ve düşüncelerini yazıp koyabilecekleri gizli, sizden başka kimse tarafından açılmayan bir “mesaj kutusu” kullanın.
- Öğrencilerinize karşı her zaman saygılı olarak onlara örnek olun.
- Gerginlik yaratabilecek, saldırganlığa neden olabilecek durumların anında ve üstü kapalı bir biçimde ele alınıp sorunun ortadan kaldırıldığından emin olun.
- Zorbalık meydana geldiğinde zorbalığın türüne ve derecesine uygun bir şekilde derhal müdahale edin.

- Eğer belirli bir mağdur varsa, mutlaka zorbanın mağdurdan 6z6r dilemesini sağlayın.
- Derslerinizi ve etkinliklerinizi meydana gelebilecek d6zensizlikleri asgariye indirecek Şekilde planlayın.
- Akademik ve akademik olmayan çabaları 6d6llendirin. Sınıfınızda 6đrencilerin başarı duygusunu tatmaları için bir çok seçenek yaratın.
- 6đrencilerin zorbalık olaylarını size bildirmelerinin mutlaka gerekli olduğunu onlara benimsetin ve onları buna teşvik edin.
- Okul y6neticilerini ve diğer okul çalıŐanlarını okul çapında zorbalık karşıtı politikalar belirleme konusunda teşvik edin.
- 6đrenci velilerini t6m etkinliklere dahil edin ve 6đrencileri izlemede onların yardımlarına baŐvurun.
- T6m okul çalışanları için okul zorbalığını konu alan bir hizmet içi eğitim planlanmasını sağlayın.
- Zorbalık karşıtı çalıŐmalarınıza aileleri de dahil edin.

2.3. İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Bu b6l6mde; okul zorbalığı konusunda yurt dışında ve yurt içinde yapılan araştırmalara yer verilmiştir.

2.3.1. T6rkiye’de Yapılan Araştırmalar

T6rkiye’de okul zorbalığı konusunda yapılan çalışmaların oldukça sınırlı ve sayılarının da az olduğu g6r6lmektedir. Bu t6r çalışmaların sayısı 6zellikle son yıllarda artmaya başlamıştır. Bu b6l6mde, T6rkiye’de konuyla ilgili yapılan araştırmalardan ulaŐılabilenlere yer verilmiştir.

ıncır ve Kepenekçi (2003) 36’sı y6netici, 92’si 6đretmen olan bir grupla eğitimcilerin okul zorbalığına ilişkin g6r6Őlerini ortaya koymayı amaçlayan bir çalışma gerçekleştirmiştir. Araştırma bulgularına g6re eğitimcilerin b6y6k çoğunluğu 6đrenciler arasında bedensel, s6zel duygusal ve cinsel zorbalığın ara sıra ya da çok sık meydana geldiğini belirmiŐlerdir. Bedensel zorbalık davranışlarına itme

davranışının (%44,4) ve sözel zorbalık olan ad takma davranışının (%46,0) çok sık, duygusal zorbalık olan gruptan dışlama (%63,0) ve cinsel zorbalık olan cinsellik içeren sözler söyleme (%43,7) davranışlarının ara sıra ancak en fazla görülen davranışlar olduğu tespit edilmiştir. Bu bulguların yanı sıra eğitimcilerin zorbalığın giderilmesi için yapılanlara ilişkin görüşlerine göre en fazla bireysel çabalarla önlemeye çalışma (%94,53), daha sonra okul yönetiminden yardım isteme (%46,88), diğer öğretmenlerden yardım isteme (%42,97), rehber öğretmenden yardım isteme (%26,56) ve son olarak da polise şikâyet etme (%2,34) yöntemleri kullanılmakta olduğu belirlenmiştir. Çalışmada ele alınan diğer bir konu ise okul yönetimi tarafından uygulanan yaptırımların ne olduğudur. Eğitimcilere, okul zorbalığına karşı okul yönetimi tarafından ne tür yaptırımlar uygulandığı sorulduğunda, katılımcıların büyük çoğunluğu (%67,97) okul yönetimince “sözel uyarı” yapıldığı yönünde görüş belirtmişlerdir. Ayrıca katılımcılar düşük oranda da olsa “uyarma”, “kınama” ve “okuldan uzaklaştırma” cezalarının verildiğini ifade etmişlerdir.

Koç (2006) tarafından yürütülen araştırmaya Ankara il merkezindeki altı resmi genel lisenin 9., 10. ve 11. sınıflarında eğitim gören 481’i kız ve 582’si de erkek olmak üzere toplam 1063 öğrenci katılmıştır. Araştırmanın birinci alt problemi olan okulda zorbalığın genel olarak ve cinsiyete göre meydana geldiği alanlar ve sıklığına ilişkin bulgular incelendiğinde; zorbalığın % 72 ile okul içi ve % 28 ile de okul dışı alanlarda meydana geldiği görülmüştür. Zorbalığın meydana geldiği alanlar ve sıklığı, cinsiyet değişkeni temel alınarak incelendiğinde ise; erkek öğrencilerin, hem okul içi (okulun koridorları dışında), hem de okul dışı alanlarda kız öğrencilere göre, zorbalığın daha sık meydana geldiğini düşündükleri anlaşılmıştır. Araştırma sonucunda öğrencilerin “Zorba Kişilik” düzeylerinin en önemli açıklayıcıları olarak; öfkeyi dışa vurma düzeyi, cinsiyet, hatalı davranışın sıklığı, özsaygı düzeyi ve öfkeyi içte tutma düzeyi değişkenleri saptanmış ve açıklayıcı değişkenlerin tümünün birlikte öğrencilerin “Zorba Kişilik” düzeylerinin % 23’nü açıkladıkları anlaşılmıştır. Öğrencilerin “Kendine Güven” düzeylerinin en önemli açıklayıcıları olarak, özsaygı düzeyi, öfkeyi kontrol etme, öfkeyi dışa vurma ve sürekli öfke düzeyi değişkenleri belirlenmiş ve açıklayıcı değişkenlerin tümünün birlikte öğrencilerin “Kendine Güven” düzeylerinin % 24’nü açıkladıkları saptanmıştır. Öğrencilerin “Zorbalıktan Kaçınma” düzeylerinin en önemli açıklayıcıları olarak da; öfkeyi kontrol etme düzeyi, yetişkin etkileri, öfkeyi içte tutma düzeyi ve sürekli öfke düzeyi değişkenleri

saptanmış ve açıklayıcı değişkenlerin tümünün birlikte öğrencilerin “Zorbalıktan Kaçınma” düzeylerinin % 19’nu açıkladıkları görülmüştür. Araştırmada ele alınan diğer bağımsız değişkenlerin ise, öğrencilerin “Zorba Kişilik”, “Kendine Güven” ve “Zorbalıktan Kaçınma” düzeylerinin önemli bir açıklayıcısı olmadıkları görülmüştür.

Takış’ın (2007) çalışmasında, ortaöğretim kurumları için geliştirilen zorbaca davranışlarla baş edebilme programının etkililiği araştırılmıştır. Araştırma 2005–2006 eğitim-öğretim yılında, Ankara ilinde özel bir ortaöğretim kurumunda okuyan 193 öğrenci ile gerçekleştirilmiştir. Program dâhilinde okul yöneticileri, öğretmenler ve ailelerinde sürece katılması sağlanmaya çalışılmıştır. Program, toplam dört oturum olarak gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonucunda, zorbaca davranışlarla baş edebilme programının, zorbalık yapan öğrencilerin oranının azalmasında zorbalığa uğrayan öğrencilerin oranının azalmasından daha etkili olduğu, ayrıca cinsiyete göre farklılığın, sadece zorbalık yapan erkek öğrencilerin oranında belirgin olduğu bulunmuştur. Programın etkililiği en fazla 9. sınıf düzeyinde gözlenirken, en az da 10. sınıf düzeyinde gerçekleştiği görülmüştür.

Öğrencilerin, okul müdürlerinin ve rehber öğretmenlerin okullarda yaşanan zorbalık davranışlarına ilişkin algılarını belirlemek amacıyla Genç (2007) nicel ve nitel bir araştırma gerçekleştirmiştir. Bu araştırmanın bulgularına göre; genel lise öğrencilerinin en çok maruz kaldıkları ve uyguladıkları zorba davranışlar şu başlıklar altında toplanmıştır: “Saldırı Aleti Kullanmak veya Tehditle Zorbalık”, “Sözel Zorbalık”, “Sanal ve Cinsel Zorbalık”, “Basit Fiziksel Zorbalık”, “Duygusal Zorbalık” ve “Ağır Fiziksel Zorbalık”. Akranları tarafından zorbalığa uğradığını belirten genel lise öğrencilerinin oranı yüzde 18,3 iken akranlarına zorbalık yaptığını ifade eden öğrenci oranı yüzde 15,2; okulda zorbalığa tanık olduğunu ifade eden öğrenci oranı ise yüzde 56,9 olarak bulunmuştur. “Sözel Zorbalık”, öğrenciler arasında en yaygın görülen zorbalık türüdür. Öğrencilerin zorba davranışlar uygulamasında ve maruz kalınmasında okul başarı durumu önemli bir etkidir. “Başarılı” öğrencilerin, bütün zorbalık türlerine “okul başarısı “orta” veya “başarısız” olan öğrencilerden daha az başvurdukları ve maruz kaldıkları görülmüştür. Görüşme yapılan okul müdürleri ve rehber öğretmenler, zorbalığın okullarında bir problem olduğunu düşünmektedir. Zorbalık, görüşme yapılan okul müdürleri ve rehber öğretmenlerin ifadelerine göre en çok okuldan çıktıktan sonra, başka okullardan veya dışarıdan gelen gruplarca yapılmaktadır. Görüşülen okul

müdürleri ve rehber öğretmenler çok az sayıda ailenin okula zorbalıkla ilgili şikâyetlerde bulunmak için başvurduklarını ifade etmişlerdir. Araştırmaya katılan okul müdürleri ve rehber öğretmenler zorbalığın başlıca nedenleri olarak öğrencilerin iletişim becerilerinden yoksun olmalarını, okulda kendilerini ifade edecek yeterli sosyal etkinliklerden yararlanamamalarını, sorun çözme becerilerine sahip olmamalarını ve ailelerinin ilgisizliğini göstermişlerdir. Örneklem okullarda zorbalıkla mücadele için geliştirilmiş program dahilinde bir etkinliğin olmadığı; ancak müdürlerin zorbalığa karşı duyarsız kalmayarak baş etmek için çeşitli yollara başvurdukları görülmüştür.

Pişkin (2007) tarafından ilköğretim okulu öğrencileri arasında yaşanan akran zorbalığı olgusunun türlerini ve sıklığını ortaya koymak amacıyla yapılan araştırmanın bulguları şöyle özetlenebilir: Her üç öğrenciden biri (%35) düzenli olarak zorbalığa uğramaktadır. Düzenli olarak arkadaşlarına zorbalık yaptığını ifade eden öğrenci oranı %6'dır. Zorba grupta erkek öğrencilerin oranı kızlardan anlamlı bir biçimde yüksek bulunmuştur (%19,80), Kurban grupta ise kız öğrencilerin oranı erkeklerden anlamlı bir biçimde daha yüksek bulunmuştur (%17,85). Öğrenciler en fazla sözel zorbalığa uğramakta bunu fiziksel ve dolaylı zorbalık izlemektedir. Bulgular erkeklerin fiziksel, buna karşın kız öğrencilerin sözel ve dolaylı zorbalığa (dışlama, oyuna almama, dedikodu vb.) anlamlı biçimde daha fazla uğradıklarını ortaya koymaktadır. İlköğretim 2. kademe öğrencilerinin, 1. kademe öğrencilerine oranla daha fazla fiziksel zorbalığa uğradıkları bulunmuştur. Öğrenciler en fazla sınıfta zorbalığa uğramakta, bunu okul bahçesi ve koridor izlemektedir. Erkek öğrenciler daha çok bir ya da bir grup erkek öğrencinin zorbaca eylemlerine maruz kalırken, kız öğrenciler, erkek öğrencilerden farklı olarak belirgin oranda diğer kız öğrencilerin de zorbalığına uğramaktadırlar. Öğrencilerin en fazla teneffüslerde zorbalığa uğradıkları bulunmuştur. Öğrencilerin yaklaşık %20'si zorbalığa uğradıklarında bunu hiç kimseye söylememeyi tercih etmektedirler. Zorbalığa uğrayan öğrenciler en fazla desteği arkadaşlarından gördüklerini belirtmektedirler.

Balanuye (2007) orta öğretim kurumlarında görev yapan öğretmenlerin zorbalığa yönelik tutumlarını incelemiştir. Araştırma bulguları zorbalığa yönelik tutumlar ile cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki olduğunu göstermiştir. Kadın öğretmenlerin okul zorbalığına yönelik tutumları erkek öğretmenlerin tutumlarına göre daha olumludur. Ayrıca, öğretmenlerin tutum puanları arasında mesleki kıdem bakımından da anlamlı

bir fark saptanmıştır. 6-10 yıllık öğretmenler ile 16-20 yıllık öğretmenlerin tutum puanları arasında fark olduğu belirlenmiştir. 16-20 yıllık öğretmenler, 6-10 yıllık öğretmenlerden okul zorbalığına yönelik olarak daha olumlu bir tutum içinde görünmektedir. Bulgulara göre ayrıca, öğretmenlerin tutum puanları arasında branş bakımından anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür. Öğretmenlerin tutumları görev yaptıkları okul türüne bağlı olarak da anlamlı bir biçimde farklılık göstermemiştir. Özetle tutum puanları ele alınan değişkenlerden ikisi, yani cinsiyet ve kıdem yılı bakımından farklılık göstermiştir.

Gökler (2007) Ankara'nın üç merkez ilçesi olan Çankaya, Yenimahalle ve Keçiören'den seçilen orta sosyo-ekonomik düzeye mensup beş resmi ilköğretim okuluna devam eden toplam 576 sekizinci sınıf öğrenci ile yürüttüğü çalışmadan elde edilen bazı temel bulgular şunlardır: Öğrencilerin %10.10'unun zorba, %27.30'unun kurban, %20.90'nın zorba-kurban olduğu belirlenmiştir. Zorbalık ve kurbanlık oranları cinsiyete göre değerlendirildiğinde, hem zorba, hem de zorba-kurban grubunda erkeklerin daha fazla olduğu saptanmıştır. Öğrencilerin en fazla uğradıkları zorbalık türleri, sözel ve fiziksel zorbalıklar olarak saptanmıştır. Zorba, kurban, zorba-kurban ve nötr öğrencilerin empatik eğilim düzeylerinin karşılaştırılmasına ilişkin bulgular, empatik eğilim puanlarını açısından gruplar arasındaki farkın anlamlı olduğunu ortaya koymuştur. En yüksek empatik eğilim düzeyine nötr öğrencilerin sahip olduğu ve diğer gruplarla farklarının da anlamlı olduğu belirlenmiştir. Zorba, kurban, zorba-kurban ve nötr öğrencilerin özsaygı düzeylerine ilişkin farklar incelendiğinde, genel özsaygı düzeyleri açısından zorba ve kurban; zorba ve zorba-kurban, kurban ve nötr, zorba-kurban ve nötr gruplar arasındaki farkların anlamlı olduğu saptanmıştır. Zorba, kurban, zorba-kurban ve nötr öğrencilerin "toplam sorun çözme" puanlarına ilişkin bulgularda erkek grubunda en yüksek ortalamaya zorbaların sahip olduğu, bunu sırasıyla kurbanların, zorba-kurbanların ve nötr öğrencilerin izlediği görülmektedir. Kız grubunda ise en yüksek ortalamaya zorba-kurbanlar sahiptir. Bu grubu sırasıyla kurbanlar, zorbalar ve nötr öğrencilerin izlediği görülmektedir. Zorba, kurban, zorba-kurban ve nötr öğrencilerin içedönüklük dışadönüklük düzeylerine ilişkin bulgular, zorba ve kurban, zorba ve zorba-kurban, kurban ve zorba-kurban, kurban ve nötr, zorba-kurban ve nötr farklarının anlamlı olduğunu ortaya koymaktadır. En dışadönük grup nötr öğrencilerdir. Bunu sırasıyla zorbalar, zorba-kurbanlar ve kurbanlar izlemektedir.

Zorba, kurban, zorba-kurban ve nötr öğrencilerin “toplam kaygı” puanlarına ilişkin bulgular, erkek grubunda en yüksek ortalamaya zorbalığın sahip olduğu, bunu zorba-kurbanların, kurbanların ve nötr grupların izlediği görülmektedir. Kız grubunda da sıralama aynıdır.

Alper (2008) ilköğretimde fiziksel, sözel veya dolaylı zorbalık davranışlarının gerçekleşip gerçekleşmediğine dair yürüttüğü araştırmada özellikle küçük sınıftakiler olmak üzere öğrencilerin yarısından çoğunun fiziksel zorbalığa maruz kaldığını belirtmiştir. Bununla birlikte erkek öğrenciler kız öğrencilere göre daha sık fiziksel zorbalığa maruz kalmışlardır. Fiziksel zorbalığın en sık görüldüğü yer sınıf olurken, öğrencilerin büyük çoğunluğu bu eylemlere maruz kaldıklarında durumu hiç kimseye paylaşmamaktadırlar. Araştırmaya katılan öğrencilerin sözel zorbalığa maruz kalma oranları fiziksel zorbalığa maruz kalma oranlarından daha azdır. Sözel zorbalığı da erkek öğrenciler kız öğrencilere göre daha sık uygulamaktadır. Kız öğrenciler sözel zorbalığı genellikle bir grup ile birlikte uygulamaktadır. Sözel zorbalıkta yine en çok sınıfta meydana gelmektedir. Araştırmaya katılan öğrencilerin büyük çoğunluğu bu durumu hiç kimseye söylememektedir. Bu tarz eyleme maruz kalanlar bu durumu en çok bir arkadaşlarıyla paylaşmaktadırlar.

Tiryaki'nin (2008) orta öğretim okulu yönetici ve öğretmenlerinin öğrenciler arası zorbalığa ilişkin görüşlerini belirlemek amacıyla yaptığı çalışmaya 35'i okul yöneticisi, 211'i öğretmen olmak üzere 246 kişi katılmıştır. Bu çalışmada okul yöneticileri ve öğretmenlerin öğrenciler arası zorbalık türlerinin tümüne ilişkin görüşleri tutarlılık göstermektedir. Fiziksel zorbalık türlerinden “itme” ortaöğretim öğrencileri arasında en sık gözlenen davranış türü iken, “yaralama” ve “tükürme” davranışının ortaöğretim öğrencileri arasında sıklıkla gözlenmediği sonucuna ulaşılmıştır. Duygusal zorbalık türlerinden “öğrenciler arası ayrımcılık” ortaöğretim öğrencileri arasında en sık gözlenen davranış türü iken, “birbirlerinin eşyalarını zorla alma” davranışı ortaöğretim öğrencileri arasında sıklıkla gözlenmemektedir. Sözel zorbalık türlerinden “birbirlerine laf atma” öğrenciler arasında en sık gözlenen davranış türüdür. Çalışmada belirtilen tüm sözel zorbalık türleri ortaöğretim okullarında öğrenciler arasında gözlenmektedir. Cinsel zorbalık türlerinden “birbirlerine cinsellik içeren sözler söyleme” ve “birbirlerini dokunarak rahatsız etme” ortaöğretim öğrencileri arasında gözlenen bir davranış türü iken, “birbirlerine

internet veya cep telefonu ile aşağılayıcı söz ya da resimler gönderme” davranışı ortaöğretim öğrencileri arasında gözlenmemektedir.

Kartal ve Bilgin (2009) tarafından da öğretmen ve öğrencilerin zorbalığa ilişkin görüşlerinin karşılaştırıldığı bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya Bursa’da iki ilköğretim okulunun 4.5.6.7 ve 8.sınıflarında öğrenim gören 545 (296’sı kız; 249’u erkek) öğrenci ve bu okullarda görev yapan 87 öğretmen katılmıştır. Araştırma bulgularına göre zorbalığın bütün türlerinde öğretmenlerin bildirdiği sıklıkların zorbalığa uğradığını bildiren öğrencilerin sıklıklarına göre anlamlı derecede yüksek olduğu, öğrenciler en yüksek oranda (%61,1) sözel zorbalığa uğradığını bildirirken öğretmenlerin bunu fiziksel zorbalık (%86,2) olarak rapor ettiği, öğrenciler en düşük oranda (%11,9) başkaları tarafından eşyalarının alındığını, öğretmenler ise öğrencilerin en düşük oranda (%24,1) başkaları tarafından canını acıtmakla veya eşyalarını almakla tehdit edildiğini rapor ettiği görülmektedir. Öğrenci raporlarına göre zorbalığın en yüksek oranda erkekler tarafından yapıldığı (%65,5) öğretmen raporlarına göre ise bir grup tarafından yapıldığı (%69,0), öğrenciler tarafından zorbalığın en düşük oranda (%22,6) bir grup tarafından yapıldığı; öğretmenler tarafından ise kız öğrenciler (%44,8) tarafından yapıldığının rapor edildiği görülmektedir. Öğrencilerin zorbalığın en yüksek oranda (%45,1) bahçede yapıldığını; öğretmenlerin ise bahçe ve koridorda (%75,9) yapıldığını bildirdiği, hem öğrencilerin hem de öğretmenlerin okul tuvaletleri ve kantininde yaşanan zorbalığın yaklaşık olarak % 13 oranında rapor ettiği görülmektedir. Zorbalığa uğrayan öğrenciler zorbalığa uğradığını en yüksek oranda (% 40,9) bir arkadaşına anlattığını; öğretmenler zorbalığa uğrayan öğrencilerin zorbalığa uğradığını en yüksek oranda (%62,1) okuldaki bir yetişkine anlattığını, hem öğrencilerin hem de öğretmenlerin zorbalığa uğrayan öğrencinin zorbalığa uğradığını ikinci sırada (öğrencilerin %33,8’i; öğretmenlerin %27,6’sı) anne veya babasına anlattığını ve öğrencilerin yalnızca % 13,9’unun zorbalığa uğradığını okuldaki bir yetişkine anlattığını rapor ettiği görülmektedir.

2.3.2. Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar

Okul zorbalığı ile ilgili olarak yabancı literatür incelendiğinde çok sayıda araştırma bulunduğu belirlenmiştir. Araştırmanın bu bölümünde, okul zorbalığı konusunda yurt dışında yapılan ve ulaşılabilen araştırma sonuçları özetlenmeye çalışılmıştır.

DiBasilio (2008) ortaokul öğrencileri arasında yaşanan zorbalık olaylarını lider öğrenciler kullanarak azaltmayı amaçlayan çalışmasını 28 sekizinci sınıf öğrencisi, 2 danışman ve 24 öğretmen olmak üzere 54 katılımcı ile yürütmüştür. Ön-test sonuçlarına göre öğrencilerin %71'i sözel zorbalığa en az bir kere maruz kaldığını, %26'sı sosyal ve sözel zorbalığı haftada en az bir kez gözlemlediklerini söylemektedir. Çalışmaya katılan öğretmenlerin %67'si ve iki danışman zorbalığın okullarında bir sorun olduğuna inanmaktadırlar. Lider öğrenciler zorbalıkla ilgili bilgilerini sınıflarında paylaşmak üzere yetiştirilmişlerdir. Öğretmenler ise zorbalığı önleme, takım kurma etkinlikleri ve grup tartışmalarında doğrudan yönlendirme yapmaktadırlar. Lider öğrenciler aynı zamanda zorbalığı okul çapında azaltmada gerekli olan liderlik ve sosyal beceri eğitimleri de almaktadırlar. Son-test sonuçlarına göre öğrenciler, öğretmenler ve danışmanlar okul çapında zorbalığın azaldığını ileri sürmektedirler. Lider öğrencilerin zorbalık mağdurlarına yardım etme oranları %11 artmıştır. Öğretmenler ve danışmanlar zorbalığı azaltma eylemlerinin daha etkili olabilmeleri için daha uzun süreli bir çalışmaya ihtiyaç olduğuna inanmaktadırlar.

Rivers ve Smith (1994) araştırmalarında, zorbalığa uğrama yaşantısının bir yetişkine anlatılmasında, toplumsal cinsiyet rolleriyle tutarlı olarak yaşanan zorbalığın türüne göre de bazı farklılıklar olduğunu belirtmişlerdir. Erkek öğrencilerin fiziksel ya da sözel biçimdeki zorbalık yaşantılarını bir yetişkine anlatma oranları daha yüksek iken, kız öğrenciler erkeklere göre dolaylı zorbalığı daha fazla oranda bir yetişkine anlatmaktadırlar. Dolaylı zorbalık, diğer bireyler tarafından her zaman gözlenemediği için, öğrencilerin, yetişkinlerin kendilerine inanmaları konusunda kaygı ve güvensizlik yaşayabileceklerini ve bunun sonucunda da sorunu anlatmaktan çekindikleri belirtilmiştir.

Pitts ve Smith (1995), Londra ve Liverpool'da biri ilkokul biri ortaokul olmak üzere iki okulda 1284 öğrenci ile gerçekleştirdikleri çalışmaya öğrencilerle birlikte tüm okul personelini de katmışlardır. İlkokulda zorbalıkla ilgili filmler öğrencilere seyrettirilmiş ve akran desteği ile ilgili uygulamalar gerçekleştirilmiştir. Ortaokuldaki öğrencilerle de atılganlık ve akran arabuluculuğu programları yürütülmüştür. Uygulama sonunda uygulama yürütülen her iki okulda da zorbalığa maruz kalan öğrencilerin oranında bir azalma görülürken (son bir ay içinde zorbalığa hiç uğramayan öğrencilerin oranı bir yıl sonra %10, ikinci yılın sonunda %61 artmıştır), bununla birlikte ortaokulda zorbalığa maruz kalan öğrencilerin oranı %4 azalmıştır.

Araştırmacılar, programın sonucunun daha etkili olmamasını özellikle Londra'daki ortaokulun bulunduğu bölgede programın uygulandığı dönemde artan çevresel ve etnik sorunlardan kaynaklandığını belirtmişlerdir.

Ortega ve Lera (2000) İspanya'da yürüttükleri müdahale programını Sheffield ve Bergan projelerinden yararlanarak hazırlamışlardır. Bireyler arasındaki ilişkileri geliştirme, grup çalışmaları, duygu kontrolü ve değerler eğitimini kapsayan program on okulda (8-18 yaş arası) yürütölmüştür. Bu okulların beşi (910 öğrenci) ilk incelemeden sonra müdahale programı sonrası dört yıllık bir incelemeye katılırken, üç farklı okul (751 öğrenci) gözlem okulu olarak seçilmiştir. Programın uygulandığı okullarda kurban öğrenci sayısında %57, zorbalığa karışan öğrenci sayısında ise %16 azalma görölmüştür. Zorbaların oranında %57 oranında azalma görölrken seyircilerin oranında %7 artış görölmüştür. Programın yürütöldüğu okullarla kontrol grubu okullar arasında yapılan karşılaştırmada programının uygulandığı okullarda zorbalık olaylarında önemli bir azalma olduğu gözlemlenmiştir. Kendi akranlarıyla olumlu ilişkiler kurduklarını belirten öğrencilerde de olumlu bir artış olduğu kurban öğrenci oranlarında ise %41'lik bir azalma olduğu gözlenmiştir.

Orpinos, Horne ve Staniszewski (2003) hazırlanacak programların okula özgü olması gerektiğini belirtmektedirler. İlköğretim okulunda yaşanan zorbaca davranışları önlemeye yönelik hazırladıkları programda, zorba öğrenciler hakkında bilgi sağlamak, farkındalığı artırmak, öğretmenlerde zorbalıkla ilgili bilgi ve becerilerini geliştirmek ve güvenli bir okul ortamı oluşturmak amaçlanmıştır. Programa öğretmenlerden, profesyonellerden, velilerden, okul danışmanları ve okul yöneticilerinden oluşan bir komiteyle başlanılmıştır. Bu komite programın amacına ulaşması için okulda çeşitli etkinlikler gerçekeştirmiştir. Öğrenciler arasında olumlu ilişkilerin oluşması için bazı derslerde öğrencilere arkadaşlarına iltifat etme alıştırma çalışmaları yapılmıştır. Öğretmenler olumlu davranış gösteren öğrencileri destekledi ve öğrencilere çatışma çözme becerileri öğretildi. Ayrıca öğretmenler, zorbalığı ve saldırganlığı önleme konusunda 20 saatlik bir eğitim programına katıldılar. Daha sonra öğrenciler, zorbalık konusunda bilgilendirildiler. Yürütölen program sonrasında daha küçük sınıftaki öğrencilerinde saldırgan davranışlarda önemli oranda bir azalma olduğu görölrken, tüm sınıflardadaki kurban oranlarında da genel bir azalmanın olduğu görölmüştür. Programın sözel zorbalık olaylarında da etkili olduğu saptanmıştır.

Unnever ve Cornell (2004) altı ortaokuldan 2,437 öğrenci ile yürüttükleri çalışmada öğrencilerin zorbalığı bildirme kararını etkileyen faktörleri incelemişlerdir. Sonuçlar açığa vurma ile zorbalığın kronikliği arasında ilişki olduğunu ortaya koymuştur. Zorbalığın türünün, açığa vurma kararını etkilemediği bulunmuştur. Çalışma sonuçları ayrıca açığa vurma kararını uzaktan etkileyen iki etkeni belirlemiştir. Bunlardan biri aile bağlamı diğeri ise okul iklimidir. Kurbanlar okulda zorbalığın hoş görüldüğünü düşünüyorlarsa daha az açığa vurma eğilimi göstermektedir. Kurbanlar öğretmenlerinin zorbalığa göz yumduklarını ya da durdurmak için az şey yaptıklarını düşünüyorlarsa okul otoritelerinden yardım isteme konusunda az istekli olmaktadır.

Fox ve Boulton (2005) kişinin kendisinin, akranların ve öğretmenlerin kurbanların kurban olmayanlardan ne denli zayıf sosyal becerilere sahip olduklarını düşündüklerini belirlemeyi amaçlamışlardır. Çalışmaya 9 ve 11 yaşları arasında 330 ilköğretim öğrencisi ve 11 öğretmen katılmıştır. 3 gruba da (kişilerin kendilerine, akranlara ve öğretmenlere) farklı bir beceriyi anlatan 20 madde sunulmuştur. Kurban ya da kurban olmayanlara 3 dereceli ölçekle kendilerini nasıl tanımladıkları sorulmuştur. İkinci gruptan sınıflarındaki kurban ve kurban olmayanları düşünerek işaretleme yapmaları, öğretmenlerden de daha önce sınıflarında kurban ya da kurban olmayan olarak tanımladıkları öğrencileri düşünerek işaretleme yapmaları istenmiştir. Ölçüm sonuçları, 6 becerinin kurban ve kurban olmayanları ayırdığını ortaya koymuştur. Akranların kurbanların kurban olmayanlara oranla daha fazla sosyal beceri sorunu olduğunu düşündüğünü ortaya çıkarmıştır. Öğretmen değerlendirmelerine göre ise sosyal becerilerin 8'inde kurbanların sorunu olduğunu ortaya çıkmıştır. Sonuç olarak her üç kaynağın da kurbanların zayıf sosyal becerilere sahip olduğunu düşündüğü ortaya konmuştur.

O' Moore ve Minton (2005) İrlanda'da zorbaca davranışları önlemek amacıyla yaptıkları çalışmada öncelikli olarak çalışmalarını yürütecek ekibin eğitilmesiyle işe başlamışlardır. Daha sonra öğretmenleri zorbalıkla ilgili bilgilendirme çalışmalarını yürütmüşler. Bu çalışmaların ardından velilerle bilgilendirme çalışmaları yapılmıştır. Bu çalışmaların sonunda öğrencilere yönelik çalışmalara başlanılmıştır. Yürütülen program sonunda zorbaca davranışlara maruz kalan öğrencilerin oranında azalma sağlanması açısından program başarılı olduğu görülmüştür. Program başlamadan önce belirlenen kurban öğrenci oranı %36,7 iken program sonrasında kurban öğrenci oranı

%29,5 olarak belirlenmiştir. Program başlamadan önce zorba öğrencilerin oranı %27,1 olarak belirlenirken, uygulanan program sonrasında bu oranın %22,4'e düştüğü görülmüştür. Program öncesinde öğretmenlere zorbalık olaylarıyla ilgili şikâyet eden öğrenci oranı %48,7 iken program sonrasında bu oran %52'ye yükselmiştir. Araştırmacılar bir programın başarılı olmasını programın uygulandığı okuldaki tüm personelin programa destek olmasına bağlı olduğunu belirtmişlerdir.

Yayınlar ve araştırmalar incelendiğinde zorbalığın azaltılması ve önlenmesinde öğretmenlerin temel bir öneme sahip olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Öğretmenler okulun temel öğelerinden biridir. Bu nedenle zorbalıkla bas etmedeki rolleri etkin olmalıdır. Ancak uygun tutumlar ve davranışlar gösterebilen öğretmenler zorbalıkla bas etmedeki rollerini etkin olarak gerçekleştirebilirler. Çoğu araştırmada öğrencilerin öğretmenlerden daha fazla oranda zorbalık bildirdiği göz önünde bulundurulursa öğretmenlerin zorbalığın yaygınlığına ilişkin farkındalıklarında bir eksiklik olduğu düşünülebilir. Bu farkındalık eksikliğinin baş etme çabaları açısından da bir eksiklik yaratması kaçınılmazdır. Ayrıca yapılan çalımsalar öğretmenlerin sınıf içinde öğretim programına bağlı ya da bağımsız olarak sürdürebileceği pek çok etkinlik olduğunu ortaya koymaktadır. Bu çalışmaların etkililiği araştırmalarla sinanmıştır. Kuşkusuz öğretmen uygun tutumları taşımazsa bu tür etkinlikleri gereği gibi gerçekleştirmesi de beklenmemelidir. Öğretmenler öğrencileri ile çokça zaman geçirmeleri bakımından davranışları ile onlara model olmaktadır. Öğretmenlerin diğer davranışları olduğu gibi, zorbalık karşıtı davranışları da zorbalık sürecinde zorba, kurban, zorba/kurban ya da tanık ne biçimde olursa olsun yer alan bütün öğrenciler tarafından dikkatle izlenecektir. Bu davranışlar ne denli sistematik ve tutarlı olursa sonuçlar da o denli olumlu olacaktır. O halde öğretmenlerin zorbalığa ilişkin davranışlarını etkileyen tutumlarının istendik olup olmadığı gerçekten de bu konu açısından yaşamsal önem taşımaktadır (Balanuye, 2007, 72 – 73).

3. YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, evren ve örneklem, veri toplama araçları, verilerin toplanması ile verilerin analizinde kullanılan istatistiksel yöntem ve teknikler hakkında bilgi verilmiştir.

3.1. Araştırmanın Modeli

Öğretmenlerin farklı okul zorbalığı türlerinin farkında olup olmadıklarını, okul zorbalığının tipik bir sınıf düzeninde ne sıklıkta görüldüğünü ve öğretmenlerin okul zorbalığı davranışları ile başa çıkma yollarını belirlemek amacıyla yapılan bu araştırma, genel tarama modelinde betimsel bir çalışmadır. Tarama modelleri, geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır. Araştırmaya konu olan olay, birey ya da nesne, kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır (Karasar, 2007, 77). Araştırmada ayrıca var olan durumun cinsiyet, yaş, meslekteki toplam hizmet süresi, görev yapılan kademe, medeni durum ve çocuk sahibi olma gibi bağımsız değişkenlere göre değişip değişmediği analiz edilmiştir.

3.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evreni İstanbul ili Avcılar ilçesindeki resmi ilköğretim ve ortaöğretim okulu öğretmenleridir. Araştırmanın çalışma evreni, 2009 – 2010 eğitim – öğretim yılında İstanbul ili Avrupa yakası Avcılar ilçesi sınırları içinde bulunan Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı tüm resmi ilköğretim okullarında görev yapan 1186 ve ortaöğretim okullarında görev yapan 491 olmak üzere toplam 1677 öğretmenden oluşmaktadır.

Araştırmanın örneklemini ise evren içinde bulunan 23 ilköğretim ve 11 ortaöğretim okullarından yansız olarak seçilen 305 öğretmenden oluşmaktadır. Tablo 4'de örnekleme ilişkin istatistikî bilgiler verilmiştir.

Tablo 4: Örneklemi Oluşturan Öğretmenlere İlişkin İstatistikî Bilgiler (N=305)

Değişken		Frekans (f)	Yüzde (%)
Faktör			
Cinsiyet	Kadın	167	54,8
	Erkek	138	45,2
Yaş	20–29	106	34,8
	30–39	130	42,6
	40–49	43	14,1
	50 ve üstü	26	8,3
Hizmet Süresi	0–4	82	26,9
	5–9	89	29,2
	10–14	66	21,6
	15–19	24	7,9
	20–24	18	5,9
	25 ve üstü	26	8,5
Kademe	İlköğretim 1. Kademe	131	43,0
	İlköğretim 2. Kademe	79	25,9
	Ortaöğretim	95	31,1
Medeni Durum	Bekâr	98	32,1
	Evli	207	67,9
Çocuk	Yok	145	47,5
	Var	160	52,5

Tablodan da görüleceği gibi; araştırmaya katılan 305 öğretmenden oluşan örneklem grubunun 167'si kadın, 138'i ise erkek öğretmenlerden oluşmaktadır. Kadın öğretmenler grubun % 54,8'ini oluştururken erkek öğretmenler % 45,2'sini oluşturmaktadır. Yaş değişkeni açısından örneklem incelendiğinde örneklemi oluşturan öğretmenlerin % 34,8'inin 20–29 yaş, % 42,6'sının 30–39 yaş, % 14,1'inin 40–49 yaş ve % 8,3'ünün 50 ve üzeri yaş aralığında olduğu görülmektedir. Örneklem diğer bağımsız değişken olan hizmet süresine göre incelendiğinde ise öğretmenlerin % 26,9'unun 0–4, % 29,2'sinin 5–9, %21,6'sının 10–14, % 7,9'unun 15–19, % 5,9'unun 20–24 ve %8,5'inin ise 25 ve üzeri yılları arasında öğretmenlik görevini sürdürdükleri görülmektedir. Örneklemdeki öğretmenlerin % 43'ü ilköğretim 1.

Kademede, % 25,9'u ilköğretim 2. Kademede ve % 31,1'i de ortaöğretimde görev yapmaktadır. Araştırmaya katılan öğretmenlerin % 32,1'inin medeni durumunun bekâr, % 67,9'unun ise evli olduğu ve % 47,5'inin çocuk sahibi olmadığı, %52,5'inin ise çocuk sahibi olduğu görülmektedir.

3.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak altı bölümden oluşan bir anket kullanılmıştır. Anketin oluşturulmasında Jodie Tintorer'in "Elementary Teachers' Perceptions of and Responses to School Bullying" isimli anketi ile Ken Rigby'nin "Handling Bullying" isimli anketinden yararlanılmıştır.

Anketin İlk bölüm (1. – 6. Soru) araştırmacı tarafından hazırlanmış olup araştırmaya katılanların kişisel bilgilerini (cinsiyet, yaş, hizmet süresi, görev yaptığı kademe, medeni durumu ve çocuk sahibi olma durumu) elde etmeyi amaçlayan kişisel bilgi formudur.

İ bölüm ise (7. – 27. Soru) öğretmenlerin verilen davranışların zorbalık olduğuna ne düzeyde katıldıkları sorularak öğretmenlerin farklı zorbalık türlerine ilişkin farkındalık düzeylerini belirlemeyi amaçlamaktadır. Bu bölüm Jodie Tintorer'in "Elementary Teachers' Perceptions of and Responses to School Bullying" isimli anketinin birinci bölümü Türkçeye uyarlanarak hazırlanmıştır. Geçerlik ve güvenilirlik analizleri yapılmıştır. 5 adet fiziksel zorbalık, 6 adet sözel zorbalık, 5 adet duygusal zorbalık ve 5 adet cinsel zorbalık davranışları listelenmiştir. Öğretmenlerin fiziksel zorbalığa ilişkin algıları, anketteki "Yumruklamak, vurmak", "Sormadan eşyaları almak, çalmak", "Tekme atmak", "Zarar vermek amacıyla bir kişiyi itmek ya da çarpmak", "Arkadaşlarının eşyalarını kırmak ya da kasten zarar vermek" maddeleri ile ölçülmektedir. Sözel zorbalığa ilişkin algıları "Ad takmak ya da hakaret etmek", "Bir kişinin dış görünüşü ile alay etmek", "Bir kişinin gözünü korkutmak ya da tehdit etmek", "Bir kişi ile ilgili kırıcı dedikodular başlatmak ve yaymak", "Kızdırmak", "Bir kişiye kasıtlı olarak onu incitecek şeyler söylemek" maddeleri ile ölçülmektedir. Üçüncü boyut olan duygusal zorbalığa ilişkin öğretmen algıları ise "Arkadaşlarının bir kişiye karşı olmalarını sağlamak, kasıtlı olarak arkadaşlıkları bozmak", "Bir kişiyi kasıtlı olarak bir etkinliğin dışında bırakmak", "Diğer kişilerin bir kişi ile konuşmalarını engellemek", "Bir kişiyi sosyal olarak dışlamak", "Bir

arkadaşı ile konuşmayı reddetmek ya da onu dinlememek” maddeleriyle ölçülmektedir. Son olarak cinsel zorbalığa ilişkin öğretmen algıları “Bir kişiye doğrudan müstehcen el kol hareketleri yapmak”, “Arkadaşından onlar için cinsel bir şeyler yapmasını istemek”, “Bir kişinin vücudu ile ilgili yorumlar yapmak”, “Bir arkadaşına uygunsuz olarak dokunmak”, “Bir kişiyi kızdırmak için argo bir kelime kullanmak (gay vb.)” maddeleri ile ölçülmektedir. Öğretmenlerden ilgili davranışın zorbalık olduğuna ne düzeyde katıldıklarını “kesinlikle katılmıyorum”, “katılmıyorum”, “katılıyorum” ve “kesinlikle katılıyorum” seçeneklerinden birini seçerek belirtmeleri istenmektedir.

Veri toplama aracının dördüncü bölümünde (28. – 48. Soru) öğretmenlerden tipik bir sınıf düzeninde öğrencilerin zorbalık eylemlerine ne sıklıkta katıldıkları ile ilgili bir tahminde bulunmaları istenmektedir. Anketin bu bölümü Jodie Tintorer’in “Elementary Teachers’ Perceptions of and Responses to School Bullying” isimli anketinin ikinci bölümündeki maddeler Türkçeye uyarlanma biçiminden oluşmuştur. Bu bölümü oluşturmak için, Jodie Tintorer’in “Elementary Teachers’ Perceptions of and Responses to School Bullying” isimli anketinin ikinci bölümündeki maddeler Türkçeye çevrilmiştir. Geçerlik ve güvenilirlik analizleri yapılmıştır. Üçüncü bölümdeki yirmi bir farklı zorbalık davranışları sıraları değiştirilerek verilmiştir ve öğretmenlerden “asla”, “nadiren”, “ara sıra” ve “sık sık” seçeneklerinden uygun olanı işaretlemesi istenmektedir.

Beşinci bölümde (49. – 58. Soru) ise okul zorbalığının verilen yer ve zamanlarda ne sıklıkta görüldüğüne ilişkin öğretmenlerin algılarını belirlemek amaçlanmıştır. Verilen “asla”, “nadiren”, “ara sıra” ve “sık sık” seçeneklerinden uygun olanın işaretlenmesi istenmektedir.

Altıncı ve son bölümde (59. – 80. Soru) ise öğretmenlerin okul zorbalığı eylemlerine karşı gösterdikleri tepkileri ölçmek amacıyla Ken Rigby’nin “Handling Bullying” isimli anketi Türkçeye uyarlanarak kullanılmıştır. Geçerlik ve güvenilirlik analizleri yapılmıştır. Öğretmenlerden verilen örnek olay ile karşılaşmaları durumunda listelenen 22 eylemden her birini yapma düzeylerini “kesinlikle yaparım”, muhtemelen yaparım”, emin değilim”, “muhtemelen yapmam” ve kesinlikle yapmam” seçeneklerinden birini işaretleyerek belirtmeleri istenmektedir. Okul zorbalığına karşı gösterilen tepkiler “zorba ile çalışmak”, “kurban ile çalışmak”, “göz ardı etmek”, “diğer yetişkinlerden yardım almak” ve “zorbayı disipline etmek”

alt boyutlarından oluşmaktadır. Birinci boyut olan “kurban ile çalışmak”; “Kurbana zorbaya karşı kendisini savunmasını öneririm.”, “Kurbana kendine daha fazla güvenmesini öneririm.”, “Kurbanı, gözünün korkutulamayacağını göstermesi konusunda cesaretlendiririm.” ve “Kurbana zorbaya “*benden uzak dur*” demesini öneririm.” Maddeleri ile ölçülmektedir. İkinci olarak “zorba ile çalışmak” boyutu; “Zorba da dâhil olmak üzere tüm öğrencilerle bir toplantı düzenlerim, onlara neler olduğunu anlatırım ve durumu çözmeye yardımcı olacak yolları bulmalarını isterim.”, “Davranışlarının kurban üzerinde nasıl bir etki yarattığı ile ilgili endişelerimi zorba ile paylaşıyorum ve zorbanın dikkatli ve sorumlu bir şekilde davranmasını sağlamaya çalışırım.”, “Zorba ile durumu düzeltmek için neler yapabileceğini tartışırım.”, “Zorbaya özsaygısını geliştirmesi konusunda yardımcı olurum, böylece kimseye daha fazla zorbalık yapmak istemez.” ve “Zorbanın yapabileceği daha ilgi çekici şeyler bulmaya çalışırım.” maddeleri ile ölçülmektedir. Üçüncü boyut olan “olayı göz ardı etmek”; “Olayı ciddiye almam.”, “Konuyu başka birinin çözmesini beklerim.”, “Sorunu kendi kendilerinin çözmelerini beklerim.”, “Öğrencilere sadece çocukluğu bırakmalarını söylerim.” ve “Olayı göz ardı ederim.” maddeleri ölçülmektedir. “Diğer yetişkinlerin yardımını istemek” boyutu; “Konuyu okuldaki meslektaşlarımla tartışırım.”, “Okulun rehber öğretmeninden olaya müdahale etmesini rica ederim.”, “Konuyu bir yöneticiye (okul müdürü, müdür yardımcısı, vb.) Yönlendiririm.”, “Çocuklarının refahı ile ilgili endişelerimi paylaşmak için kurbanın velisi ile iletişime geçerim.” ve “Zorbanın velisine bu davranışın hemen durdurulması gerektiği konusunda ısrar ederim.” maddeleri ile ölçülmektedir. Son olarak “zorbayı disipline sokmak” boyutu ise “Zorbaya davranışını hemen durdurmasını söylerim.”, “Zorbanın uygun bir şekilde cezalandırıldığından emin olurum.” ve “Zorbaya davranışının daha fazla hoş görülmeceğini açık bir şekilde belirtirim.” maddeleri ile ölçülmektedir.

3.4. Anketin Güvenirlilik Çalışması

Alan yazın taraması sonucunda Jodie Tintorer’in “Elementary Teachers’ Perceptions of and Responses to School Bullying” isimli anketi ilk dört bölümü ve Ken Rigby’nin “Handling Bullying” isimli anketi birleştirilerek hazırlanan ölçek Türkçeye uyarlanarak, geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları yapılmıştır. Araştırmanın evreni olan İstanbul ili Avcılar ilçesinde bulunan 1677 öğretmenden 160 öğretmene

anket uygulanmış, bunlardan 132 tanesi geri dönmüş ve geçersiz anketlerin ayıklanmasından sonra üzerinde istatistikî işlem yapılacak 120 anket kalmıştır.

Güvenilirlik, bireylerin test maddelerine verdikleri cevaplar arasındaki tutarlılık olarak tanımlanabilir (Büyüköztürk, 2007, 169). Güvenilirlik değeri bir ölçme aracının tekrarlanan ölçümlerde aynı sonucu verme derecesinin göstergesidir (Eymen, 2007, 74). Testin güvenilirlik katsayısı olarak hesaplanan korelasyon (r), test puanlarına ilişkin bireysel farklılıkların ne derece gerçek ve ne derece hata faktörüne bağlı olduğunu yorumlamak amacıyla kullanılır (Büyüköztürk, 2007, 170). Bu çalışmada ölçeğin güvenilir olup olmadığına Cronbach's Alpha (α) değerine bakılarak karar verilecektir.

Orijinal ankette öğretmenlerin okul zorbalığına ilişkin algılarının ölçüldüğü bölüm fiziksel zorbalık, sözel zorbalık, duygusal zorbalık ve cinsel zorbalık olmak üzere 4 boyuta ayrılmıştır. Öğretmenlerin fiziksel zorbalığa ilişkin algıları, anketteki “Yumruklamak, vurmak”, “Sormadan eşyaları almak, çalmak”, “Tekme atmak”, “Zarar vermek amacıyla bir kişiyi itmek ya da çarpmak”, “Arkadaşlarının eşyalarını kırmak ya da kasten zarar vermek” maddeleri ile ölçülmektedir. Sözel zorbalığa ilişkin algıları “Ad takmak ya da hakaret etmek”, “Bir kişinin dış görünüşü ile alay etmek”, “Bir kişinin gözünü korkutmak ya da tehdit etmek”, “Bir kişi ile ilgili kırıcı dedikodular başlatmak ve yaymak”, “Kızdırmak”, “Bir kişiye kasıtlı olarak onu incitecek şeyler söylemek” maddeleri ile ölçülmektedir. Üçüncü boyut olan duygusal zorbalığa ilişkin öğretmen algıları ise “Arkadaşlarının bir kişiye karşı olmalarını sağlamak, kasıtlı olarak arkadaşlıkları bozmak”, “Bir kişiyi kasıtlı olarak bir etkinliğin dışında bırakmak”, “Diğer kişilerin bir kişi ile konuşmalarını engellemek”, “Bir kişiyi sosyal olarak dışlamak”, “Bir arkadaşı ile konuşmayı reddetmek ya da onu dinlememek” maddeleriyle ölçülmektedir. Son olarak cinsel zorbalığa ilişkin öğretmen algıları “Bir kişiye doğrudan müstehcen el kol hareketleri yapmak”, “Arkadaşından onlar için cinsel bir şeyler yapmasını istemek”, “Bir kişinin vücudu ile ilgili yorumlar yapmak”, “Bir arkadaşına uygunsuz olarak dokunmak”, “Bir kişiyi kızdırmak için argo bir kelime kullanmak (gay vb.)” maddeleri ile ölçülmektedir.

Tablo 5: Öğretmenlerin Okul Zorbalığına İlişkin Algıları Bölümünün Alt Boyutlarının Güvenilirlik Analizi (N=120)

Alt boyut	Cronbach's Alpha	Madde Sayısı
Fiziksel Zorbalık	,917	5
Sözel Zorbalık	,890	6
Duygusal Zorbalık	,865	5
Cinsel Zorbalık	,888	5

Her bir alt boyutun iç tutarlılığını yani güvenilirliğini ölçmek için Cronbach Alpha kullanılmıştır. Buna göre tablo 5’de de görüldüğü gibi fiziksel zorbalığın Alpha değeri 0,917, sözel zorbalığın 0,890, duygusal zorbalığın 0,865 ve cinsel zorbalığın 0,888 olarak ölçülmüştür. Bu ölçümlere göre dört boyutun da güvenilirliği yeterli düzeyde kabul edilmektedir.

Öğrencilerin okul zorbalığına katılma düzeylerine ilişkin öğretmen algıları da öğrencilerin öğretmen algılarına göre hangi okul zorbalığı türüne ne derecede katıldıklarını belirlemek amacıyla ilk bölümde olduğu gibi fiziksel zorbalık, sözel zorbalık, duygusal zorbalık ve cinsel zorbalık olmak üzere dört boyuta ayrılmıştır. Her boyutu ölçmek için bir önceki bölümdeki sorular karıştırılarak aynen verilmiştir.

Tablo 6: Öğretmenlerin Zorbalık Türlerinin Görülme Sıklığına İlişkin Algıları Bölümünün Alt Boyutlarının Güvenilirlik Analizi (N=120)

Alt boyut	Cronbach's Alpha	Madde Sayısı
Fiziksel Zorbalık	,845	5
Sözel Zorbalık	,871	6
Duygusal Zorbalık	,860	5
Cinsel Zorbalık	,839	5

Öğretmenlerin zorbalık türlerinin görülme sıklığına ilişkin algılarının belirlendiği bu bölümde tablo 6’te de görüldüğü gibi fiziksel zorbalığın Cronbach’s Alpha (α) değeri 0,845, sözel zorbalığın 0,871, duygusal zorbalığın 0,860 ve cinsel zorbalığın 0,839 olarak ölçülmüştür. Bu ölçümlere göre dört boyutun da güvenilirliği yeterli düzeyde kabul edilmektedir.

Okul zorbalığının okulun hangi alanlarında ne sıklıkta görüldüğüne ilişkin öğretmen algılarının ölçüldüğü bölümde öğretmenler “okul bahçesinde”, dinlenme salonlarında”, “koridorlarda”, “sınıflarda”, kantinde”, “teneffüste”, “yolda (sınıfa giderken)”, “okul servislerinde”, “okula gelirken” ve “okuldan eve giderken” maddeleri için buralarda okul zorbalığının ne sıklıkta görüldüğüne inanıyorlarsa “Asla”, “Nadiren”, “Ara sıra” ve “Sık sık” seçeneklerinden birini işaretlemeleri istenmektedir.

Tablo 7: Okulun Belirli Alanlarında Zorbalığın Görülme Sıklığına İlişkin Öğretmenlerin Algılarının Güvenilirlik Analizi (N=120)

Cronbach's Alpha	Madde Sayısı
,866	10

Tablo 7’de görüldüğü üzere okul zorbalığının hangi alanlarda ne sıklıkta görüldüğüne ilişkin öğretmen algılarının ölçüldüğü 52 – 61. soruların bulunduğu bölümün Cronbach’s Alpha değeri 0,866 bulunmuştur ve buna göre veriler yüksek derecede güvenilirdir.

Öğretmenlerin okul zorbalığı ile başa çıkma şekillerinin ölçüldüğü bu bölüm Ken Rigby ve meslektaşları (2006) tarafından hazırlanan “Handling Bullying” isimli anketin Türkçeye uyarlanması ile elde edilmiştir. Anket “kurban ile çalışmak”, “zorba ile çalışmak”, “olayı göz ardı etmek”, “diğer yetişkinlerin yardımını istemek” ve “zorbayı disipline sokmak” olmak üzere beş boyuttan oluşmaktadır. Birinci boyut olan “kurban ile çalışmak”; “kurbana zorbaya karşı kendisini savunmasını öneririm”, “kurbana kendine daha fazla güvenmesini öneririm”, “kurbanı, gözünün korkutulamayacağını göstermesi konusunda cesaretlendiririm” ve “kurbana zorbaya “*benden uzak dur*” demesini öneririm” maddeleri ile ölçülmektedir. İkinci olarak “zorba ile çalışmak” boyutu; “zorba da dâhil olmak üzere tüm öğrencilerle bir toplantı düzenlerim, onlara neler olduğunu anlatırım ve durumu çözüme yardımcı olacak yolları bulmalarını isterim”, “davranışlarının kurban üzerinde nasıl bir etki yarattığı ile ilgili endişelerimi zorba ile paylaşırım ve zorbanın dikkatli ve sorumlu bir şekilde davranmasını sağlamaya çalışırım”, “zorba ile durumu düzeltmek için

neler yapabileceğini tartışırım”, “zorbaya özsaygısını geliştirmesi konusunda yardımcı olurum, böylece kimseye daha fazla zorbalık yapmak istemez” ve “zorbanın yapabileceği daha ilgi çekici şeyler bulmaya çalışırım” maddeleri ile ölçülmektedir. Üçüncü boyut olan “olayı göz ardı etmek”; “olayı ciddiye almam”, “konuyu başka birinin çözmesini beklerim”, “sorunu kendi kendilerinin çözmelerini beklerim”, “öğrencilere sadece çocukluğu bırakmalarını söylerim” ve “olayı göz ardı ederim” maddeleri ölçülmektedir. “Diğer yetişkinlerin yardımını istemek” boyutu; “konuyu okuldaki meslektaşlarımla tartışırım”, “okulun rehber öğretmeninden olaya müdahale etmesini rica ederim”, “konuyu bir yöneticiye (okul müdürü, müdür yardımcısı, vb.) yönlendiririm”, “çocuklarının refahı ile ilgili endişelerimi paylaşmak için kurbanın velisi ile iletişime geçerim” ve “zorbanın velisine bu davranışın hemen durdurulması gerektiği konusunda ısrar ederim” maddeleri ile ölçülmektedir. Son olarak “zorbayı disipline sokmak” boyutu ise “zorbaya davranışını hemen durdurmasını söylerim”, “zorbanın uygun bir şekilde cezalandırıldığından emin olurum” ve “zorbaya davranışının daha fazla hoş görülmeceğini açık bir şekilde belirtirim” maddeleri ile ölçülmektedir. Anketin bu bölümünü cevaplandırırken öğretmenlerden “kesinlikle yaparım”, “muhtemelen yaparım”, “emin değilim”, “muhtemelen yapmam” ve “kesinlikle yapmam” seçeneklerinden birini işaretlemeleri beklenir.

Tablo 8: Öğretmenlerin Zorbalık Eylemleri İle Başa Çıkma Biçimleri Bölümünün Alt Boyutlarının Güvenilirlik Analizi (N=120)

Alt boyut	Cronbach's Alpha	Madde Sayısı
Kurban ile çalışmak	,692	4
Zorba ile çalışmak	,698	5
Olayı göz ardı etmek	,588	5
Yetişkinlerin yardımını istemek	,572	5
Zorbayı disipline sokmak	,609	3

Öğretmenlerin okul zorbalığı ile başa çıkma yollarının ölçüldüğü bu bölümde tablo 8’de görüldüğü üzere alt boyutlardan “kurban ile çalışmak” boyutunun Cronbach’s Alpha (α) değeri 0,692; “zorba ile çalışmak” alt boyutunun 0,698; “olayı göz ardı etmek” boyutunun 0,588; “diğer yetişkinlerin yardımını istemek” boyutunun 0,572

ve “zorbayı disipline sokmak” alt boyutunun Cronbach’s Alpha değeri 0,609 olarak bulunmuştur.

3.5. Verilerin Toplanması

Araştırma grubunu oluşturan 23 ilköğretim ve 11 ortaöğretim okulundan 13 ilköğretim ve 6 ortaöğretim okulu tesadüfi olarak belirlenmiştir. Belirlenen okullarda görev yapan öğretmenlerden araştırmaya gönüllü olarak katılanlar ilgili ölçeği doldurmuşlardır. Araştırma için İstanbul Valiliği’nden izin alınmış, araştırmaya katılan okulların müdürleri ile görüşülmüş ve veri toplama işlemi için uygun olan gün ve saatler belirlenmiştir. Belirlenmiş olan gün ve saatlerde araştırmacı tarafından veri toplama işlemi gerçekleştirilmiştir. Araştırma grubundan bulunan öğretmenlere araştırmanın amacı hakkında bilgi verilmiş, anketlerin bilimsel araştırma dışında hiç bir amaçla kullanılmayacağı, araştırmacı dışında başka kişi, kurum ya da makamlarca paylaşılmayacağı vurgulanmış ve araştırma kapsamında uygulanan anketin gönüllü olarak doldurulduğu, gönüllü olmayan öğretmenlerin doldurmamasında bir sakınca olmadığı belirtilerek uygulama yapılmıştır. Uygulama sonucunda anketi dolduran öğretmenlere katkılarından dolayı teşekkür edilmiştir.

3.6. Verilerin Analizi

Araştırmada kullanılan veri toplama araçlarının uygulanması tamamlandıktan sonra toplanan ölçekler üzerinde genel bir kontrol yapılarak boş bırakılan maddelerin olduğu, birden fazla yanıtlanan maddelerin olduğu görülmüş ve uygun cevap verilmeyen araçlar değerlendirmeye dâhil edilmemiştir. Veri toplama aracı ile elde edilecek veriler bilgisayar ortamında sayısal ifadeler olarak kaydedilmiştir. Bu bilgilerin istatistiksel sonuçlara dönüştürülmesinde Sosyal Bilimler İçin İstatistik Paket Program olan SPSS 16.0 kullanılmıştır. Araştırmada veri toplama aracından bilgi toplamak için frekans (f); yüzde (%); aritmetik ortalama ($\bar{X}$); bağımsız örneklem t-testi; tek yön ANOVA istatistikî yöntem ve tekniklerinden faydalanılmıştır.

Verilerin işlenmesi, çözümlenmesi ve değerlendirilmesi için öğretmenlerin değişik zorbalık türlerine ilişkin (fiziksel, sözel, duygusal, cinsel) algı düzeylerine, tipik bir sınıf ortamında görülen zorbalık türlerinin öğretmen algılarına göre sıklık

düzeylerine, öğretmen algılarına göre okulda zorbalığın en fazla meydana geldiği yer ve zamanlar ve öğretmenlerin zorbalık eylemleri ile başa çıkma biçimlerini kullanma düzeylerine ilişkin ölçek alt ve üst sınırları belirlenmiştir. Bu nedenle ortalamaların sözel olarak ifade edilebilmesi için, ortalama aralıkları hesaplanmıştır. Bu hesaplamada anketteki (derece sayısı-1)/derece sayısı formülü kullanılmıştır. Buna göre öğretmenlerin değişik zorbalık türlerine ilişkin (fiziksel, sözel, duygusal, cinsel) algı düzeyleri, tipik bir sınıf ortamında görülen zorbalık türlerinin öğretmen algılarına göre sıklık düzeyleri ve öğretmen algılarına göre okulda zorbalığın en fazla meydana geldiği yer ve zamanlar bölümleri için $(4-1)/4 = 0.75$, öğretmenlerin zorbalık eylemleri ile başa çıkma biçimlerini kullanma düzeylerinin belirlendiği bölüm $(5-1)/5 = 0.80$ aralık değeri elde edilmiştir. Aralık değeri dereceleme ölçeğinde her bir derece ile eşlenerek sayısal ortalamaların sözel dereceleri temsil etmesi sağlanmıştır. Buna göre, öğretmenlerin değişik zorbalık türlerine ilişkin (fiziksel, sözel, duygusal, cinsel) algı düzeylerine ilişkin derece aralıkları aşağıdaki gibi belirlenmiştir.

1.00- 1.75: Kesinlikle Katılmıyorum

1.76- 2.50: Katılmıyorum

2.51.- 3.25: Katılıyorum

3.26- 4.00: Kesinlikle Katılıyorum

Tipik bir sınıf ortamında görülen zorbalık türlerinin öğretmen algılarına göre sıklık düzeylerine ve öğretmen algılarına göre okulda zorbalığın en fazla meydana geldiği yer ve zamanlar ilişkin derece aralıkları ise aşağıdaki gibi belirlenmiştir.

1.00- 1.75: Asla

1.76- 2.50: Nadiren

2.51.- 3.25: Ara Sıra

3.26- 4.00: Sık Sık

Son olarak öğretmenlerin zorbalık eylemleri ile başa çıkma biçimlerini kullanma düzeylerine ilişkin derece aralıkları ise aşağıdaki gibi belirlenmiştir.

1.00- 1.80: Kesinlikle Yapmam

1.81- 2.60: Muhtemelen Yapmam

2.61.- 3.40: Emin Değilim

3.41- 4.20: Muhtemelen Yaparım

4.21- 5.00: Kesinlikle Yaparım

4. BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde araştırmanın her bir alt amacı için uygulanan istatistiksel analizler sonucunda elde edilen bulgular ve açıklamalar yer almaktadır.

4.1. Öğretmenlerin Değişik Zorbalık Türlerine İlişkin (Fiziksel, Sözel, Duygusal, Cinsel) Algı Düzeyleri

Araştırmanın birinci alt amacı öğretmenlerin değişik zorbalık türlerine ilişkin algı düzeylerini belirlemektir. Bu bağlamda öğretmenlerden anketlerdeki maddelerde yer alan davranışların, okul zorbalığı davranışı olduğuna ne ölçüde katıldıklarını belirtmeleri istenmiştir. Anketlerden elde edilen bulgular Tablo 9 ve 10 da yer almaktadır.

Tablo 9: Öğretmenlerin Okul Zorbalığı Türlerine İlişkin Algıları İçin Aritmetik Ortalama ve Standart Sapmalar (N=305)

	Ortalama ($\bar{X}$)	Standart Sapma (Ss)
Fiziksel Zorbalık	3,16	,928
Cinsel Zorbalık	3,05	,934
Sözel Zorbalık	3,03	,831
Duygusal Zorbalık	2,87	,850

Tablo 9'daki aritmetik ortalamalardan, öğretmenlerin zorbalık türlerine ilişkin algılarının aritmetik ortalamalarının "katılıyorum" seçeneğinde toplandığı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte aritmetik ortalama büyüklüğü bakımından bir değerlendirme yapıldığında; öğretmenlerin farkındalık düzeylerinin en yüksek olduğu zorbalık türünün fiziksel zorbalık ($\bar{X}=3,16$) olduğu, bunu ikinci sırada cinsel zorbalık ($\bar{X}=3,05$), üçüncü sırada sözel zorbalığın ($\bar{X}=3,03$) izlediği, farkındalık düzeyinin en düşük olduğu zorbalık türünün ise duygusal zorbalık ($\bar{X}=2,87$) olduğu ortaya çıkmaktadır.

Araştırmada elde edilen bulgular değişik ülkelerde yapılan araştırma bulguları ile bazı bakımlardan benzerlik göstermektedir. Nitekim Tintorer (2004)'in California'nın Orange Eyaletinde yaptığı çalışmada örneklem grubundaki öğretmenlerin zorbalık türlerinin farkındalıklarına ilişkin aritmetik ortalamaları araştırma bulgularına göre daha yüksektir ve “kesinlikle katılıyorum” seçeneğinde toplanmıştır. Bunun yanı sıra öğretmenlerin zorbalık türlerine ilişkin algılarına ait aritmetik ortalama büyüklüğü sırası da farklılık göstermektedir. Tintorer'in yaptığı araştırmada öğretmenlerinin farkındalık düzeylerinin en yüksek olduğu zorbalık türünün araştırma bulgularına göre üçüncü sırada olan sözel zorbalık ($\bar{X}=3,70$) olduğu, ardından ikinci sırada mevcut araştırmada birinci sırada olan fiziksel zorbalık ($\bar{X}=3,63$), üçüncü sırada cinsel zorbalığın ($\bar{X}=3,60$) geldiği, farkındalık düzeyinin en düşük olduğu zorbalık türünün ise araştırma ile paralel olarak duygusal zorbalık ($\bar{X}=3,56$) olduğu ortaya çıkmaktadır.

Yine benzer bir çalışma olan Croucier (2003) tarafından Güney California'da gerçekleştirilen araştırmada ise öğretmenlerin fiziksel, duygusal ve sözel zorbalığa ilişkin algıları ölçülmüştür. Bu araştırma bulgularına göre ise öğretmenlerin zorbalık türlerine ilişkin aritmetik ortalamaları fiziksel zorbalık ($\bar{X}=3,40$) ve sözel zorbalık ($\bar{X}=3,26$) için “kesinlikle katılıyorum” seçeneğinde toplanmıştır. Duygusal zorbalığa ilişkin aritmetik ortalama ise ($\bar{X}=2,90$) “katılıyorum” seçeneğinde toplanmıştır. Aritmetik ortalama büyüklüğü sıralamasına bakıldığında mevcut araştırma ile benzerlik gösterdiği görülmektedir.

Bauman ve Rio (2005), Amerika ve İngiltere'de öğretmen adayları ile yürüttükleri çalışmada öğretmen adaylarının zorbalığın doğası ve tanımına ilişkin bir fikirleri olmadığını tespit etmişlerdir. Araştırma grubunun % 76'sı zorbalığın fiziksel ya da psikolojik olabileceğini, %39'u kasıtlı olarak zarar vermeyi amaçladığını, sadece % 6'sı süreklilik taşıdığını ve %28'i güç dengesizliğini içerdiğini belirtmiştir. Bu bulgular ışığında araştırmacılar öğretmen adaylarına kesinlikle zorbalığın tanımına ve şiddetin ve saldırganlığın tüm çeşitlerinden nasıl ayrıldığına ilişkin eğitim verilmeye başlanması gerektiğini vurgulamaktadırlar.

Yukarıda özetlenen araştırma sonuçları, farklı örneklem üzerinde yapılmış olsa da özellikle fiziksel ve sözel zorbalık türlerine ilişkin farkındalık düzeyinin diğer zorbalık türlerine göre daha üst düzeyde olduğunu göstermektedir. Bu durumun diğer

zorbalık türlerine göre bu iki zorbalık türünün toplumlar tarafından daha hoşgörü ile karşılanması dolayısıyla okuldaki ilişkilerde daha fazla ortaya çıktığını söyleyebiliriz.

Öğretmenler zorbalığın ve zorbalığın sonuçlarına ilişkin öğrencilerin deneyimlerinin farkında olmayabilirler. Zorbalığın içinde yer alan bütün kişiler açısından ne denli kısa ve uzun dönemli olumsuz etkiler taşıdığına öğretmenler tarafından anlaşılması istendik tutumlar geliştirilmesi bakımından gerekli görünmektedir. Zorbalığın farkında olmayan ve bütün olumsuz sonuçlarına ilişkin yeterli bilgiye sahip olmayan öğretmenlerin uygun tutumlar geliştirmesi de zaman alacaktır.

Diğer yandan tablo 10’da da görüldüğü gibi zorbalık türleri ile ilgili davranışların her birine verilen cevapların dağılımına bakıldığında; öğretmenlerin yarısından fazlasının; fiziksel bakımdan “yumruklamak, vurmak” (177 kişi, %58,0), sözel bakımdan “bir kişinin gözünü korkutmak ya da tehdit etmek” (158 kişi, %51,8), cinsel bakımdan da “arkadaşından cinsel bir istekte bulunmak” (200 kişi, %65,6) davranışlarının zorbalık olduğuna kesinlikle katıldıkları anlaşılmaktadır.

Tablo 10: Öğretmenlerin Okul Zorbalığı Davranışlarına İlişkin Algıları İçin Frekans Dağılımı (N=305)

		Kesinlikle Katılıyorum		Katılıyorum		Katılmıyorum		Kesinlikle Katılmıyorum	
		f	%	f	%	f	%	f	%
Fiziksel	Yumruklamak, vurmak	177	58,0	77	25,2	19	6,2	32	10,5
	Sormadan eşyalarını almak, çalmak	128	42,0	104	34,1	40	13,1	33	10,8
	Tekme atmak	141	46,2	98	32,1	32	10,5	34	11,1
	Zarar vermek amacıyla bir kişiyi itmek ya da çarpmak	133	43,6	120	39,3	20	6,6	32	10,5
	Arkadaşlarının eşyalarını kırmak ya da kasten zarar vermek	134	43,9	107	35,1	32	10,5	32	10,5

Tablo 10 - devam

		Kesinlikle Katılıyorum		Katılıyorum		Katılmıyorum		Kesinlikle Katılmıyorum	
		f	%	f	%	f	%	f	%
Sözel	Ad takmak ya da hakaret etmek	91	29,8	126	41,3	57	18,7	31	10,2
	Bir kişinin dış görünüşü ile alay etmek	84	27,5	133	43,6	58	19,0	30	9,8
	Bir kişinin gözünü korkutmak ya da tehdit etmek	158	51,8	93	30,5	27	8,9	27	8,9
	Bir kişi ile ilgili kırıcı dedikodular başlatmak ve yaymak	115	37,7	112	36,7	44	14,4	34	11,1
	Kızdırmak	53	17,4	116	38,0	106	34,8	30	9,8
	Bir kişiye kasıtlı olarak onu incitecek şeyler söylemek.	100	32,8	131	43,0	49	16,1	25	8,2
Duygusal	Arkadaşlarının bir kişiye karşı olmalarını sağlamak, kasıtlı olarak arkadaşlıkları bozmak	112	36,7	116	38,0	42	13,8	35	11,5
	Bir kişiyi kasıtlı olarak bir etkinliğin dışında bırakmak	89	29,2	119	39,0	64	21,0	33	10,8
	Diğer kişilerin bir kişi ile konuşmalarını engellemek	91	29,8	130	42,6	55	18,0	29	9,5
	Bir kişiyi sosyal olarak dışlamak	95	31,1	125	41,0	57	18,7	28	9,2
	Bir arkadaşı ile konuşmayı reddetmek ya da onu dinlememek	51	16,7	96	31,5	130	42,6	28	9,2
Cinsel	Bir kişiye doğrudan müstehcen el kol hareketleri yapmak	147	48,2	89	29,2	36	11,8	33	10,8
	Arkadaşından cinsel bir istekte bulunmak	200	65,6	46	15,1	15	4,9	44	14,4
	Bir kişinin vücudu ile ilgili yorumlar yapmak	72	23,6	119	39,0	83	27,2	31	10,2
	Arkadaşına uygunsuz olarak dokunmak	142	46,6	88	28,9	37	12,1	38	12,5
	Bir kişiyi kızdırmak için argo bir kelime kullanmak (gay vb.)	104	34,1	116	38,0	56	18,4	29	9,5

Ayrıca “kesinlikle katılıyorum” ve “katılıyorum” seçeneklerine verilen cevapları birlikte ele aldığımızda; üç davranış hariç, katılımcıların ankette verilen davranışların tümünün zorbalık olduğuna katıldıkları ortaya çıkmaktadır.

Daha açık bir anlatımla, fiziksel zorbalık davranışlarından “yumruklamak, vurmak” davranışını öğretmenlerin %83,2’sinin, “sormadan eşyaları almak, çalmak” davranışını %76,1’inin, “tekme atmak” davranışını %78,3’ünün, “zarar vermek amacıyla bir kişiyi itmek ya da çarpmak” davranışını %82,9’unun, “arkadaşlarının eşyalarını kırmak ya da kasten zarar vermek” davranışını ise %79’unun, zorbalık olarak kabul ettikleri görülmektedir.

Sözel zorbalık davranışlarından “ad takmak ya da hakaret etmek” davranışını öğretmenlerin %71,1’inin, “bir kişinin dış görünüşü ile alay etmek” davranışını %71,1’inin, “bir kişinin gözünü korkutmak ya da tehdit etmek” davranışını %82,3’ünün, “bir kişi ile ilgili kırıcı dedikodular başlatmak ve yaymak” davranışını %74,4’ünün, “kızdırmak” davranışını %55,4’ünün ve “bir kişiye kasıtlı olarak onu incitecek şeyler söylemek” davranışını %75,8’inin zorbalık olarak kabul ettikleri anlaşılmaktadır.

Üçüncü boyut olan duygusal zorbalığa ilişkin öğretmen algılarına bakıldığında ise “arkadaşlarının bir kişiye karşı olmalarını sağlamak, kasıtlı olarak arkadaşlıkları bozmak” davranışını öğretmenlerin %74,7’sinin, “bir kişiyi kasıtlı olarak bir etkinliğin dışında bırakmak” davranışını % 68,2’sinin, “diğer kişilerin bir kişi ile konuşmalarını engellemek” davranışını %72,4’ünün, “bir kişiyi sosyal olarak dışlamak” davranışını %72,1’inin ve “bir arkadaşı ile konuşmayı reddetmek ya da onu dinlememek” davranışına %48,2’inin zorbalık olarak kabul ettikleri belirlenmiştir.

Cinsel zorbalık davranışları bakımından da; “bir kişiye doğrudan müstehcen el kol hareketleri yapmak” davranışını %77,4’ünün, “arkadaşından cinsel bir istekte bulunmak” davranışını %80,7’sinin, “bir kişinin vücudu ile ilgili yorumlar yapmak” davranışını %62,6’sının, “arkadaşına uygunsuz olarak dokunmak” davranışını %75,5’inin ve “bir kişiyi kızdırmak için argo bir kelime kullanmak (gay vb.)” davranışını ise %72,1’inin okul zorbalığı davranışı olarak kabul ettikleri ortaya çıkmaktadır.

Daha önceki sayfada adından bahsedilen Tintorer (2004) tarafından gerçekleştirilen araştırma bulgularına göre algı puanları mevcut araştırmaya göre daha yüksektir. “Sormadan eşyaları almak, çalmak” dışında diğer herhangi bir davranışın zorbalık olduğuna katılmayan öğretmenlerin oranı %10’dan azdır. Öğretmenlerin %95’i “Yumruklamak, vurmak” davranışının, %97’si “Tekme atmak” davranışının kesinlikle zorbalık olduğuna inanmaktadır. Hemen hemen öğretmenlerin hepsi (%99) “Zarar vermek amacıyla bir kişiyi itmek ya da çarpmak” davranışının zorbalık olduğu konusunda hem fikir iken %96’sı “Arkadaşlarının eşyalarını kırmak ya da kasten zarar vermek” davranışının zorbalık olduğunu belirtmişlerdir. Öğretmenlerin %90’ından fazlası “Ad takmak ya da hakaret etmek”, “Alay etmek”, “Kızdırmak”, “Dedikodu yaymak”, “Arkadaşlarının bir kişiye karşı olmalarını sağlamak, kasıtlı olarak arkadaşlıkları bozmak”, “Diğer kişilerin bir kişi ile konuşmalarını engellemek”, “Bir kişiyi sosyal olarak dışlamak”, “Arkadaşından onlar için cinsel bir şeyler yapmasını istemek”, “Bir arkadaşına uygunsuz olarak dokunmak” ve “Bir kişinin vücudu ile ilgili yorumlar yapmak” davranışlarının zorbalık olduğuna katıldıklarını belirtmişlerdir.

4.2. Öğretmenlerin Değişik Zorbalık Türlerine İlişkin (Fiziksel, Sözel, Duygusal, Cinsel) Algı Düzeylerinin Bireysel Değişkenlere Göre Farklılıkları

Araştırmanın ikinci alt amacı ile öğretmenlerin cinsiyet, yaş, hizmet süresi, görev yapılan kademe, medeni durum ve çocuk sahibi olma değişkenlerine göre zorbalık türlerine ilişkin farkındalık düzeyleri arasında istatistiksel bakımdan anlamlı bir farklılığın olup olmadığı belirlenmiştir. Çalışmaya katılan öğretmenlerin zorbalık türlerine ilişkin farkındalıkları cinsiyet, medeni durum ve çocuk sahibi olup olmadıklarına göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir. Bununla birlikte yaş, mesleki kıdem ve görev yapılan kademe değişkenlerine göre öğretmenlerin zorbalık türlerine ilişkin farkındalık düzeyleri anlamlı bir farklılık göstermektedir.

Bu bağlamda her bir bireysel değişkenle ilgili olarak elde edilen bulgular aşağıda alt başlıklar altında verilmiştir.

4.2.1. Cinsiyet Değişkenine Göre Farklılıklar

Öğretmenlerin fiziksel, sözel, duygusal ve cinsel zorbalık davranışlarına ait algılarına ilişkin aritmetik ortalamalar arasındaki farkın cinsiyete göre istatistiksel bakımdan anlamlı olup olmadığına ilişkin bulgular tablo 11’de verilmiştir.

Tablo 11: Okul Zorbalığı Türlerine İlişkin Algı Puanlarının Cinsiyete Göre T-Testi Sonuçları (N=305)

	Cinsiyet	N	$\bar{X}$	S	sd	t	p
Fiziksel Zorbalık	Kadın	167	3,24	,823	303	1,57	,118
	Erkek	138	3,07	1,037			
Sözel Zorbalık	Kadın	167	3,07	,773	303	1,06	,292
	Erkek	138	2,97	,896			
Duygusal Zorbalık	Kadın	167	2,92	,779	303	1,15	,253
	Erkek	138	2,80	,927			
Cinsel Zorbalık	Kadın	167	3,13	,854	303	1,64	,103
	Erkek	138	2,96	1,017			

Tablo 11’deki değerlere bakıldığında, öğretmenlerin zorbalık türlerinin tümüne ilişkin aritmetik ortalamaları arasındaki farkın 0,05 düzeyinde anlamlı olmadığı belirlenmiştir. Bu bulgulara göre öğretmenlerin farklı zorbalık türlerine ilişkin farkındalıklarının cinsiyete göre istatistiksel bakımdan anlamlı farklılık göstermediği ortaya çıkmıştır.

4.2.2. Yaş Değişkenine Göre Farklılıklar

Öğretmenlerin okul zorbalığı türlerinin farkındalığına ilişkin algılarının yaşa göre ANOVA sonuçları tablo 12’de verilmiştir.

Tablo 12: Öğretmenlerin Okul Zorbalığı Türlerinin Farkındalığına İlişkin Algı Puanlarının Yaş Göre ANOVA Sonuçları (N=305)

	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Fiziksel Zorbalık	Gruplararası	7,079	3	2,360	2,788	,041*
	Gruplariçi	254,725	301	,846		
	Toplam	261,803	304			
Sözel Zorbalık	Gruplararası	5,038	3	1,679	2,469	,062
	Gruplariçi	204,752	301	,680		
	Toplam	209,790	304			

Tablo 12 - devam

	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Duygusal Zorbalık	Gruplararası	3,783	3	1,261	1,760	,155
	Gruplariçi	215,706	301	,717		
	Toplam	219,489	304			
Cinsel Zorbalık	Gruplararası	12,165	3	4,055	4,824	,003*
	Gruplariçi	252,995	301	,841		
	Toplam	265,161	304			

Tablo 12'deki analiz sonuçları, öğretmenlerin fiziksel zorbalığın farkında olma düzeyleri arasında yaş grupları bakımından anlamlı bir fark olduğunu göstermektedir [$F_{(3-301)}=2,79$, $p<.05$]. Başka bir deyişle, öğretmenlerin fiziksel zorbalığa ilişkin farkındalıkları, yaşlarına bağlı olarak anlamlı bir şekilde değişmektedir. Yine analiz sonuçları, öğretmenlerin cinsel zorbalığın farkında olma düzeyleri arasında yaş grupları bakımından anlamlı bir fark olduğunu göstermektedir [$F_{(3-301)}=4,82$, $p<.05$]. Yani, öğretmenlerin cinsel zorbalığına ilişkin farkındalıkları, yaşlarına bağlı olarak anlamlı bir şekilde değişmektedir.

Gruplar arasındaki farklılığın kaynağını belirlemek için LSD testi yapılmış ve sonuçlar aşağıdaki Tablo 13 ve 14'de verilmiştir.

Tablo 13: Öğretmenlerin Fiziksel Zorbalığın Farkındalığına İlişkin Algı Puanlarının Yaşa Göre LSD Çoklu Karşılaştırma Testi Sonuçları

(I) Yaş	(J) Yaş	Ortalamalar Farkı (I-J)	Standart Hata	p	95% Güvenirlik Aralığı	
					Alt Sınır	Üst Sınır
20-29	30-39	-,03687	,12039	,760	-,2738	,2000
	40-49	,19373	,16633	,245	-,1336	,5210
	50-59	,48621*	,20133	,016	,0900	,8824
30-39	20-29	,03687	,12039	,760	-,2000	,2738
	40-49	,23059	,16183	,155	-,0879	,5491
	50-59	,52308*	,19763	,009	,1342	,9120
40-49	20-29	-,19373	,16633	,245	-,5210	,1336
	30-39	-,23059	,16183	,155	-,5491	,0879
	50-59	,29249	,22854	,202	-,1572	,7422
50-59	20-29	-,48621*	,20133	,016	-,8824	-,0900
	30-39	-,52308*	,19763	,009	-,9120	-,1342
	40-49	-,29249	,22854	,202	-,7422	,1572

* $p<.05$

Tablo 13 incelendiğinde fiziksel zorbalığa ilişkin farklılığın 50–59 yaş grubundaki öğretmenlerden kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Tablodaki bulgulara göre 20–29 yaşlar arasındaki ($\bar{X}=3,22$) ve 30–39 yaşlar arasındaki ($\bar{X}=3,25$) öğretmenlerin fiziksel zorbalığa ilişkin farkındalıklarının 50–59 ($\bar{X}=2,73$) yaşlar arasındaki öğretmenlerden daha fazla olduğu belirlenmiştir. Bunun nedeni ileriki yaşlardaki öğretmenlerin fiziksel zorbalık olarak kabul edilen davranışları büyütülecek kadar ciddi olmadıklarını, bu durumların büyüme ve gelişmenin doğal bir parçası olduğunu ve bu tarz davranışların arkadaşlar arası masum şakalaşmalar olduğunu düşünmeleri olabilir.

Tablo 14: Öğretmenlerin Cinsel Zorbalığın Farkındalığına İlişkin Algı Puanlarının Yaşa Göre LSD Çoklu Karşılaştırma Testi Sonuçları (N=305)

(I) Yaş	(J) Yaş	Ortalamalar Farkı (I-J)	Standart Hata	p	95% Güvenirlik Aralığı	
					Alt Sınır	Üst Sınır
20–29	30–39	-,06197	,11998	,606	-,2981	,1741
	40–49	,35520*	,16576	,033	,0290	,6814
	50–59	,54572*	,20064	,007	,1509	,9406
30–39	20–29	,06197	,11998	,606	-,1741	,2981
	40–49	,41717*	,16128	,010	,0998	,7346
	50–59	,60769*	,19696	,002	,2201	,9953
40–49	20–29	-,35520*	,16576	,033	-,6814	-,0290
	30–39	-,41717*	,16128	,010	-,7346	-,0998
	50–59	,19052	,22776	,404	-,2577	,6387
50–59	20–29	-,54572*	,20064	,007	-,9406	-,1509
	30–39	-,60769*	,19696	,002	-,9953	-,2201
	40–49	-,19052	,22776	,404	-,6387	,2577

*p<.05

Tablo 14 incelendiğinde cinsel zorbalığa ilişkin farklılığın 40–49 ve 50–59 yaş grubundaki öğretmenlerden kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Tablodaki LSD Çoklu Karşılaştırma testinin sonuçlarına göre, 20–29 yaşlar arasındaki ($\bar{X}=3,12$) ve 30–39 yaşlar arasındaki ($\bar{X}=3,19$) öğretmenlerin cinsel zorbalığa ilişkin farkındalıklarının, 40–49 ($\bar{X}=2,77$) ile 50–59 ($\bar{X}=2,58$) yaşlar arasındaki öğretmenlerden daha fazla

olduğu belirlenmiştir. Bu yaş grupları arasındaki farklılıklar günümüzde çok hızlı gelişen bilim ve teknolojinin de etkisiyle yaş gruplarının kültürel özellikleri arasında oluşan uçurumdan kaynaklanıyor olabilir.

4.2.3. Mesleki Kıdem Değişkenine Göre Farklılıklar

Öğretmenlerin okul zorbalığı türlerinin farkındalıklarının mesleki kıdem değişkenine göre ANOVA sonuçları tablo 15’te verilmiştir.

Tablo 15: Öğretmenlerin Okul Zorbalığı Türlerin Farkındalığına İlişkin Algı Puanlarının Mesleki Kıdeme Göre ANOVA Sonuçları (N=305)

	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Fiziksel Zorbalık	Gruplararası	12,010	5	2,402	2,875	,015*
	Gruplarıçi	249,793	299	,835		
	Toplam	261,803	304			
Sözel Zorbalık	Gruplararası	6,878	5	1,376	2,027	,075
	Gruplarıçi	202,912	299	,679		
	Toplam	209,790	304			
Duygusal Zorbalık	Gruplararası	8,835	5	1,767	2,508	,030*
	Gruplarıçi	210,654	299	,705		
	Toplam	219,489	304			
Cinsel Zorbalık	Gruplararası	13,351	5	2,670	3,171	,008*
	Gruplarıçi	251,809	299	,842		
	Toplam	265,161	304			

Tablo 15’teki verilere göre öğretmenlerin fiziksel zorbalığa ilişkin farkındalıkları arasında mesleki kıdem bakımından anlamlı bir fark bulunmaktadır [$F_{(5-299)}=2.88$, $p<.05$]. Başka bir deyişle, öğretmenlerin fiziksel zorbalık davranışlarının farkında olma durumları mesleki kıdemlerine göre anlamlı bir şekilde değişmektedir. Analiz sonuçları öğretmenlerin duygusal zorbalığa ilişkin farkındalıkları arasında da mesleki kıdem bakımından anlamlı bir fark olduğunu göstermektedir [$F_{(5-299)}=2,51$, $p<.05$]. Diğer bir deyişle, öğretmenlerin duygusal zorbalığa ilişkin farkındalık düzeyleri mesleki kıdemlerine göre anlamlı bir şekilde değişmektedir. Yine öğretmenlerin cinsel zorbalığa ilişkin farkındalıkları arasında da mesleki kıdeme göre anlamlı bir fark bulunmaktadır [$F_{(5-299)}=3,17$, $p<.05$]. Diğer bir ifadeyle, öğretmenlerin cinsel zorbalığa ilişkin farkındalık düzeyleri mesleki kıdemlerine göre anlamlı bir şekilde değişmektedir.

Gruplar arasındaki farklılığın kaynağını belirlemek için LSD testi yapılmış ve sonuçlar aşağıdaki Tablo 16, 17 ve 18 de verilmiştir.

Tablo 16: Öğretmenlerin Fiziksel Zorbalığın Farkındalığına İlişkin Algı Puanlarının Mesleki Kıdeme Göre LSD Çoklu Karşılaştırma Testi Sonuçları (N=305)

(I) Mesleki Kıdem	(J) Mesleki Kıdem	Ortalamalar Farkı (I-J)	Standart Hata	p	95% Güvenirlik Aralığı	
					Alt Sınır	Üst Sınır
0-4	5-9	-,04919	,13991	,725	-,3245	,2261
	10-14	,03474	,15115	,818	-,2627	,3322
	15-19	,35671	,21213	,094	-,0607	,7742
	20-24	-,10163	,23791	,670	-,5698	,3666
	25 ve üstü	,61632*	,20572	,003	,2115	1,0212
5-9	0-4	,04919	,13991	,725	-,2261	,3245
	10-14	,08393	,14848	,572	-,2083	,3761
	15-19	,40590	,21023	,054	-,0078	,8196
	20-24	-,05243	,23622	,824	-,5173	,4124
	25 ve üstü	,66551*	,20376	,001	,2645	1,0665
10-14	0-4	-,03474	,15115	,818	-,3322	,2627
	5-9	-,08393	,14848	,572	-,3761	,2083
	15-19	,32197	,21787	,141	-,1068	,7507
	20-24	-,13636	,24304	,575	-,6147	,3419
	25 ve üstü	,58159*	,21164	,006	,1651	,9981
15-19	0-4	-,35671	,21213	,094	-,7742	,0607
	5-9	-,40590	,21023	,054	-,8196	,0078
	10-14	-,32197	,21787	,141	-,7507	,1068
	20-24	-,45833	,28500	,109	-1,0192	,1025
	25 ve üstü	,25962	,25873	,316	-,2495	,7688
20-24	0-4	,10163	,23791	,670	-,3666	,5698
	5-9	,05243	,23622	,824	-,4124	,5173
	10-14	,13636	,24304	,575	-,3419	,6147
	15-19	,45833	,28500	,109	-,1025	1,0192
	25 ve üstü	,71795*	,28026	,011	,1664	1,2695
25 ve üstü	0-4	-,61632*	,20572	,003	-1,0212	-,2115
	5-9	-,66551*	,20376	,001	-1,0665	-,2645
	10-14	-,58159*	,21164	,006	-,9981	-,1651
	15-19	-,25962	,25873	,316	-,7688	,2495
	20-24	-,71795*	,28026	,011	-1,2695	-,1664

*p<.05

Tablo 16 incelendiğinde mesleki kıdem değişkenine göre fiziksel zorbalığa ilişkin farklılığın 25 ve daha fazla mesleki deneyime sahip öğretmenlerden kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Öğretmenlerin fiziksel zorbalığın farkındalıklarına ilişkin algı puanları arasındaki farkların mesleki kıdeme göre hangi gruplar arasında olduğunu bulmak amacıyla yapılan LSD Çoklu Karşılaştırma testinin sonuçlarına göre (tablo 16), 0–4 yıl mesleki kıdeme sahip öğretmenlerin ($\bar{X} = 3,23$), 5–9 yıl kıdeme sahip öğretmenlerin ($\bar{X} = 3,28$), 10–14 yıl kıdeme sahip öğretmenlerin ($\bar{X} = 3,20$) ve 20–24 yıl kıdeme sahip öğretmenlerin ($\bar{X} = 3,33$) fiziksel zorbalığa ilişkin farkındalıklarının 25 yıl ve üstü mesleki kıdeme sahip öğretmenlerden ($\bar{X} = 2,62$) daha fazla olduğu belirlenmiştir.

Tablo 17: Öğretmenlerin Duygusal Zorbalığın Farkındalığına İlişkin Algı Puanlarının Mesleki Kıdeme Göre LSD Çoklu Karşılaştırma Testi Sonuçları (N=305)

(I) Mesleki Kıdem	(J) Mesleki Kıdem	Ortalamalar Farkı (I-J)	Standart Hata	p	95% Güvenirlilik Aralığı	
					Alt Sınır	Üst Sınır
0–4	5–9	-,11263	,12848	,381	-,3655	,1402
	10–14	-,07058	,13880	,611	-,3437	,2026
	15–19	,14533	,19480	,456	-,2380	,5287
	20–24	-,25745	,21848	,240	-,6874	,1725
	25 ve üstü	,46904*	,18892	,014	,0973	,8408
5–9	0–4	,11263	,12848	,381	-,1402	,3655
	10–14	,04205	,13635	,758	-,2263	,3104
	15–19	,25796	,19306	,183	-,1220	,6379
	20–24	-,14482	,21693	,505	-,5717	,2821
	25 ve üstü	,58168*	,18712	,002	,2134	,9499
10–14	0–4	,07058	,13880	,611	-,2026	,3437
	5–9	-,04205	,13635	,758	-,3104	,2263
	15–19	,21591	,20008	,281	-,1778	,6096
	20–24	-,18687	,22319	,403	-,6261	,2524
	25 ve üstü	,53963*	,19435	,006	,1572	,9221
15–19	0–4	-,14533	,19480	,456	-,5287	,2380
	5–9	-,25796	,19306	,183	-,6379	,1220
	10–14	-,21591	,20008	,281	-,6096	,1778
	20–24	-,40278	,26172	,125	-,9178	,1123
	25 ve üstü	,32372	,23760	,174	-,1439	,7913

Tablo 17 - devam

(I) Mesleki Kıdem	(J) Mesleki Kıdem	Ortalamalar Farkı (I-J)	Standart Hata	p	95% Güvenirlik Aralığı	
					Alt Sınır	Üst Sınır
20-24	0-4	,25745	,21848	,240	-,1725	,6874
	5-9	,14482	,21693	,505	-,2821	,5717
	10-14	,18687	,22319	,403	-,2524	,6261
	15-19	,40278	,26172	,125	-,1123	,9178
	25 ve üstü	,72650*	,25737	,005	,2200	1,2330
25 ve üstü	0-4	-,46904*	,18892	,014	-,8408	-,0973
	5-9	-,58168*	,18712	,002	-,9499	-,2134
	10-14	-,53963*	,19435	,006	-,9221	-,1572
	15-19	-,32372	,23760	,174	-,7913	,1439
	20-24	-,72650*	,25737	,005	-1,2330	-,2200

*p<.05

Tablo 17 incelendiğinde, yine bir önceki gibi duygusal zorbalığa ilişkin farklılığın da 25 ve daha fazla mesleki deneyime sahip öğretmenlerden kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Tablo 17’de görüldüğü üzere, yapılan LSD Çoklu Karşılaştırma testinin sonuçlarına göre, 0-4 yıl mesleki kıdeme sahip öğretmenlerin ($\bar{X} = 3,14$), 5-9 yıl mesleki kıdeme sahip öğretmenlerin ($\bar{X} = 3,12$), 10-14 yıl mesleki kıdeme sahip öğretmenlerin ($\bar{X} = 3,14$) ve 20-24 yıl mesleki kıdeme sahip öğretmenlerin ($\bar{X} = 3,11$) duygusal zorbalığa ilişkin farkındalıklarının 25 yıl ve üstü mesleki kıdeme sahip öğretmenlerden ($\bar{X} = 2,42$) daha fazla olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 18: Öğretmenlerin Cinsel Zorbalığın Farkındalığına İlişkin Algı Puanlarının Mesleki Kıdeme Göre LSD Çoklu Karşılaştırma Testi Sonuçları (N=305)

(I) Mesleki Kıdem	(J) Mesleki Kıdem	Ortalamalar Farkı (I-J)	Standart Hata	p	95% Güvenirlik Aralığı	
					Alt Sınır	Üst Sınır
0-4	5-9	,03494	,14047	,804	-,2415	,3114
	10-14	,02217	,15176	,884	-,2765	,3208
	15-19	,32520	,21298	,128	-,0939	,7443
	20-24	,04743	,23887	,843	-,4226	,5175
	25 ve üstü	,73546*	,20655	,000	,3290	1,1419

Tablo 18 – devam

(I) Mesleki Kıdem	(J) Mesleki Kıdem	Ortalamalar Farkı (I-J)	Standart Hata	p	95% Güvenirlilik Aralığı	
					Alt Sınır	Üst Sınır
5-9	0-4	-,03494	,14047	,804	-,3114	,2415
	10-14	-,01277	,14907	,932	-,3061	,2806
	15-19	,29026	,21108	,170	-,1251	,7056
	20-24	,01248	,23717	,958	-,4543	,4792
	25 ve üstü	,70052*	,20458	,001	,2979	1,1031
10-14	0-4	-,02217	,15176	,884	-,3208	,2765
	5-9	,01277	,14907	,932	-,2806	,3061
	15-19	,30303	,21875	,167	-,1275	,7335
	20-24	,02525	,24402	,918	-,4550	,5055
	25 ve üstü	,71329*	,21249	,001	,2951	1,1314
15-19	0-4	-,32520	,21298	,128	-,7443	,0939
	5-9	-,29026	,21108	,170	-,7056	,1251
	10-14	-,30303	,21875	,167	-,7335	,1275
	20-24	-,27778	,28614	,332	-,8409	,2853
	25 ve üstü	,41026	,25977	,115	-,1010	,9215
20-24	0-4	-,04743	,23887	,843	-,5175	,4226
	5-9	-,01248	,23717	,958	-,4792	,4543
	10-14	-,02525	,24402	,918	-,5055	,4550
	15-19	,27778	,28614	,332	-,2853	,8409
	25 ve üstü	,68803*	,28139	,015	,1343	1,2418
25 ve üstü	0-4	-,73546*	,20655	,000	-1,1419	-,3290
	5-9	-,70052*	,20458	,001	-1,1031	-,2979
	10-14	-,71329*	,21249	,001	-1,1314	-,2951
	15-19	-,41026	,25977	,115	-,9215	,1010
	20-24	-,68803*	,28139	,015	-1,2418	-,1343

*p<.05

Tablo 18 deki bulgulardan, daha öncekilerde olduğu gibi cinsel zorbalığa ilişkin farklılığın da 25 ve daha fazla mesleki deneyime sahip öğretmenlerden kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Tablo 18’de görüldüğü üzere, yapılan LSD Çoklu Karşılaştırma testinin sonuçlarına göre, 0-4 yıl mesleki kıdeme sahip öğretmenlerin ($\bar{X} = 2,85$), 5-9 yıl mesleki kıdeme sahip öğretmenlerin ($\bar{X} = 2,97$), 10-14 yıl mesleki kıdeme sahip öğretmenlerin ($\bar{X} = 2,92$) ve 20-24 yıl mesleki kıdeme sahip

öğretmenlerin ($\bar{X} = 3,11$) duygusal zorbalığa ilişkin farkındalıklarının 25 yıl ve üstü mesleki kıdeme sahip öğretmenlerden ($\bar{X} = 2,39$) daha fazla olduğu görülmüştür.

Bulgular genel olarak, 25 yılda fazla mesleki kıdeme sahip öğretmenlerin duygusal ($\bar{X} = 2,42$) ve cinsel ($\bar{X} = 2,39$) zorbalık türlerinin farkında olmadıklarını, verilen davranışların zorbalık olduğuna katılmadıklarını göstermektedir. Bu bulgular ile yaş değişkeni ile ilgili bulgular arasında paralellik bulunmaktadır. Yoğun iş stresinin sonuçlarından biri olarak kabul edilen mesleki tükenmişlik üzerine yapılan araştırmalara bakıldığında da tükenmişliğin; öğretmenlik gibi işi gereği insanlarla sık sık yüz yüze gelmekte olan, insanlara hizmet veren, yardım eden meslek gruplarının çalışanlarında daha fazla gözlemlendiği görülmektedir (Cemaloğlu ve Erdemoğlu, 2007, 466). 25 yıldan daha yüksek kıdeme sahip öğretmenlerin de zorbalık davranışlarının farkında olmama sebeplerinden biri de yaşla ilişkisi olduğu araştırmalarla da kanıtlanmış olan mesleki tükenmişlik olabilir.

Yıldırım (2002) tarafından gerçekleştirilen öğretmenlerin mesleklerine yönelik tutumlarını inceleyen bir çalışmada kıdeme ilişkin anlamlı fark bulunmuştur. İlk bakışta öğretmenlerin mesleklerine yönelik tutumları ile zorbalığa ilişkin farkındalıklarının birbirine benzer doğalara sahip olduğu düşünülebilir. 21-25 yıl ve 26 ve üstü yıllık kıdeme sahip öğretmenlerin mesleklerine yönelik tutumlarının, 1-5 yıllık kıdeme sahip öğretmenlerin tutumlarından yüksek olduğu görülmüştür. Bu çalışmada da benzer şekilde zorbalığa ilişkin öğretmen farkındalıklarının kıdeme göre anlamlı bir biçimde farklılaştığı saptanmıştır. Bu çalışmada ise farklılık 25 yıl ve üzeri mesleki kıdeme sahip öğretmenler arasında saptanmıştır. Bu farklılığın, farklı konulara yönelik olarak tutumların ölçülmesinden yani mesleğe yönelik tutum konusunun ve zorbalığa yönelik farkındalık konusunun ele alınmasından kaynaklandığı düşünülebilir.

4.2.4. Görev Yapılan Kademe Değişkenine Göre Farklılıklar

Öğretmenlerin okul zorbalığı türlerinin farkındalık düzeylerinin görev yapılan kademe değişkenine göre ANOVA sonuçları tablo 19'te verilmiştir.

Tablo 19: Öğretmenlerin Okul Zorbalığı Türlerinin Farkındalığına İlişkin Algı Puanlarının Görev Yapılan Kademeye Göre ANOVA Sonuçları (N=305)

	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Fiziksel Zorbalık	Gruplararası	4,801	2	2,400	2,821	,061
	Gruplarıçi	257,002	302	,851		
	Toplam	261,803	304			
Sözel Zorbalık	Gruplararası	7,798	2	3,899	5,829	,003*
	Gruplarıçi	201,993	302	,669		
	Toplam	209,790	304			
Duygusal Zorbalık	Gruplararası	2,497	2	1,248	1,738	,178
	Gruplarıçi	216,992	302	,719		
	Toplam	219,489	304			
Cinsel Zorbalık	Gruplararası	5,611	2	2,805	3,264	,040*
	Gruplarıçi	259,550	302	,859		
	Toplam	265,161	304			

Analiz sonuçları, öğretmenlerin sözel ve cinsel zorbalığa ilişkin farkındalık düzeyleri arasında görev yapılan kademe bakımından anlamlı bir fark olduğunu göstermektedir (tablo 19). Başka bir ifadeyle, öğretmenlerin sözel zorbalığa [$F_{(2-302)}=5,83$, $p<.05$] ve cinsel zorbalığa [$F_{(2-302)}=3,26$, $p<.05$] ilişkin farkındalık düzeyleri, görev yapılan kademeyle bağlı olarak anlamlı bir şekilde değişmektedir.

Gruplar arasındaki farklılığın kaynağını belirlemek için LSD testi yapılmış ve sonuçlar aşağıdaki Tablo 20 ve 21’de verilmiştir.

Tablo 20: Öğretmenlerin Sözel Zorbalığın Farkındalığına İlişkin Algı Puanlarının Görev Yapılan Kademeye Göre LSD Çoklu Karşılaştırma Testi Sonuçları (N=305)

(I) Kademe	(J) Kademe	Ortalamalar Farkı (I-J)	Standart Hata	p	95% Güvenirlik Aralığı	
					Alt Sınır	Üst Sınır
İlköğretim 1. kademe	İlköğretim 2. Kad.	,03256	,11650	,780	-,1967	,2618
	Ortaöğretim	-,33186*	,11021	,003	-,5487	-,1150
İlköğretim 2. kademe	İlköğretim 1. Kad.	-,03256	,11650	,780	-,2618	,1967
	Ortaöğretim	-,36442*	,12453	,004	-,6095	-,1194
Ortaöğretim	İlköğretim 1. Kad.	,33186*	,11021	,003	,1150	,5487
	İlköğretim 2. Kad.	,36442*	,12453	,004	,1194	,6095

* $p<.05$

Tablo 20 incelendiğinde görev yapılan kademe değişkenine göre sözel zorbalığa ilişkin farklılığın ortaöğretimde görev yapan öğretmenlerden kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Tabloda görüldüğü gibi LSD Çoklu Karşılaştırma testi sonuçlarına göre orta öğretim kademesinde görev yapan öğretmenlerin sözel zorbalığa ilişkin farkındalık düzeyinin, ($\bar{X}=3,26$); ilköğretim birinci kademedeki görev yapan öğretmenler ($\bar{X}=2,95$) ile ikinci kademedeki görev yapan öğretmenlerin farkındalık düzeylerine ($\bar{X}=2,90$) göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Bunun nedeni ortaöğretim kademesinde görev yapan öğretmenlerin sınıflarında zorbalık olduğunu kabullenmelerinden, öğrencilerin birbirlerine lakap takmalarının dahi zorbalık sayılabileceğini ya da zorbalığın gelişme ve büyümenin doğal bir parçası olmadığını ve zorbalığın öğrenciler üzerinde olumsuz etki yaratacağını düşünmelerinden kaynaklanıyor olabilir.

Tablo 21: Öğretmenlerin Cinsel Zorbalığın Farkındalığına İlişkin Algı Puanlarının Görev Yapılan Kademeye Göre LSD Çoklu Karşılaştırma Testi Sonuçları (N=305)

(I) Kademe	(J) Kademe	Ortalamalar Farkı (I-J)	Standart Hata	p	95% Güvenirlik Aralığı	
					Alt Sınır	Üst Sınır
İlköğretim 1. kademe	İlköğretim 2. Kad.	-,04078	,13206	,758	-,3006	,2191
	Ortaöğretim	-,30607*	,12493	,015	-,5519	-,0602
İlköğretim 2. kademe	İlköğretim 1. Kad.	,04078	,13206	,758	-,2191	,3006
	Ortaöğretim	-,26529	,14116	,061	-,5431	,0125
Ortaöğretim	İlköğretim 1. Kad.	,30607*	,12493	,015	,0602	,5519
	İlköğretim 2. Kad.	,26529	,14116	,061	-,0125	,5431

*p<.05

Tablo 21'den mesleki kıdem değişkenine göre cinsel zorbalığa ilişkin farklılığın yine bir öncekinde olduğu gibi orta öğretim kademesinde görev yapan öğretmenlerden kaynaklandığı anlaşılmaktadır.

Tablo 21 incelendiğinde LSD Çoklu Karşılaştırma testine göre orta öğretim kademesinde görev yapan öğretmenlerin ($\bar{X}=3,25$) cinsel zorbalığa ilişkin farkındalık düzeyinin, ilköğretim birinci kademedeki görev yapan öğretmenlerinkine (

$\bar{X}=2,95$) göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Diğer bir deyişle ilköğretim birinci kademedeki görev yapan öğretmenlerin yanıtları ($\bar{X}=2,95$) “katılıyorum”, orta öğretim kademesinde görev yapan öğretmenlerin ($\bar{X}=3,25$) “kesinlikle katılıyorum” seçeneğinde toplanmıştır. Birinci kademe öğrencilerinin yaşları itibarıyla cinsellikle ilgili konulara uzak olmaları sebebiyle o kademedeki görev yapan öğretmenlerin bu tür davranışları ortaöğretim kademesindeki öğretmenlere göre tam olarak zorbalık olarak algılamamaları anlamlı gözükmemektedir. Her iki zorbalık türünde de orta öğretimden kaynaklanan farklılığın nedeni ortaöğretimde sınıf mevcutlarının azlığının ve dolayısıyla denetimin kolaylığı da olabilir.

4.2.5. Medeni Durum Değişkenine Göre Farklılıklar

Katılımcıların fiziksel, sözel, duygusal ve cinsel zorbalık davranışlarına ait algılarına ilişkin aritmetik ortalamalar arasındaki farkın çocuk sahibi olmalarına göre istatistiksel bakımdan anlamlı olup olmadığına ilişkin bulgular tablo 22’te verilmiştir.

Tablo 22: Okul Zorbalığı Türlerine İlişkin Algı Puanlarının Medeni Duruma Göre T-Testi Sonuçları (N=305)

	Medeni Durum	N	$\bar{X}$	S	sd	t	p
Fiziksel Zorbalık	Evli	207	3,1063	,96959	303	1,58	,115
	Bekâr	98	3,2857	,82487			
Sözel Zorbalık	Evli	207	2,9758	,84440	303	1,54	,124
	Bekâr	98	3,1327	,79480			
Duygusal Zorbalık	Evli	207	2,8164	,86188	303	1,47	,142
	Bekâr	98	2,9694	,81802			
Cinsel Zorbalık	Evli	207	3,0000	,98039	303	1,43	,154
	Bekâr	98	3,1633	,82104			

T-testi sonuçlarının gösterildiği tablo 22’teki bulgulara göre katılımcıların farklı zorbalık türlerine ilişkin algılarının medeni duruma göre farklılık göstermediği görülmektedir.

4.2.6. Çocuk Sahibi Olma Değişkenine Göre Farklılıklar

Öğretmenlerin fiziksel, sözel, duygusal ve cinsel zorbalık davranışlarına ait algılarına ilişkin aritmetik ortalamalar arasındaki farkın çocuk sahibi olmalarına göre istatistiksel bakımdan anlamlı olup olmadığına ilişkin bulgular tablo 23’de verilmiştir.

Tablo 23: Okul Zorbalığı Türlerine İlişkin Algı Puanlarının Çocuk Sahibi Olma Durumuna Göre T-Testi Sonuçları (N=305)

	Çocuk Sahibi	N	$\bar{X}$	S	sd	t	p
Fiziksel Zorbalık	Evet	160	3,1062	,99430	303	1,14	,26
	Hayır	145	3,2276	,84775			
Sözel Zorbalık	Evet	160	2,9375	,87371	303	1,97	,05
	Hayır	145	3,1241	,77175			
Duygusal Zorbalık	Evet	160	2,7875	,88586	303	1,69	,09
	Hayır	145	2,9517	,80218			
Cinsel Zorbalık	Evet	160	2,9562	,98637	303	1,90	,06
	Hayır	145	3,1586	,86342			

Katılımcıların fiziksel, sözel, duygusal ve cinsel zorbalık davranışlarına ilişkin algı puanlarının çocuk sahibi olma durumlarına göre t-testi sonuçlarının gösterildiği tablo 23’teki bulgulara göre katılımcıların farklı zorbalık türlerine ilişkin algılarının çocuk sahibi olma durumlarına göre farklılık göstermediği görülmektedir.

4.3. Tipik Bir Sınıf Ortamında Görülen Zorbalık Türlerinin Öğretmen Algılarına Göre Sıklık Düzeyleri

Araştırmanın üçüncü alt amacı sınıflarda görülen zorbalık davranışlarının sıklık düzeylerini belirlemektir. Bu bağlamda öğretmenlerden anketlerdeki maddelerde yer alan davranışlara sınıflarında ne sıklıkta rastladıklarını belirtmeleri istenmiştir. Bu amaçla toplanan verilerin işlenmesinden elde edilen bulgular tablo 24 ve 25’te verilmiştir.

Tablo 24’deki bulgular, öğretmenlerin her bir zorbalık türünün ne sıklıkta görüldüğüne ilişkin algılarını yansıtmaktadır.

Tablo 24: Öğretmenlerin Zorbalık Türlerinin Görülme Sıklığına İlişkin Alguları İçin Aritmetik Ortalama ve Standart Sapmalar (N=305)

	Ortalama ($\bar{X}$)	Standart Sapma (Ss)
Sözel Zorbalık	2,42	,707
Fiziksel Zorbalık	2,31	,750
Duygusal Zorbalık	2,13	,687
Cinsel Zorbalık	1,84	,758

Tablo 24'deki aritmetik ortalamalardan, İstanbul İli Avcılar ilçesindeki ilk ve ortaöğretim kurumlarında gerçekleştirilen bu araştırma bulgularının tüm okul zorbalığı türlerine okullarda nadiren rastlandığını göstermektedir. Öğretmenlerin zorbalık türlerine ilişkin aritmetik ortalamalarının nadiren seçeneğinde toplandığı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte aritmetik ortalama büyüklüğü bakımından bir sıralama yapıldığında; öğretmenlerin sınıflarında en sık karşılaştıkları zorbalık türünün sözel zorbalık ($\bar{X}=2,42$) olduğu, bunu ikinci sırada fiziksel zorbalık ($\bar{X}=2,31$), üçüncü sırada duygusal zorbalığın ($\bar{X}=2,13$) en son sırada da cinsel zorbalık ($\bar{X}=1,84$) olduğu ortaya çıkmaktadır.

Bu konu ile ilgili olarak Karaman-Kepenekçi ve Çinkır (2001) tarafından lise öğrencileri üzerinde yapılan bir çalışmada öğrencilerin %44'nün sözel, %30'nun fiziksel, %18'inin duygusal ve %9'nun cinsel zorbalığa maruz kaldıkları belirlenmiştir. Bu çalışma dikkate alındığında öğretmen ve öğrencileri zorbalığın meydana gelme sıklığında hem fikir oldukları görülmektedir.

Yine Kartal (2009)'ın öğretmen adaylarının ilköğretim okullarında yaşanan zorbalık türleri ve sıklığını araştırdığı çalışmasının bulguları da, bu araştırmanın bulguları ile benzer niteliktedir. Bu çalışmaya göre ilköğretim öğrencileri arasında en sıklıkla yaşanan zorbalık türlerinin birbirlerine çok yakın oranlarla sözel ve fiziksel zorbalık olduğu, bu türdeki zorbalık davranışlarının öğretmen adaylarının $\frac{3}{4}$ 'ü tarafından bazen gerçekleştiğinin bildirildiği görülmektedir. Gruptan dışlama ve eşyasını izinsiz alma şeklindeki zorbalık davranışlarının bazen gerçekleştiğini bildiren adayların oranının oldukça yüksek olduğu (%68,9 - %66,7); öğretmen adaylarının büyük bir çoğunluğunun (%94,7-95,6) ilköğretim öğrencilerinin birbirlerini bazen veya sık sık tehdit ettiklerini ve birbirleri hakkında dedikodu yaptıklarını rapor ettikleri görülmektedir.

İlköğretim öğrencilerinin maruz kaldıkları zorbalık türleri ve bunların görülme sıklığını belirlemeyi amaçlayan bir çalışmada öğrencilerin en fazla fiziksel zorbalığa (%28,57), daha sonra duygusal (%28,09), cinsel (%19,26) ve en seyrek de sözel (%16,1) zorbalığa maruz kaldıklarını belirtmişlerdir (Kapçı, 2004, 6).

Ayrıca Tiryaki (2008) tarafından öğretmen ve okul yöneticileri ile gerçekleştirilen araştırmada, öğretmenlere ve okul yöneticilerine göre öğrencilerin fiziksel ve duygusal zorbalık davranışlarını daha sık gerçekleştirdikleri belirlenmiştir. Bunun yanı sıra, görev yaptıkları okul türüne göre tüm zorbalık türlerinden davranışlar ile karşılaşma sıklıkları arasında anlamlı bir fark olduğu; öğrencilerin sosyo-ekonomik düzeyleri ile tüm zorbalık türleri arasında anlamlı bir fark olduğu yönündedir.

Konunun daha açıklığa kavuşturulması bakımından öğretmenlerin her bir zorbalık türünü temsil eden davranışların okullarda görülme sıklığına ilişkin algıları tablo 25’de verilmiştir.

Tablo 25: Öğretmenlerin Zorbalık Türlerinin Görülme Sıklığına İlişkin Algıları İçin Frekans Dağılımı (N=305)

		Asla		Nadiren		Ara sıra		Sık sık	
		f	%	f	%	f	%	f	%
Fiziksel	Yumruklamak, vurmak	41	13,4	114	37,4	94	30,8	56	18,4
	Sormadan eşyaları almak, çalmak	118	38,7	134	43,9	42	13,8	11	3,6
	Tekme atmak	48	15,7	86	28,2	106	34,8	65	21,3
	Zarar vermek amacıyla bir kişiyi itmek ya da çarpmak	26	8,5	94	30,8	119	39,0	66	21,6
	Arkadaşlarının eşyalarını kırmak ya da kasten zarar vermek	80	26,2	155	50,8	60	19,7	10	3,3
Sözel	Ad takmak ya da hakaret etmek	32	10,5	130	42,6	99	32,5	44	14,4
	Birinin dış görünüşü ile alay etmek	68	22,3	126	41,3	91	29,8	20	6,6
	Bir kişinin gözünü korkutmak ya da tehdit etmek	82	26,9	126	41,3	76	24,9	21	6,9
	Bir kişi ile ilgili kırıcı dedikodular başlatmak ve yaymak	97	31,8	150	49,2	46	15,1	12	3,9
	Kızdırmak	8	2,6	62	20,3	128	42,0	107	35,1
	Bir kişiye kasıtlı olarak onu incitecek şeyler söylemek.	44	14,4	144	47,2	92	30,2	25	8,2

Tablo 25 – devam

		Asla		Nadiren		Ara sıra		Sık sık	
		f	%	f	%	f	%	f	%
Duygusal	Arkadaşlarının bir kişiye karşı olmalarını sağlamak, kasıtlı olarak arkadaşlıkları bozmak	49	16,1	155	50,8	83	27,2	18	5,9
	Bir kişiyi kasıtlı olarak bir etkinliğin dışında bırakmak	72	23,6	173	56,7	53	17,4	7	2,3
	Diğer kişilerin bir kişi ile konuşmalarını engellemek	82	26,9	137	44,9	78	25,6	8	2,6
	Bir kişiyi sosyal olarak dışlamak	87	28,5	139	45,6	67	22,0	12	3,9
	Bir arkadaşı ile konuşmayı reddetmek ya da onu dinlememek	38	12,5	145	47,5	104	34,1	18	5,9
Cinsel	Bir kişiye doğrudan müstehcen el kol hareketleri yapmak	133	43,6	105	34,4	54	17,7	13	4,3
	Arkadaşından cinsel bir istekte bulunmak	231	75,7	50	16,4	18	5,9	6	2,0
	Bir kişinin vücudu ile ilgili yorumlar yapmak	72	23,6	104	34,1	101	33,1	28	9,2
	Bir arkadaşına uygunsuz olarak dokunmak	176	57,7	90	29,5	31	10,2	8	2,6
	Bir kişiyi kızdırmak için argo bir kelime kullanmak (gay vb.)	73	23,9	105	34,4	90	29,5	37	12,1

Tablo 25'te de görüldüğü gibi her bir zorbalık türüne ait en sık görülen davranış biçimlerine ilişkin cevapların dağılımından, üç davranış türünün ara sıra ya da sık sık tekrar etme bakımından ilk sıralarda yer aldığı görülmektedir. Bu davranışlar sözel zorbalık türündeki “kızdırma”, fiziksel zorbalık türündeki “zarar vermek amacıyla bir kişiyi itme ya da çarpma” ile “tekme atma” davranışlarıdır.

Yine Tablo 25'teki dağılımlardan da görüleceği gibi, öğretmenlerin % 42'si (128 kişi) “kızdırma” davranışına ara sıra rastlandığını işaretlemişken, % 35,1'i bu davranışa sınıflarda sık sık rastlandığını işaretlemişlerdir. Kızdırma davranışına ara sıra ve sık sık rastlandığını belirten öğretmenlerin toplam içindeki oranı %77,1 olmuştur. Fiziksel zorbalık türündeki “zarar vermek amacıyla bir kişiyi itme ya da çarpma” davranışına öğretmenlerin % 39,0'u (119 kişi) ara sıra, %21,6'sı (66 kişi) sık sık rastlandığını işaretlemiştir. Zarar vermek amacıyla bir kişiyi itme ya da çarpma davranışına ara sıra ve sık sık rastlandığını belirten öğretmenlerin toplam içindeki oranı %60,6 olmuştur. Yine tablo 25'teki dağılımlara göre öğretmenlerin %

34,8'i (106 kişi) “tekme atmak” davranışına ara sıra rastlandığını işaretlemişken, % 21,3'ü (65 kişi) sık sık rastlandığını işaretlemişlerdir. Tekme atmak davranışına ara sıra ve sık sık rastlandığını belirten öğretmenlerin toplam içindeki oranı %56,1 olmuştur.

Yine aynı tablodan öğretmenlerin algılarına göre sınıflarda en az rastlanan üç davranışın cinsel zorbalık türündeki “arkadaşından cinsel bir istekte bulunma” (%7,9) ile “arkadaşına uygunsuz olarak dokunma (%12,8) ve fiziksel zorbalık türünde yer alan “sormadan eşyaları alma, çalma” (%17,4) davranışlarının olduğu anlaşılmaktadır.

4.4. Tipik Bir Sınıf Ortamında Görülen Zorbalık Davranışları ve Sıklıklarının Bireysel Değişkenlere Göre Farklılıkları

Araştırmanın dördüncü alt amacı ile öğretmenlerin cinsiyet, yaş, hizmet süresi, görev yapılan kademe, medeni durum ve çocuk sahibi olma değişkenlerine göre tipik bir sınıf ortamında görülen zorbalık davranışları ve sıklıkları arasında istatistiksel bakımdan anlamlı bir farklılığın olup olmadığı belirlenmiştir.

Bu bağlamda her bir bireysel değişkenle ilgili olarak elde edilen bulgular aşağıda alt başlıklar altında verilmiştir.

4.4.1. Cinsiyet Değişkenine Göre Farklılıklar

Öğretmenlerin okul zorbalığı türlerinin görülme sıklığına ilişkin algı puanlarının cinsiyete göre t-testi sonuçları tablo 26'da verilmiştir.

Tablo 26: Öğretmenlerin Okul Zorbalığı Türlerinin Görülme Sıklığına İlişkin Algı Puanlarının Cinsiyete Göre T-Testi Sonuçları (N=305)

	Cinsiyet	N	$\bar{X}$	S	sd	t	p
Fiziksel Zorbalık	Kadın	167	2,44	,716	303	3,36	,001*
	Erkek	138	2,15	,763			
Sözel Zorbalık	Kadın	167	2,50	,719	303	2,46	,014*
	Erkek	138	2,30	,679			
Duygusal Zorbalık	Kadın	167	2,17	,655	303	1,21	,229
	Erkek	138	2,07	,721			
Cinsel Zorbalık	Kadın	167	1,85	,758	303	0,19	,846
	Erkek	138	1,83	,760			

Öğretmenlerin fiziksel zorbalığın görülme sıklığına ilişkin algıları cinsiyete göre farklılık göstermektedir [$t_{(303)}=3,36$, $p<.05$]. Kadın öğretmenlerin fiziksel zorbalığın görülme sıklığına ilişkin algıları ($\bar{X}=2,44$), erkek öğretmenlere göre ($\bar{X}=2,15$) göre daha yüksektir. Yine öğretmenlerin sözel zorbalığın görülme sıklığına ilişkin algıları da cinsiyete göre farklılık göstermektedir [$t_{(303)}=2,46$, $p<.05$]. Kadın öğretmenlerin sözel zorbalığın görülme sıklığına ilişkin algıları ($\bar{X}=2,50$), erkek öğretmenlere göre ($\bar{X}=2,30$) göre daha yüksektir. Bu bulgulara göre fiziksel ve sözel zorbalığın görülme sıklığına ilişkin algıların cinsiyete göre farklılaştığı söylenebilir.

Tiryaki (2008) de araştırmasında benzer olarak, cinsiyet değişkenine göre okul yöneticileri ve öğretmenlerin; öğrencilerin yaşadıkları fiziksel ve sözel akran zorbalığına ilişkin görüşlerinde anlamlı bir fark olduğu, duygusal ve cinsel zorbalık türlerinde anlamlı bir fark olmadığı belirlemiştir. Bu bulgu, mevcut araştırmanın sonuçlarının daha önceki araştırmalarla tutarlı olduğunu göstermektedir.

Pişkin (2005) zorbalığa ilişkin yanlış inanç ve algıları incelediği araştırmasında bu konuda erkeklerin yanlış inançlara kızlara oranla daha fazla sahip olduklarını ortaya çıkarmıştır. Erkek öğrencilerin zorbalıkla ilgili yanlış inançlarının yetişkin yaşamlarında da sürebileceği düşünülebilir. Erkeklerin inançlarının yanlış olması onların zorbalığın içeriğine ilişkin bilgi eksiklikleri, farkındalıklarının az olduğu şeklinde yorumlanabilir. Bilgi eksikliği ve farkındalık eksikliği de tutumlarının kadınlardan daha düşük olmasına neden olabilir (Balanuye, 2007, 124-125).

4.4.2. Yaş Değişkenine Göre Farklılıklar

Araştırma grubunun okul zorbalığı türlerinin görülme sıklığına ilişkin algılarının yaşa göre ANOVA sonuçları tablo 27'de gösterilmiştir.

Tablo 27: Öğretmenlerin okul zorbalığı türlerinin görülme sıklığına ilişkin Algı Puanlarının Yaşa Göre ANOVA Sonuçları (N=305)

	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Fiziksel Zorbalık	Gruplararası	,942	3	,314	,556	,645
	Gruplariçi	170,088	301	,565		
	Toplam	171,030	304			
Sözel Zorbalık	Gruplararası	2,936	3	,979	1,977	,117
	Gruplariçi	149,011	301	,495		
	Toplam	151,948	304			

Tablo 27 - devam

	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Duygusal Zorbalık	Gruplararası	1,834	3	,611	1,301	,274
	Gruplariçi	141,431	301	,470		
	Toplam	143,266	304			
Cinsel Zorbalık	Gruplararası	,570	3	,190	,329	,805
	Gruplariçi	173,876	301	,578		
	Toplam	174,446	304			

Tablo 27'deki verilere göre araştırma grubunun okul zorbalığı türlerinin görülme sıklığına ilişkin algıları arasında yaş bakımından anlamlı bir fark bulunmamaktadır.

4.4.3. Mesleki Kıdem Değişkenine Göre Farklılıklar

Öğretmenlerin okul zorbalığı türlerinin görülme sıklığına ilişkin algılarının mesleki kıdem değişkenine göre ANOVA sonuçları tablo 28'de verilmiştir.

Tablo 28: Öğretmenlerin Okul Zorbalığı Türlerinin Görülme Sıklığına İlişkin Algi Puanlarının Mesleki Kıdeme Göre ANOVA Sonuçları (N=305)

	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Fiziksel Zorbalık	Gruplararası	2,833	5	,567	1,007	,413
	Gruplariçi	168,196	299	,563		
	Toplam	171,030	304			
Sözel Zorbalık	Gruplararası	4,794	5	,959	1,948	,086
	Gruplariçi	147,153	299	,492		
	Toplam	151,948	304			
Duygusal Zorbalık	Gruplararası	1,246	5	,249	,525	,758
	Gruplariçi	142,020	299	,475		
	Toplam	143,266	304			
Cinsel Zorbalık	Gruplararası	1,381	5	,276	,477	,793
	Gruplariçi	173,065	299	,579		
	Toplam	174,446	304			

Tablo 28'deki verilere göre öğretmenlerin fiziksel, sözel, duygusal ve cinsel zorbalığın sınıflarında görülme sıklığına ilişkin algıları arasında mesleki kıdem bakımından anlamlı bir fark bulunmamaktadır.

4.4.4. Görev Yapılan Kademe Değişkenine Göre Farklılıklar

Katılımcıların okul zorbalığı türlerinin görülme sıklığına ilişkin algılarının görev yapılan kademe değişkenine göre ANOVA sonuçları tablo 29’da verilmiştir.

Tablo 29: Öğretmenlerin Okul Zorbalığı Türlerinin Görülme Sıklığına İlişkin Algı Puanlarının Görev Yapılan Kademeye Göre ANOVA Sonuçları (N=305)

	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Fiziksel Zorbalık	Gruplararası	9,326	2	4,663	8,708	,000*
	Gruplarıçi	161,704	302	,535		
	Toplam	171,030	304			
Sözel Zorbalık	Gruplararası	9,266	2	4,633	9,806	,000*
	Gruplarıçi	142,682	302	,472		
	Toplam	151,948	304			
Duygusal Zorbalık	Gruplararası	5,916	2	2,958	6,504	,002*
	Gruplarıçi	137,349	302	,455		
	Toplam	143,266	304			
Cinsel Zorbalık	Gruplararası	18,011	2	9,006	17,385	,000*
	Gruplarıçi	156,435	302	,518		
	Toplam	174,446	304			

Analiz sonuçları, katılımcıların fiziksel zorbalığın görülme sıklığına ilişkin algı düzeyleri arasında görev yapılan kademe bakımından anlamlı bir fark olduğunu göstermektedir [$F_{(2-302)}=8,71$, $p<.05$]. Aynı şekilde katılımcıların sözel zorbalığın görülme sıklığına ilişkin algıları, görev yapılan kademeye bağlı olarak anlamlı bir şekilde değişmektedir [$F_{(2-302)}=9,81$, $p<.05$]. Tablo 29’den de anlaşılacağı üzere, katılımcıların duygusal zorbalığın tipik sınıf ortamında ne sıklıkta görüldüğüne ilişkin algı düzeyleri arasında görev yapılan kademe bakımından anlamlı bir fark olduğunu görmektedir [$F_{(2-302)}=6,50$, $p<.05$]. Diğer bir zorbalık türü olan cinsel zorbalığın ne sıklıkta görüldüğüne ilişkin öğretmen algıları da görev yapılan kademeye bağlı olarak anlamlı bir şekilde değişmektedir [$F_{(2-302)}=17,39$, $p<.05$].

Gruplar arasındaki farklılığın kaynağını belirlemek için LSD testi yapılmış ve sonuçlar aşağıdaki tablo 30, 31, 32 ve 33’de verilmiştir.

Tablo 30: Öğretmenlerin Fiziksel Zorbalığın Görülme Sıklığına İlişkin Algı Puanlarının Görev Yapılan Kademeye Göre LSD Çoklu Karşılaştırma Testi Sonuçları (N=305)

(I) Kademe	(J) Kademe	Ortalamalar Farkı (I-J)	Standart Hata	p	95% Güvenirlik Aralığı	
					Alt Sınır	Üst Sınır
İlköğretim 1. kademe	İlköğretim 2. Kad.	-,27191*	,10424	,010	-,4770	-,0668
	Ortaöğretim	,19245	,09861	,052	-,0016	,3865
İlköğretim 2. kademe	İlköğretim 1. Kad.	,27191*	,10424	,010	,0668	,4770
	Ortaöğretim	,46436*	,11142	,000	,2451	,6836
Ortaöğretim	İlköğretim 1. Kad.	-,19245	,09861	,052	-,3865	,0016
	İlköğretim 2. Kad.	-,46436*	,11142	,000	-,6836	-,2451

*p<.05

Tablo 30 incelendiğinde öğretmenlerin fiziksel zorbalığın görülme sıklığına ilişkin algılarının görev yapılan kademeye göre gösterdiği anlamlı farklılığın hangi gruptan kaynaklandığını bulmak amacıyla yapılan LSD Çoklu Karşılaştırma testinin sonuçlarına göre, birinci kademe ($\bar{X} = 2,30$) ve ortaöğretimde ($\bar{X} = 2,11$) görev yapan katılımcıların fiziksel zorbalığın sınıflarında ne sıklıkta görüldüğüne ilişkin algılarının ikinci kademe ($\bar{X} = 2,57$) görev yapan öğretmenlere göre daha düşük olduğu görülmektedir.

Tablo 31: Öğretmenlerin Sözel Zorbalığın Görülme Sıklığına İlişkin Algı Puanlarının Görev Yapılan Kademeye Göre LSD Çoklu Karşılaştırma Testi Sonuçları (N=305)

(I) Kademe	(J) Kademe	Ortalamalar Farkı (I-J)	Standart Hata	p	95% Güvenirlik Aralığı	
					Alt Sınır	Üst Sınır
İlköğretim 1. kademe	İlköğretim 2. Kad.	-,41154*	,09791	,000	-,6042	-,2189
	Ortaöğretim	-,27336*	,09263	,003	-,4556	-,0911
İlköğretim 2. kademe	İlköğretim 1. Kad.	,41154*	,09791	,000	,2189	,6042
	Ortaöğretim	,13817	,10466	,188	-,0678	,3441
Ortaöğretim	İlköğretim 1. Kad.	,27336*	,09263	,003	,0911	,4556
	İlköğretim 2. Kad.	-,13817	,10466	,188	-,3441	,0678

*p<.05

Tablo 31’de görüldüğü üzere sözel zorbalığın görülme sıklığının görev yapılan kademeye göre farkının hangi gruplar arasında olduğunu bulmak amacıyla yapılan LSD Çoklu Karşılaştırma testinin sonuçlarına göre, ikinci kademe ($\bar{X} = 2,63$) ve ortaöğretimde ($\bar{X} = 2,51$) görev yapan katılımcıların sözel zorbalığın ne sıklıkta görüldüğüne ilişkin algılarının birinci kademe ($\bar{X} = 2,22$) görev yapan öğretmenlere göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Tablo 32: Öğretmenlerin Duygusal Zorbalığın Görülme Sıklığına İlişkin Algı Puanlarının Görev Yapılan Kademeye Göre LSD Çoklu Karşılaştırma Testi Sonuçları (N=305)

(I) Kademe	(J) Kademe	Ortalamalar Farkı (I-J)	Standart Hata	p	95% Güvenirlik Aralığı	
					Alt Sınır	Üst Sınır
İlköğretim 1. kademe	İlköğretim 2. Kad.	-,34438*	,09607	,000	-,5334	-,1553
	Ortaöğretim	-,16264	,09088	,075	-,3415	,0162
İlköğretim 2. kademe	İlköğretim 1. Kad.	,34438*	,09607	,000	,1553	,5334
	Ortaöğretim	,18175	,10269	,078	-,0203	,3838
Ortaöğretim	İlköğretim 1. Kad.	,16264	,09088	,075	-,0162	,3415
	İlköğretim 2. Kad.	-,18175	,10269	,078	-,3838	,0203

*p<.05

Öğretmenlerin duygusal zorbalığın görülme sıklığına ilişkin algılarının görev yapılan kademeye göre gösterdiği anlamlı farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek amacıyla yapılan LSD Çoklu Karşılaştırma testinin sonuçlarının verildiği tablo 32’ye göre birinci kademe ($\bar{X} = 1,99$) görev yapan katılımcıların duygusal zorbalığın ne sıklıkta görüldüğüne ilişkin algılarının ikinci kademe ($\bar{X} = 2,33$) görev yapan öğretmenlere göre daha düşük olduğu görülmektedir.

Tablo 33: Öğretmenlerin Cinsel Zorbalığın Görülme Sıklığına İlişkin Algı Puanlarının Görev Yapılan Kademeye Göre LSD Çoklu Karşılaştırma Testi Sonuçları (N=305)

(I) Kademe	(J) Kademe	Ortalamalar Farkı (I-J)	Standart Hata	p	95% Güvenirlik Aralığı	
					Alt Sınır	Üst Sınır
İlköğretim 1. kademe	İlköğretim 2. Kad.	-,56672*	,10252	,000	-,7685	-,3650
	Ortaöğretim	-,39590*	,09699	,000	-,5868	-,2050
İlköğretim 2. kademe	İlköğretim 1. Kad.	,56672*	,10252	,000	,3650	,7685
	Ortaöğretim	,17082	,10959	,120	-,0448	,3865
Ortaöğretim	İlköğretim 1. Kad.	,39590*	,09699	,000	,2050	,5868
	İlköğretim 2. Kad.	-,17082	,10959	,120	-,3865	,0448

*p<.05

Tablo 33 incelendiğinde öğretmenlerin cinsel zorbalığın görülme sıklığına ilişkin algılarının görev yapılan kademeye göre gösterdiği anlamlı farklılığın hangi gruptan kaynaklandığını bulmak amacıyla yapılan LSD Çoklu Karşılaştırma testinin sonuçlarına göre, ikinci kademe ($\bar{X} = 2,14$) ve ortaöğretimde ($\bar{X} = 1,97$) görev yapan katılımcıların cinsel zorbalığın sınıflarında ne sıklıkta görüldüğüne ilişkin algılarının birinci kademe ($\bar{X} = 1,57$) görev yapan öğretmenlere göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Okullarda zorbalığın görülme sıklığına ilişkin algılarının görev yapılan kademeye göre farklılık göstermesi ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin çocukluktan ergenliğe geçiş dönemi yaşamalarından dolayı davranış bozuklukları göstermelerinden ve bu bozuklukların bazılarının ortaöğretimde de devamlılık göstermesinden kaynaklanıyor olabilir. Birçok araştırma “zorbalığa öncü olma” ya da “kurban karşıtı” davranışların 14–15 yaş gruplarına doğru artma eğiliminde olduğunu ve bu noktadan sonra azalmaya başlayabildiğini göstermektedir (Tattum ve Lane, 1989, 11; Lee, 2004, 15–19; Sullivan, Cleary, Sullivan, 2004, 3–5; Smith, 2000, 298; Sampson, 2002, 6-8).

4.4.5. Medeni Durum Değişkenine Göre Farklılıklar

Öğretmenlerin okul zorbalığı türlerinin görülme sıklığına ilişkin algı puanlarının medeni duruma göre t-testi sonuçları tablo 34’te verilmiştir.

Tablo 34: Öğretmenlerin Okul Zorbalığı Türlerinin Görülme Sıklığına İlişkin Algı Puanlarının Medeni Duruma Göre T-Testi Sonuçları (N=305)

	Medeni Durum	N	$\bar{X}$	S	sd	t	p
Fiziksel Zorbalık	Evli	207	2,2802	,73653	303	,95	,34
	Bekâr	98	2,3673	,77842			
Sözel Zorbalık	Evli	207	2,3478	,68605	303	2,36	,02*
	Bekâr	98	2,5510	,73390			
Duygusal Zorbalık	Evli	207	2,1159	,65068	303	,32	,75
	Bekâr	98	2,1429	,75982			
Cinsel Zorbalık	Evli	207	1,8116	,72958	303	1,04	,30
	Bekâr	98	1,9082	,81338			

Araştırma grubunun sözel zorbalığın görülme sıklığına ilişkin algıları medeni duruma göre anlamlı bir farklılık göstermektedir [$t_{(303)}=2,36$, $p<.05$]. Bekâr öğretmenlerin sözel zorbalığın görülme sıklığına yönelik algıları ($\bar{X}=2,55$), evli öğretmenlere ($\bar{X}=2,35$) göre daha olumludur. Bu bulgulara göre, sözel zorbalığın görülme sıklığına ilişkin algıların medeni duruma göre farklılaştığı ileri sürülebilir.

4.4.6. Çocuk Sahibi Olma Değişkenine Göre Farklılıklar

Öğretmenlerin okul zorbalığı türlerinin görülme sıklığına ilişkin algı puanlarının çocuk sahibi olmalarına göre t-testi sonuçları tablo 35'te verilmiştir.

Tablo 35: Öğretmenlerin Okul Zorbalığı Türlerinin Görülme Sıklığına İlişkin Algı Puanlarının Çocuk Sahibi Olma Durumuna Göre T-Testi Sonuçları (N=305)

	Çocuk Sahibi	N	$\bar{X}$	S	sd	t	p
Fiziksel Zorbalık	Evet	160	2,2562	,72898	303	1,72	,20
	Hayır	145	2,3655	,77113			
Sözel Zorbalık	Evet	160	2,3312	,65129	303	2,14	,03*
	Hayır	145	2,5034	,75576			
Duygusal Zorbalık	Evet	160	2,1062	,62038	303	,49	,63
	Hayır	145	2,1448	,75443			
Cinsel Zorbalık	Evet	160	1,8000	,71639	303	1,03	,30
	Hayır	145	1,8897	,80032			

Öğretmenlerin sözel zorbalığın görülme sıklığına ilişkin algılarını çocuk sahibi olma durumlarına göre anlamlı bir farklılık göstermektedir [$t_{(303)}=2,14$, $p<.05$]. Çocuk

sahibi olmayan öğretmenlerin sözel zorbalığın görülme sıklığına yönelik algıları ($\bar{X}=2,50$), çocuk sahibi olan öğretmenlere ($\bar{X}=2,33$) göre daha yüksektir. Bu bulgulara göre, sözel zorbalığın görülme sıklığına ilişkin algıların çocuk sahibi olma durumuna göre farklılaştığı ileri sürülebilir. Bu farklılığa yol açan nedenlerden birisinin, çocuk sahibi olmanın, çocuklar arasındaki sözel münakaşalara daha fazla tolerans göstermeye alışmadan kaynaklandığı söylenebilir. Bu bulgu, sözel zorbalığın görülme sıklığına ilişkin algıların çocuk sahibi olma durumuna göre farklılaştığı şeklinde de yorumlanabilir.

4.5. Okulda Zorbalığın En Fazla Meydana Geldiği Yer Ve Zamanlar

Araştırmanın beşinci alt amacı zorbalık davranışlarının okullarda farklı yer ve zamanlarda görülme sıklık düzeylerini belirlemektir. Bu bağlamda öğretmenlerin okul ortamında zorbalık davranışlarının en fazla meydana geldiği zamanlar ve yerler konusundaki algıları belirlenmek istenmiştir. Bu amaçla toplanan verilerin işlenmesinden elde edilen bulgular tablo 36’de verilmiştir.

Tablo 36: Öğretmenlerin Algılarına Göre Okulda Zorbalığın En Fazla Meydana Geldiği Yer Ve Zamanlara İlişkin Aritmetik Ortalama Ve Standart Sapmalar (N=305)

	Ortalama ($\bar{X}$)	Standart Sapma (Ss)
Teneffüs	3,22	0,832
Koridorlarda	3,01	0,877
Okulun bahçesinde	2,96	0,962
Sınıflarda	2,71	0,934
Yolda (sınıfa giderken)	2,69	0,857
Okulda eve giderken	2,62	0,859
Kantinde	2,44	0,909
Okula gelirken	2,35	0,818
Dinlenme salonlarında	2,04	0,824
Okul servislerinde	2,04	0,84

Tablo 36’den da anlaşılacağı gibi, aritmetik ortalamalar esas alındığında okul zorbalığının en fazla teneffüslerde ($\bar{X}=3,22$) yaşandığı, bunu koridorlar ($\bar{X}=3,01$), okul bahçesi ($\bar{X}=2,96$), sınıflar ($\bar{X}=2,71$), sınıfa giderken ($\bar{X}=2,69$) ve okuldan eve giderken ($\bar{X}=2,62$) karşılaşılan zorbalıkların izlediği anlaşılmaktadır. Sıklık

bakımından ise bu yerlerde meydana gelen zorbalığın ara sıra yaşandığı anlaşılmaktadır. Diğer yandan kantinde ($\bar{X}=2,44$), okula gelirken ($\bar{X}=2,35$), dinlenme salonlarında ($\bar{X}=2,04$) ve okul servislerinde ($\bar{X}=2,04$) ise zorbalığa nadiren rastlandığı ortaya çıkmaktadır. Teneffüsler, öğrencilerin akranlarıyla etkileşimini ve sosyal becerilerinin gelişimini sağlar. Oysa zorbalık temelde teneffüslerde gerçekleştirilir. Okul bahçesi zorbalığın en sık yaşandığı yerdir. Burayı koridorlar, sınıflar, kantin ve tuvaletler izlemektedir (Fekkes, Pijpers ve Verloove-Vanhorick, 2005'den aktaran Kartal ve Bilgin, 2009, 543). Bunun nedeni öğretmen denetiminin yeterli olmaması ve ya öğretmenlerin zorbalık hakkındaki farkındalık düzeylerinin yeterli olmaması olabilir.

Zorbalık olayları okul binası içinde, sınıfta, tuvalette, koridorda, kantinde, yemekhanede, okul bahçesinde ya da okul yolunda ve okul servislerinde olabilmektedir. Bazen çocuklar sınıfta zorbalığa maruz kaldıklarını belirtse de, bu olaylar genellikle sınıfın dışına ve okulda çalışanların göremeyecekleri yerlerde gelişmektedir. Bu durum bazı yönetici ve öğretmenlerin okullarında kaba güç olaylarının olmadığını düşünmelerine neden olmaktadır (Çınkır ve Kepenekçi, 2003, 240). Araştırma bulgularına göre zorbalık en fazla teneffüslerde okul içinde her yerde görülmektedir. Bunun nedeni öğretmenlerin nöbet görevlerini layıkıyla yapmamaları ya da görevlendirilen nöbetçi öğretmen sayısının yetersiz olması olabilir. Okullarda zorbalık olaylarını önlemek isteyen okul yöneticileri ve öğretmenlerin mutlaka denetimi arttırmaları, zorba öğrencilerin bu davranışı rahatlıkla gösteremeyeceklerini anlamalarını sağlamaları gerekmektedir.

4.6. Öğretmenlerin Zorbalık Eylemleri İle Başa Çıkma Biçimleri

Araştırmanın altıncı alt amacı ile öğretmenlerin zorbalık eylemleri ile başa çıkma biçimleri belirlenmeye çalışılmıştır. Bunun için ölçeğin son bölümünde öğretmenlere şu örnek olay verilmiştir: *“Güçlü bir öğrenci, kendisinden güçsüz olan bir öğrenciyi sürekli olarak kızdırıyor ve uygun olmayan lakaplar takıyor ve aynı zamanda diğer öğrencileri de mümkün olduğunca bu kurban öğrenciden uzak durmaya ikna ediyor. Sonuç olarak kurban, bu davranışlar karşısında kızgın, mutsuz ve genellikle dışlanmış hissediyor.”* Araştırma grubundan verilen örnek olaydaki durumla karşılaşmaları halinde hangi tepkiyi ne ölçüde vereceklerini belirtmeleri istenmiştir.

Bu amaçla katılımcılardan elde edilen bulgular tablo 37’de verilmiştir.

Tablo 37: Öğretmenlerin Zorbalık Eylemleri İle Başa Çıkma Biçimleri İle İlgili Aritmetik Ortalama ve Standart Sapmalar (N=305)

	Ortalama ($\bar{X}$)	Standart Sapma (Ss)
Zorbayı Disipline Etmek	4,54	0,702
Diğer Yetişkinlerden Yardım Almak	4,10	0,769
Zorba ile çalışmak	3,93	0,779
Kurban ile çalışmak	3,34	1,077
Göz Ardı Etmek	1,86	0,856

Araştırma grubunun bir zorbalık durumu ile başa çıkma biçimlerine ilişkin her bir boyutun ortalama puanlarına bakıldığında tabloda da görüldüğü üzere zorbayı disipline etme ($\bar{X}=4,54$) biçiminin kesinlikle uygulandığı görülmektedir. Sırasıyla diğer yetişkinlerden yardım almak ($\bar{X}=4,10$), zorba ile çalışmak ($\bar{X}=3,93$) ve kurban ile çalışmak ($\bar{X}=3,34$) davranışlarının muhtemelen kullanıldığı belirlenmiştir. Bununla beraber göz ardı etme biçiminin genel olarak ($\bar{X}=1,86$) zorbalıkla başa çıkma amacıyla uygulanmadığı görülmektedir.

Lane’nin (1989, 214) de belirttiği gibi; öğretmenler bazen zorbalık sorununu göz ardı etmenin yardımcı olacağını düşünürler ancak öğrencilerin büyük çoğunluğu onların harekete geçmelerini beklerler. Yine Crothers ve arkadaşlarının zorbalığı önlemede öğrencilerin tercihlerini belirlemeye yönelik yaptığı araştırma bulguları öğrencilerin zorbalık durumlarını önlemede en etkili yolun öğretmenlerin zorbalığı önleme çalışmalarına katılması olduğunu tespit etmişlerdir (Crothers ve diğerleri, 2006, 482). Dölek tarafından 2002 yılında yapılan araştırmada okul içinde zorbalığa müdahale edilmesinin belirlenmesi amacıyla öğrencilere öğretmenlerin zorbalığı durdurup durdurmadıkları sorulduğunda öğrencilerin sadece dördte biri (%25,23) zorbalığın öğretmenler tarafından sık sık veya hemen her zaman durdurulmaya çalışıldığını söylemiştir (Dölek, [28.04.2009], 4). Ancak araştırma bulgularına göre öğretmenlerin büyük çoğunluğu zorbalık olaylarını göz ardı etmekten kaçınmakta, zorbalığa müdahale ettiklerini belirtmektedirler. Bu, öğrenci ve öğretmenlerin görüşlerindeki farklılıktan kaynaklanıyor olabilir. Araştırmanın öğretmenlerin zorbalığa ilişkin farkındalık düzeylerine ilişkin bulguları ile zorbalık ile başa çıkmak için farklı yöntemlerden yararlanma bulguları tutarlılık göstermektedir. Araştırma evreninde

zorbalık olaylarının sıklıkla görülmemesinin nedeninin öğretmenlerin bu tutumundan kaynaklandığı söylenebilir. Bu bulgu aynı zamanda zorbalığın zamanla artma yerine azalma göstereceğinin habercisi olabilir çünkü zorbalık olayları uygun müdahale yöntemleri ile azaltılabilir hatta yok edilebilir.

4.7. Öğretmenlerin Zorbalık Eylemleri İle Başa Çıkma Biçimlerinin Bireysel Değişkenlere Göre Farklılıkları

Araştırmanın yedinci alt amacı ile öğretmenlerin cinsiyet, yaş, hizmet süresi, görev yapılan kademe, medeni durum ve çocuk sahibi olma değişkenlerine göre zorbalık eylemleri ile başa çıkma biçimleri arasında istatistiksel bakımdan anlamlı bir farklılığın olup olmadığı belirlenmiştir. Bu bağlamda her bir bireysel değişkenle ilgili olarak elde edilen bulgular aşağıda alt başlıklar altında verilmiştir.

4.7.1. Cinsiyet Değişkenine Göre Farklılıklar

Öğretmenlerin zorbalık eylemleri ile başa çıkma biçimlerine ilişkin aritmetik ortalamalar arasındaki farkın cinsiyete göre t-testi sonuçları tablo 38’de verilmiştir.

Tablo 38: Öğretmenlerin Zorbalık Eylemleri İle Başa Çıkma Biçimleri Puanlarının Cinsiyete Göre T-Testi Sonuçları (N=305)

	Cinsiyet	N	$\bar{X}$	S	sd	t	p
Kurban ile çalışmak	Kadın	167	3,46	,980	303	1,986	,05
	Erkek	138	3,21	1,174			
Zorba ile çalışmak	Kadın	167	3,95	,805	303	,597	,55
	Erkek	138	3,90	,748			
Göz ardı etmek	Kadın	167	1,76	,762	303	2,225	,03*
	Erkek	138	1,98	,947			
Diğer Yetişkinlerden Yardım Almak	Kadın	167	4,21	,743	303	2,724	,01*
	Erkek	138	3,97	,783			
Zorbayı Disipline Etmek	Kadın	167	4,56	,708	303	,524	,60
	Erkek	138	4,52	,697			

Katılımcıların okul zorbalığı eylemleri ile başa çıkma biçimlerinden göz ardı etme puanları cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermektedir [$t_{(303)} = 2,23, p < .05$]. Kadın katılımcılar ($\bar{X} = 1,76$) zorbalık ile başa çıkmak için göz ardı etme biçimini, erkek katılımcılara ($\bar{X} = 1,98$) göre daha az tercih etmektedirler. Bu bulguya göre, zorbalık eylemleri ile başa çıkma biçimlerinden göz ardı etme yöntemini seçmenin cinsiyete göre anlamlı biçimde farklılaştığını söyleyebiliriz. Birçok araştırma erkek

öğrencilerin kız öğrencilere göre daha fazla zorbalık yaptığını göstermektedir (Olweus, 1993, 9; Tattum ve Lane, 1989, 11; Lee, 2004, 15–19; Sullivan, Cleary, Sullivan, 2004, 3–5; Smith, 2000, 298; Sampson, 2002, 6-8; Kanada Halk Güvenliği, [25.10.2008]). Erkek öğretmenlerin kadınlara göre göz ardı yöntemini daha çok tercih etmelerinin nedeni öğrencilik yıllarında zorbalık yapmış olmalarından dolayı müdahale etmeye gerek olmadığını düşünmeleri olabilir.

Buna ek olarak, katılımcıların diğer yetişkinlerden yardım alma puanları cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermektedir [$t_{(303)} = 2,72, p < .05$]. Erkek katılımcılar ($\bar{X} = 3,97$) diğer yetişkinlerden yardım alma biçimini kadın katılımcılara ($\bar{X} = 4,21$) göre daha az tercih etmektedirler. Bu bulgu, erkeklerin zorbalık eylemleri ile başa çıkma biçimlerinden diğer yetişkinlerden yardım almayı kadınlara göre anlamlı bir biçimde daha az kullandıklarını göstermektedir. Dolayısıyla elde edilen bu bulguya göre zorbalık eylemleri ile başa çıkma biçimlerinden diğer yetişkinlerden yardım almanın cinsiyete göre farklılaştığı söylenebilir. Erkeklerin kendilerine olan güvenlerinin kadınlara göre daha fazla olması sebebiyle erkek öğretmenler kadınlara göre yardım almayı daha az tercih ediyor olabilirler.

4.7.2. Yaş Değişkenine Göre Farklılıklar

Katılımcıların zorbalıkla başa çıkma yollarının yaşlarına göre ANOVA sonuçları tablo 39'daki gibidir.

Tablo 39: Öğretmenlerin Okul Zorbalığı İle Başa Çıkma Biçimlerinin Yaşa Göre ANOVA Sonuçları (N=305)

	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Kurban ile çalışmak	Gruplararası	2,127	3	,709	,609	,610
	Gruplariçi	350,725	301	1,165		
	Toplam	352,852	304			
Zorba ile çalışmak	Gruplararası	3,344	3	1,115	1,853	,138
	Gruplariçi	181,069	301	,602		
	Toplam	184,413	304			

Tablo 39 – devam

	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Göz ardı etmek	Gruplararası	18,220	3	6,073	8,930	,000*
	Gruplariçi	204,718	301	,680		
	Toplam	222,938	304			
Diğer Yetişkinlerden Yardım Almak	Gruplararası	1,418	3	,473	,798	,496
	Gruplariçi	178,431	301	,593		
	Toplam	179,849	304			
Zorbayı Disipline Etmek	Gruplararası	,953	3	,318	,642	,588
	Gruplariçi	148,863	301	,495		
	Toplam	149,816	304			

Analiz sonuçları, katılımcıların okul zorbalığı ile başa çıkma biçimlerinden olan göz ardı etme puanları arasında yaşa göre anlamlı bir fark olduğunu göstermektedir [$F_{(3-301)}=8,93$, $p<.05$]. Diğer bir deyişle, katılımcıların okul zorbalığını göz ardı etmeleri, yaşa bağlı olarak anlamlı bir şekilde değişmektedir.

Gruplar arasındaki farklılığın kaynağını belirlemek için LSD testi yapılmış ve sonuçlar aşağıdaki Tablo 40’da verilmiştir.

Tablo 40: Öğretmenlerin Okul Zorbalığı İle Başa Çıkma Biçimlerinden Göz Ardı Etmeyi Seçmelerinin Yaşa Göre LSD Çoklu Karşılaştırma Testi Sonuçları (N=305)

(I) Yaş	(J) Yaş	Ortalamalar Farkı (I-J)	Standart Hata	p	95% Güvenirlik Aralığı	
					Alt Sınır	Üst Sınır
20–29	30–39	-,06938	,10793	,521	-,2818	,1430
	40–49	-,33896*	,14911	,024	-,6324	-,0455
	50–59	-,86938*	,18049	,000	-1,2245	-,5142
30–39	20–29	,06938	,10793	,521	-,1430	,2818
	40–49	-,26959	,14508	,064	-,5551	,0159
	50–59	-,80000*	,17717	,000	-1,1487	-,4513
40–49	20–29	,33896*	,14911	,024	,0455	,6324
	30–39	,26959	,14508	,064	-,0159	,5551
	50–59	-,53041*	,20488	,010	-,9336	-,1272
50–59	20–29	,86938*	,18049	,000	,5142	1,2245
	30–39	,80000*	,17717	,000	,4513	1,1487
	40–49	,53041*	,20488	,010	,1272	,9336

* $p<.05$

Tablo 40 incelendiğinde, araştırmaya katılan öğretmenlerin okul zorbalığı ile başa çıkma biçimlerinden göz ardı etme biçimini seçmeleri ile yaş grupları arasındaki farkların hangi gruplar arasında olduğunu bulmak amacıyla yapılan LSD Çoklu Karşılaştırma testinin sonuçlarına göre 20–29 yaş arası ($\bar{X} = 1,71$), 30–39 yaş arası ($\bar{X} = 1,78$) ve 40–49 yaş arası ($\bar{X} = 2,05$) katılımcıların 50–59 yaş arası ($\bar{X} = 2,58$) katılımcılara göre okul zorbalığı davranışlarını daha az göz ardı ettikleri görülmektedir. Bu bulgunun öğretmenlerin zorbalığa ilişkin farkındalıklarına ilişkin bulgular ile tutarlı olduğu görülmektedir.

4.7.3. Mesleki Kıdem Değişkenine Göre Farklılıklar

Araştırma grubunun okul zorbalığı ile başa çıkma yollarının mesleki kıdem yıllarına göre ANOVA sonuçlarının verildiği tablo 41’de görüldüğü üzere kurban ile çalışma, zorba ile çalışma, diğer yetişkinlerden yardım alma ve zorbayı disipline etme tutumları arasında mesleki kıdem bakımından anlamlı bir fark bulunmamaktadır.

Tablo 41: Öğretmenlerin Okul Zorbalığı İle Başa Çıkma Biçimlerinin Mesleki Kıdeme Göre ANOVA Sonuçları (N=305)

	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Kurban ile çalışmak	Gruplararası	10,763	5	2,153	1,881	,097
	Gruplariçi	342,090	299	1,144		
	Toplam	352,852	304			
Zorba ile çalışmak	Gruplararası	3,415	5	,683	1,128	,345
	Gruplariçi	180,998	299	,605		
	Toplam	184,413	304			
Göz ardı etmek	Gruplararası	21,959	5	4,392	6,534	,000*
	Gruplariçi	200,979	299	,672		
	Toplam	222,938	304			
Diğer Yetişkinlerden Yardım Almak	Gruplararası	2,940	5	,588	,994	,422
	Gruplariçi	176,909	299	,592		
	Toplam	179,849	304			
Zorbayı Disipline Etmek	Gruplararası	1,237	5	,247	,498	,778
	Gruplariçi	148,579	299	,497		
	Toplam	149,816	304			

Analiz sonuçlarına göre katılımcıların okul zorbalığı davranışlarına karşı göz ardı etme puanları arasında, yaş değişkeninde olduğu gibi, mesleki kıdeme göre de anlamlı bir fark olduğu [$F_{(5-299)}=6,53$, $p<.05$] ortaya çıkmıştır. Başka bir deyişle,

öğretmenlerin okul zorbalığı davranışlarını göz ardı etmeleri mesleki kıdem yıllarına bağlı olarak anlamlı bir şekilde değişmektedir.

Gruplar arasındaki farklılığın kaynağını belirlemek için LSD testi yapılmış ve sonuçlar aşağıdaki Tablo 42’de verilmiştir.

Tablo 42: Öğretmenlerin Okul Zorbalığı İle Başa Çıkma Biçimlerinden Göz Ardı Etmenin Mesleki Kıdeme Göre LSD Çoklu Karşılaştırma Testi Sonuçları (N=305)

(I) Mesleki Kıdem	(J) Mesleki Kıdem	Ortalamalar Farkı (I-J)	Standart Hata	p	95% Güvenirlilik Aralığı	
					Alt Sınır	Üst Sınır
0-4	5-9	,15032	,12550	,232	-,0967	,3973
	10-14	-,12565	,13558	,355	-,3925	,1412
	15-19	-,27337	,19027	,152	-,6478	,1011
	20-24	-,23171	,21340	,278	-,6517	,1883
	25 ve üstü	-,84709*	,18453	,000	-1,2102	-,4840
5-9	0-4	-,15032	,12550	,232	-,3973	,0967
	10-14	-,27596*	,13318	,039	-,5381	-,0139
	15-19	-,42369*	,18857	,025	-,7948	-,0526
	20-24	-,38202	,21188	,072	-,7990	,0350
	25 ve üstü	-,99741*	,18277	,000	-1,3571	-,6377
10-14	0-4	,12565	,13558	,355	-,1412	,3925
	5-9	,27596*	,13318	,039	,0139	,5381
	15-19	-,14773	,19543	,450	-,5323	,2369
	20-24	-,10606	,21801	,627	-,5351	,3230
	25 ve üstü	-,72145*	,18983	,000	-1,0950	-,3479
15-19	0-4	,27337	,19027	,152	-,1011	,6478
	5-9	,42369*	,18857	,025	,0526	,7948
	10-14	,14773	,19543	,450	-,2369	,5323
	20-24	,04167	,25564	,871	-,4614	,5447
	25 ve üstü	-,57372*	,23208	,014	-1,0304	-,1170
20-24	0-4	,23171	,21340	,278	-,1883	,6517
	5-9	,38202	,21188	,072	-,0350	,7990
	10-14	,10606	,21801	,627	-,3230	,5351
	15-19	-,04167	,25564	,871	-,5447	,4614
	25 ve üstü	-,61538*	,25139	,015	-1,1101	-,1207

Tablo 42 – devam

(I) Mesleki Kıdem	(J) Mesleki Kıdem	Ortalamalar Farkı (I-J)	Standart Hata	p	95% Güvenirlik Aralığı	
					Alt Sınır	Üst Sınır
25 ve üstü	0-4	,84709*	,18453	,000	,4840	1,2102
	5-9	,99741*	,18277	,000	,6377	1,3571
	10-14	,72145*	,18983	,000	,3479	1,0950
	15-19	,57372*	,23208	,014	,1170	1,0304
	20-24	,61538*	,25139	,015	,1207	1,1101

*p<.05

Tablo 42'den mesleki kıdem değişkenine göre göz ardı etmek yöntemini kullanmaya ilişkin farklılığın 25 ve daha yukarı yaş grubunda olan öğretmenlerden kaynaklandığı anlaşılmaktadır.

Nitekim Tablo 42'deki LSD Çoklu Karşılaştırma testinin sonuçlarına göre 25 ve üstü ($\bar{X} = 2,62$) yıl mesleki kıdeme sahip öğretmenlerin, 5-9 yıl ($\bar{X} = 1,62$), 0-4 yıl ($\bar{X} = 1,77$), 10-14 yıl ($\bar{X} = 1,89$), 20-24 yıl ($\bar{X} = 2,00$) ve 15-19 yıl ($\bar{X} = 2,04$) mesleki kıdeme sahip meslektaşlarına göre okul zorbalığı davranışlarını göz ardı etme yöntemini anlamlı olarak daha fazla kullandıkları anlaşılmaktadır. Öğretmenlerin okul zorbalığına ilişkin farkındalık düzeylerinin mesleki kıdeme göre farklılaşma durumunun incelendiği araştırma bulgularında 25 yıl ve üstü mesleki kıdeme sahip öğretmenlerin fiziksel, duygusal ve cinsel zorbalığın diğer öğretmenlere göre daha az farkında oldukları görülmektedir. 25 yıl ve üstü mesleki kıdeme sahip öğretmenlerin bu bulgularla tutarlı olarak farkında olmadıkları durum ile ilgili herhangi bir eylemde bulunmadıklarını ve onu göz ardı etme eğiliminde oldukları söylenebilir. Bununla beraber mesleki tecrübenin artmasıyla öğretmenin sınıf yönetimi konusunda ve alanında uzmanlığının doruklarında olduğu bu dönemde zorbalık gibi istenmeyen davranışların görülme olasılığının düştüğü söylenebilir.

4.7.4. Görev Yapılan Kademe Değişkenine Göre Farklılıklar

Öğretmenlerin okul zorbalığı ile başa çıkma yollarının görev yapılan kademeye göre ANOVA sonuçlarının verildiği tablo 43'te görüldüğü üzere kurban ile çalışma ve zorba ile çalışma tutumları arasında görev yapılan kademe bakımından anlamlı bir fark bulunmaktadır.

Tablo 43: Öğretmenlerin Okul Zorbalığı İle Başa Çıkma Biçimlerinin Görev Yapılan Kademeye Göre ANOVA Sonuçları (N=305)

	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Kurban ile çalışmak	Gruplararası	9,163	2	4,581	4,026	,019*
	Gruplarıçi	343,690	302	1,138		
	Toplam	352,852	304			
Zorba ile çalışmak	Gruplararası	9,363	2	4,681	8,076	,000*
	Gruplarıçi	175,051	302	,580		
	Toplam	184,413	304			
Göz ardı etmek	Gruplararası	1,613	2	,806	1,100	,334
	Gruplarıçi	221,325	302	,733		
	Toplam	222,938	304			
Diğer yetişkinlerden yardım almak	Gruplararası	,033	2	,017	,028	,973
	Gruplarıçi	179,816	302	,595		
	Toplam	179,849	304			
Zorbayı disipline etmek	Gruplararası	2,184	2	1,092	2,234	,109
	Gruplarıçi	147,632	302	,489		
	Toplam	149,816	304			

Tablo 43'teki bulgulara göre, öğretmenlerin kurban ile çalışma tepkileri arasında da görev yapılan kademe bakımından anlamlı bir fark olduğu görülmektedir [$F_{(2-302)}=4,03$, $p<.05$]. Yine aynı analiz sonuçlarından, öğretmenlerin okul zorbalığı davranışı ile karşılaştıklarında; zorba ile çalışma yolunu seçme düzeylerinin de, görev yapılan kademeyle ilgili olarak anlamlı bir şekilde değiştiği [$F_{(2-302)}=8,08$, $p<.05$] görülmektedir.

Gruplar arasındaki farklılığın kaynağını belirlemek için LSD testi yapılmış ve sonuçlar aşağıdaki tablo 44 ve 45 de verilmiştir.

Tablo 44: Öğretmenlerin Okul Zorbalığı İle Başa Çıkma Biçimlerinden Kurban İle Çalışmanın Seçilmesinin Görev Yapılan Kademeyle Göre LSD Çoklu Karşılaştırma Testi Sonuçları (N=305)

(I) Kademe	(J) Kademe	Ortalamalar Farkı (I-J)	Standart Hata	p	95% Güvenirlik Aralığı	
					Alt Sınır	Üst Sınır
İlköğretim 1. kademe	İlköğretim 2. Kad.	,25587	,15196	,093	-,0432	,5549
	Ortaöğretim	,39751*	,14376	,006	,1146	,6804
İlköğretim 2. kademe	İlköğretim 1. Kad.	-,25587	,15196	,093	-,5549	,0432
	Ortaöğretim	,14164	,16243	,384	-,1780	,4613

Tablo 44 - devam

(I) Kademe	(J) Kademe	Ortalamalar Farkı (I-J)	Standart Hata	p	95% Güvenirlik Aralığı	
					Alt Sınır	Üst Sınır
Ortaöğretim	İlköğretim 1. Kad.	-,39751*	,14376	,006	-,6804	-,1146
	İlköğretim 2. Kad.	-,14164	,16243	,384	-,4613	,1780

*p<.05

Öğretmenlerin okul zorbalığı ile başa çıkma biçimlerinden kurban ile çalışmanın seçilmesinin görev yapılan kademeye göre LSD Çoklu Karşılaştırma testinin sonuçlarının bulunduğu tablo 44'e göre, ilköğretim birinci kademe görev yapan öğretmenlerin ($\bar{X}=3,53$), ortaöğretim kademesinde ($\bar{X}=3,14$) görev yapan meslektaşlarına göre kurban ile çalışma yolunu anlamlı olarak daha fazla tercih ettikleri ortaya çıkmaktadır. İlköğretim birinci kademe öğrencilerinin yaşları ve gelişim düzeylerinden dolayı okulda yaşadıkları olumsuzlukların etkilerini kendi başlarına yok etmeleri daha zor olduğu için bu kademe görev yapan öğretmenlerin ortaöğretimdekilere göre daha fazla kurban ile çalışma eğiliminde olmaları olası görülebilir.

Tablo 45: Öğretmenlerin Okul Zorbalığı İle Başa Çıkma Biçimlerinden Zorba İle Çalışmanın Seçilmesinin Görev Yapılan Kademeye Göre LSD Çoklu Karşılaştırma Testi Sonuçları (N=305)

(I) Kademe	(J) Kademe	Ortalamalar Farkı (I-J)	Standart Hata	p	95% Güvenirlik Aralığı	
					Alt Sınır	Üst Sınır
İlköğretim 1. kademe	İlköğretim 2. Kad.	,35762*	,10845	,001	,1442	,5710
	Ortaöğretim	,35082*	,10260	,001	,1489	,5527
İlköğretim 2. kademe	İlköğretim 1. Kad.	-,35762*	,10845	,001	-,5710	-,1442
	Ortaöğretim	-,00680	,11593	,953	-,2349	,2213
Ortaöğretim	İlköğretim 1. Kad.	-,35082*	,10260	,001	-,5527	-,1489
	İlköğretim 2. Kad.	,00680	,11593	,953	-,2213	,2349

*p<.05

Tablo 45 incelendiğinde öğretmenlerin zorba ile çalışma biçimini seçmelerinin görev yapılan kademeler arası farklarının hangi gruplardan kaynaklandığını bulmak amacıyla yapılan LSD Çoklu Karşılaştırma testi sonuçlarına göre; ilköğretim ikinci

kademede ($\bar{X}=3,77$) ve ortaöğretimde ($\bar{X}=3,78$) görev yapan öğretmenlerin zorba ile çalışma biçimini ilköğretim birinci kademedeki ($\bar{X}=4,13$) görev yapan öğretmenlere göre daha az tercih ettikleri belirlenmiştir.

4.7.5. Medeni Durum Değişkenine Göre Farklılıklar

Öğretmenlerin zorbalık eylemleri ile başa çıkma biçimlerine ilişkin aritmetik ortalamalar arasındaki farkın medeni duruma göre istatistiksel bakımdan anlamlı olup olmadığına ilişkin bulgular tablo 46'de verilmiştir.

Tablo 46: Öğretmenlerin Okul Zorbalığı Durumunda Tepkilerinin Medeni Duruma Göre T-Testi Sonuçları (N=305)

	Medeni D.	N	$\bar{X}$	S	sd	t	p
Kurban ile çalışmak	Evli	207	3,44	1,082	303	2,26	,02*
	Bekâr	98	3,14	1,045			
Zorba ile çalışmak	Evli	207	3,97	,782	303	1,41	,16
	Bekâr	98	3,84	,769			
Göz ardı etmek	Evli	207	1,94	,898	303	2,33	,02*
	Bekâr	98	1,69	,738			
Diğer Yetişkinlerden Yardım Almak	Evli	207	4,17	,760	303	2,24	,03*
	Bekâr	98	3,96	,772			
Zorbayı Disipline Etmek	Evli	207	4,55	,735	303	,470	,64
	Bekâr	98	4,51	,630			

Analiz sonuçları, öğretmenlerin zorbalık davranışlarıyla başa çıkma biçimi olarak kurban ile çalışmayı seçmelerinin medeni duruma göre anlamlı bir farklılık olduğunu [$t_{(303)}=2,26$, $p<.05$] göstermektedir. Bu farklılığa göre evli öğretmenler kurban ile çalışmayı ($\bar{X}=3,44$), bekâr öğretmenlere ($\bar{X}=3,14$) göre daha fazla tercih etmektedirler. Bu bulgu, kurban ile çalışma biçiminin medeni duruma göre anlamlı bir biçimde farklılık gösterdiğini ortaya çıkarmaktadır. Yine tablo 31'deki bulgulara göre öğretmenlerin göz ardı etme biçimini seçmeleri ile medeni durumları arasında da anlamlı bir farklılık bulunduğu [$t_{(303)}=2,33$, $p<.05$] anlaşılmaktadır. Elde edilen bu bulgular, evli öğretmenlerin ($\bar{X}=1,94$) bekâr meslektaşlarına göre ($\bar{X}=1,69$) zorbalık eylemlerini daha fazla göz ardı ettiklerini göstermektedir.

Diğer yandan öğretmenlerin okul zorbalığı durumu ile karşılaştıklarında, diğer yetişkinlerden yardım almaları da yine medeni duruma göre anlamlı bir farklılık

[$t_{(303)}=2,24$, $p<.05$] göstermektedir. Bu bulgulara göre evli öğretmenlerin diğer yetişkinlerden yardım almaları ($\bar{X}=4,17$), bekâr öğretmenlere ($\bar{X}=3,96$) göre daha fazladır. Bu bulguda yine, diğer yetişkinlerden yardım almanın da medeni duruma göre farklılık gösterdiğini ortaya koymaktadır.

4.7.6. Çocuk Sahibi Olma Değişkenine Göre

Öğretmenlerin zorbalık eylemleri ile başa çıkma biçimlerine ilişkin aritmetik ortalamalar arasındaki farkın çocuk sahibi olmalarına göre istatistiksel bakımdan anlamlı olup olmadığına ilişkin bulgular tablo 47’de verilmiştir.

Tablo 47: Öğretmenlerin Okul Zorbalığı Durumunda Tepkilerinin Çocuk Sahibi Olmalarına Göre T-Testi Sonuçları (N=305)

	Çocuk Sahibi	N	$\bar{X}$	S	sd	t	p
Kurban ile çalışmak	Evet	160	3,48	1,06382	303	2,35	,02*
	Hayır	145	3,19	1,07559			
Zorba ile çalışmak	Evet	160	3,98	,75629	303	1,26	,20
	Hayır	145	3,87	,80152			
Göz ardı etmek	Evet	160	2,00	,87595	303	3,06	,00*
	Hayır	145	1,70	,80901			
Diğer Yetişkinlerden Yardım Almak	Evet	160	4,19	,68677	303	2,21	,03*
	Hayır	145	4,00	,84163			
Zorbayı Disipline Etmek	Evet	160	4,61	,61417	303	1,96	,05
	Hayır	145	4,46	,78155			

Tablo 47’deki bulgular okul zorbalığı ile karşılaşıldığında, kurban ile çalışma, göz ardı etme ve diğer yetişkinlerden yardım alma seçeneklerini tercih etmenin; çocuk sahibi olma durumuna göre anlamlı farklılık gösterdiğini açıklığa kavuşturmaktadır.

Öğretmenlerin okul zorbalığı durumu ile karşılaştıklarında kurban ile çalışmalarını çocuk sahibi olup olmamalarına göre anlamlı bir farklılık [$t_{(303)}=2,35$, $p<.05$] göstermektedir. Bu bulgu çocuk sahibi olan öğretmenlerin ($\bar{X}=3,48$), çocuk sahibi olmayan öğretmenlere ($\bar{X}=3,19$) göre, kurban ile çalışma seçeneğini anlamlı olarak daha fazla kullandıklarını göstermektedir.

Diğer yandan yapılan analiz sonucunda, göz ardı etme seçeneğini kullanmada da yine çocuk sahibi olma durumlarına göre anlamlı bir farklılık [$t_{(303)}=3,06$, $p<.05$]

ortaya çıkmıştır. Elde edilen bulgulara göre çocuk sahibi olan öğretmenlerin ($\bar{X} = 2,00$), çocuk sahibi olmayan meslektaşlarına ($\bar{X} = 1,70$) göre, zorbalığı daha fazla göz ardı ettikleri anlaşılmıştır.

Bu değişkenle ilgili olarak ortaya çıkan son farklılık ise yetişkinlerden yardım alma seçeneğine ilişkin olmuştur. Yapılan analizde çocuk sahibi olma değişkenine göre, diğer yetişkinlerden yardım alma yöntemini kullanmada gruplar arasında istatistiksel bakımdan anlamlı bir farklılık [$t_{(303)} = 2,21$, $p < .05$] olduğu belirlenmiştir. Bu seçenikle ilgili olarak elde edilen bulgulardan çocuk sahibi olan öğretmenlerin ($\bar{X} = 4,19$), olmayan öğretmenlere ($\bar{X} = 4,00$) göre diğer yetişkinlerden yardım alma seçeneğini daha fazla kullandıkları ortaya çıkmıştır.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmanın bu bölümünde elde edilen bulgulara dayalı olarak ulaşılan sonuçlar belirtilmiş ve bu sonuçlara ilişkin geliştirilen öneriler sunulmuştur.

5.1. Sonuçlar

Bu araştırmadan elde edilen sonuçlar şu şekildedir:

- Araştırmaya katılan öğretmenlerin zorbalığa ilişkin farkındalıkları incelendiğinde öğretmenlerin tüm zorbalık türlerinin farkında oldukları görülmektedir. Ancak eğer sıralama yapmak gerekirse öğretmenler en fazla fiziksel zorbalığın daha sonra sırasıyla cinsel zorbalık, sözel zorbalık ve duygusal zorbalığın farkındadırlar.
- Öğretmenlerin zorbalık türlerine ilişkin farkındalıkları cinsiyet, medeni durum ve çocuk sahibi olma değişkenlerine göre anlamlı farklılık göstermemektedir. Fakat 50–59 yaşları arasında bulunan öğretmenler 20–29 ve 30–39 yaş grubundaki öğretmenlere göre fiziksel ve cinsel zorbalığın daha az farkındadırlar. Bununla birlikte 5–14 ve 20–24 yıl mesleki kıdeme sahip öğretmenler, 25 yıldan fazla mesleki kıdeme sahip olan öğretmenlere göre fiziksel, duygusal ve cinsel zorbalığın daha çok farkındadırlar. Son olarak görev yapılan kademe değişkenine göre sözel ve cinsel zorbalığa ilişkin farkındalıklarda anlamlı farklılık bulunmaktadır. Buna göre ortaöğretim kurumlarında görev yapan öğretmenler ilköğretimde görev yapanlara göre sözel zorbalığın daha çok farkındadırlar. Aynı zamanda ortaöğretim kurumunda çalışan öğretmenlerin ilköğretim 1. Kademe çalışan öğretmenlere göre cinsel zorbalığa ilişkin farkındalıkları daha yüksektir.

- Okullarda görülen zorbalık olaylarının sıklığına ilişkin bulgulara bakıldığında öğretmenlerin algılarına göre okullarda en fazla sözel zorbalığın ardından fiziksel, duygusal ve cinsel zorbalığın meydana geldiği görülmektedir.
- Araştırmaya katılan öğretmenlerin zorbalık türlerinin okullarında görülme sıklığına ilişkin algıları yaş ve mesleki kıdem değişkenlerine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir. Bununla beraber kadın öğretmenler erkek öğretmenlere göre fiziksel ve sözel zorbalığın daha sık meydana geldiğini düşünmektedir. Görev yapılan kademe değişkenine göre ise ilköğretim 2. Kademe görev yapan öğretmenler ilköğretim 1. Kademe ve ortaöğretimde görev yapanlara göre fiziksel zorbalığın daha sık görüldüğünü belirtmişlerdir. İlköğretim 1. Kademe görev yapan öğretmenler ise ilköğretim 2. Kademe ve ortaöğretimde görev yapanlara göre sınıflarında sözel ve cinsel zorbalığın daha az meydana geldiğini düşünmektedirler. Araştırma bulgularına göre ilköğretim 2. Kademe çalışan öğretmenler 1. Kademe çalışanlara göre duygusal zorbalığın daha sık görüldüğünü algılamaktadırlar. Bunun yanı sıra evli öğretmenler, bekâr öğretmenlere sözel zorbalığın daha az meydana geldiğini düşünmektedir. Son olarak çocuk sahibi olma değişkenine göre öğretmenlerin sözel zorbalığın görülme sıklığına ilişkin algıları farklılık göstermektedir. Buna göre çocuk sahibi olmayan öğretmenler, olanlara göre sözel zorbalığın daha sık görüldüğünü belirtmişlerdir.
- Çalışma grubunun zorbalığın okullarda nerede, ne zaman ve ne sıklıkta meydana geldiğine ilişkin algılarına göre zorbalık en fazla teneffüs sırasında koridorlarda görülmektedir. Araştırma bulgularına göre, okul zorbalığı olaylarının okul bahçesi, sınıflar, sınıfa giderken ve okuldan eve giderken ara sıra meydana geldiği görülmektedir. Okulun kantininde, okula gelirken, dinlenme salonlarında ve okul servislerinde ise zorbalığa nadiren rastlandığı belirlenmiştir.
- Son olarak araştırmaya bulgularına göre öğretmenlerin okul zorbalığı ile başa çıkmak için kesinlikle zorbayı disipline etme yoluna gittikleri görülmektedir. Araştırmaya katılan öğretmenlerin, idare, rehber öğretmen ya da öğrenci velilerinden yardım almayı, zorba ile davranışlarını düzeltmek için çalışmayı

ve kurban ile zorbalık davranışlarına maruz kalmamak için neler yapması gerektiği ile ilgili çalışma yapmayı da muhtemelen kullandıkları belirlenmiştir. Çalışmanın bulgularına göre, Herhangi bir zorbalık olayı ile karşılaşıldığında durumun göz ardı edilmediği görülmektedir.

- Öğretmenlerin okul zorbalığı ile karşılaştıklarında başa çıkmak için seçtikleri yöntem tüm bireysel değişkenlere göre anlamlı bir şekilde değişmektedir. Öğretmenlerin zorbalık ile başa çıkmak için kurban ile çalışma biçimini tercih etmeleri görev yapılan kademe, medeni durum ve çocuk sahibi olup olmalarına göre anlamlı bir farklılık göstermektedir. Araştırma bulgularına göre birinci kademe görev yapan öğretmenler ortaöğretimde çalışanlara göre, evli öğretmenler, bekâr öğretmenlere göre ve çocuk sahibi olanlar olmayanlara göre kurban ile çalışma biçimini daha çok tercih etmektedir. Öğretmenlerin zorba ile çalışma biçimini seçmeleri ile görev yapılan kademe göre anlamlı bir farklılık göstermektedir. Buna göre ilköğretim birinci kademe görev yapan öğretmenler ilköğretim ikinci kademe ve orta öğretimde görev yapanlara göre zorba ile çalışma biçimini daha çok tercih etmektedir. Okul zorbalığı ile başa çıkmada onu göz ardı etme yolunu seçme görev yapılan kademe dışındaki tüm değişkenlere göre anlamlı bir değişiklik göstermektedir. Bulgulara göre, göz ardı etme yolunu erkek öğretmenler kadın öğretmenlere göre, yaşları 50–59 arası olan öğretmenler 20–29, 30–39 ve 40–49 yaşlarındaki öğretmenlere göre, 25 yıl ve üstü mesleki kıdeme sahip öğretmenler daha az mesleki kıdeme sahip öğretmenlere göre, evli öğretmenler bekâr öğretmenlere göre ve çocuk sahibi olanlar olmayanlara göre daha çok tercih etmektedirler. Bununla birlikte, okul zorbalığı ile başa çıkmak için diğer yetişkinlerden yardım almayı kadın öğretmenlerin erkek öğretmenlerden, evlilerin bekârlardan ve çocuğu olanların olmayanlardan daha çok tercih ettikleri görülmektedir.

5.2. Öneriler

Bu araştırmadan elde edilen bulgular doğrultusunda şu öneriler sıralanabilir:

- Araştırmada öğretmenlerin okul zorbalığına ilişkin farkındalıkları, okul zorbalığının görülme sıklığına ilişkin algıları ve okul zorbalığı ile başa çıkma

biçimleri arasında kimi değişkenler açısından farklılıklar belirlendiğine göre düşük düzeyde olanları yüksek düzeye çıkarmak amacıyla bazı önlemler alınması gerekmektedir. Bu bağlamda okul zorbalığı konusunda öğretmenleri her açıdan bilgilendirmek amacıyla kapsamlı hizmet içi eğitimler tasarlanıp, eğitimin etkililiği değerlendirilebilir. Bunun yanı sıra öğretmen adaylarına lisans eğitimleri sırasında aldıkları derslerde okul zorbalığı ile ilgili bilgilendirme yapılabilir.

- Okul zorbalığı olgusu nitelikli eğitimi etkileyen, ülke çapında bir sorundur. Bu sebeple okul zorbalığını önleme ve müdahale programları ulusal eğitim politikasının bir parçası haline getirilmelidir. Milli Eğitim Bakanlığı, okullarda meydana gelen zorbalık olaylarına karşı gerekli yasal düzenlemeleri yapmalıdır. Okul rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri planlanırken Milli Eğitim Bakanlığı tüm okullarda ortak olacak şekilde, gelişimsel rehberlik yaklaşımını göz önüne alarak, zorbalıkla ilgili geliştirici, önleyici ve müdahale edici etkinliklere aşamalı olarak yer verecek çalışmalar düzenleyebilir.
- Ailelerin ve eğitimcilerin sorumluluklarının farkında olması ve etkili davranış örüntülerine sahip olmaları zorbalığı önlemede ve var olan zorbalığın etkilerini azaltmada önem taşımaktadır. Okul aile işbirliğinin sağlanması ve artırılması için çalışmaların yapılması, eğitimcilere ve ebeveynlere yönelik eğitim etkinliklerine gönüllü katılımı sağlayabilmek için yöreye ait kültürel özelliklerin iyi tanınarak kültürel duyarlılığın göz önünde bulundurulması, zorbalığı önlemeye yönelik deneysel çalışmaların yapılması gerektiği düşünülmektedir. Ayrıca bu konuda gerektiğinde yurt dışındaki sivil toplum örgütlerinden ve başka ülkelerin zorbalığı önleme ile ilgili politikalarından da yararlanılabilir. Ülkemizde sivil toplum örgütlerinin kurulması, okulların gereksinim duyduğu zorbalığı önlemede kullanılabilecek materyal sıkıntısının giderilmesi, Rehberlik ve Araştırma Merkezleri ile okul psikolojik danışma birimlerinin işbirliği halinde olması da okullarda gözlenen zorbalığı önleme de etkili olacağı düşünülmektedir.
- Zorbalığa müdahale ve önleme stratejileri sadece yönetimin görevi değildir. Bütün okul çalışanları zorbalık ve okulun zorbalığı önleme stratejileri

hakkında bilinçlendirilmelidir. Ayrıca zorbalığa müdahale ve kurbanı destekleme konusunda da yapılması gerekenler önceden planlanarak bütün okul çalışanlarınca kabullenilmelidir. Okulda zorbalıkla mücadelenin etkili olabilmesi için herkesin üzerine düşeni yapmasının yanı sıra programların yürütülmesinden veya olabilecek aksaklıkları anında saptayıp düzeltme yoluna gidecek, sorumlu ve öğrencilerden de bir grubun dâhil olacağı güvenlik ekipleri oluşturulabilir.

- Öğretmenler sorumluluğunu aldıkları şubedeki öğrencilerle görüşmeler yaparak zorbalığa maruz kaldıklarında kendilerine başvurmaları ve sorunun çözümüne katkıda bulunacakları konusunda öğrencilerin güvenini sağlamalı ve bu konuda öğrencileri mutlaka aydınlatmalıdır. Bunun yanı sıra, öğretmenlerin sınıflarında meydana gelen zorbalık olaylarını önlenmesi için, stratejiler geliştirerek uygulaması ve bu olaylara karışan öğrencileri belirleyerek gereken önlemleri alması sınıflarda yaşanan zorbalığı azaltılabilir. Aynı zamanda sınıflarında olumlu sınıf atmosferi sağlamak için öğretmen-öğrenci, öğrenci-öğrenci etkileşimini artıracak etkinliklere yer verebilirler.
- Türkiye’de okul zorbalığı konusunda yapılmış araştırma ve yayın sayısı oldukça azdır. Bu konuda araştırma yapmayı amaçlayan araştırmacılar okullardaki zorbalığın yaygınlığını belirlerken daha sağlıklı bulgulara ulaşmak için öğrenci, öğretmen, yönetici ve veli algılarına bakabilirler. Bunun yanı sıra okul çapında bir zorbalığı önleme ve müdahale programı hazırlayıp uygulayarak, programın etkisi araştırılabilir. Bunlara ek olarak, öğrencilerin, öğretmenlerin, okul yöneticilerinin ve velilerin okul zorbalığı karşısındaki tutumlarına yönelik ölçekler geliştirilebilir.

KAYNAKÇA

- Alikaşifoğlu, Müjgan, Ercan, Oya. 2007. Çocukluk Çağında Kabadayılık/Zorbalık Davranışları: Hekimler Açısından Anlamı. **Türk Pediatri Araştırmaları**. S:42: 19-25.
- Alper, Seda İlhan. 2008. **İlköğretimde Zorbalık**. Yüksek Lisans Tezi.Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Atik, Gökhan. 2006. **The Role Of Locus Of Control, Self-Esteem, Parenting Style, Loneliness, And Academic Achievement In Predicting Bullying Among Middle School Students**. Yüksek Lisans Tezi. METU The Department of Educational Science.
- Balanuye, Işık Dursun. 2007. **Okul Zorbalığına İlişkin Öğretmen Tutumlarının İncelenmesi**. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Ballard, Mary, Tucky Argus, Theodore P. Remley. 1999. Bullying and School Violence: A Proposed Prevention Program. **NASSP Bulletin**. 83: 38-47.
- Bauman, Sheri, Rio, Adrienne Del. 2005. Knowledge and Beliefs about Bullying in Schools: Comparing Pre-Service Teachers in United States and the United Kingdom. **School Psychology International**. c. 26. S. 4: 428-442.
- Besag, Valeria E. 1989. **Bullies and Victims in Schools: A Guide To Understanding and Management**. Open University Press.
- Besag, Valeria E., Ian Rivers, Neil Duncan. 2007. **Bullying: Handbook for Educators and Parents**. Greenwood Publishing Group.
- Brewster, Cori, Railsback, Jennifer. 2001. **Schoolwide Prevention of Bullying**. Northwest Regional Educational Laboratory.
- Bringham City Council. [25.10.2008]. **Together We Can stop Bullying**. NSPCC.
- Büyüköztürk, Şener. 2007. **Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı: İstatistik, Araştırma Deseni SPSS Uygulamaları ve Yorum**. 7. bs. PegemA Yayıncılık.
- Carney, Amy G., Kenneth W. Merrell. 2001. Bullying in Schools: Perspectives on Understanding and Preventing an International Problem. **School Psychology International**. c. 22. s. 3:364-382. SAGE Publications.

- Cavendish, Roberta, Salomone, Cynthia. 2001. Bullying and Sexual Harassment in the School Setting. **The Journal of School Nursing**. C. 17. S.1:25-31.
- Cemaloğlu, Necati, Erdemoğlu Şahin, Dilek. 2007. Öğretmenlerin Mesleki Tükenmişlik Düzeylerinin Farklı Değişkenlere Göre İncelenmesi. **Kastamonu Eğitim Dergisi**. C.15. s. 2: 465-484.
- Crothers, Laura M., Kolbert, Jeret B., Barker, William F. 2006. Middle School Students' Preferences for Anti-Bullying Interventions. **School Psychology International**. C. 27. S. 4: 475-487.
- Croucier, Richard A. 2003. **Teachers Perceptions Of Bullying At The Elementary School Level**. Yüksek Lisans Tezi. California State University The Department Of Social Work.
- Çalık, Temel, Özbay, Yaşar, Erkan, Serdar, Kurt, Türker, Kandemir, Mehmet. [12.10.2010]. **İlköğretim Okullarında Okul İklimi, Zorbalık ve Prososyal Davranışlar Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi**. <http://oc.eab.org.tr/egtconf/pdfkitap/pdf/415.pdf>.
- Çayırdag, Nur. 2006. **İlköğretim 7. Ve 8. Sınıf Öğrencilerinin Okul Kültürünü Algılayışları İlk Zorbalık Eğilimleri ve Zorbalıkla Başetme Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi**. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çetinkaya, Selma, Nur, Naim, Ayvaz, Adnan, Özdemir, Deniz, Kavakcı, Önder. 2009. Sosyoekonomik Durumu Farklı Üç İlköğretim Okulu Öğrencilerinde Akran Zorbalığının Depresyon ve Benlik Saygısı Düzeyiyle İlişkisi. **Anadolu Psikiyatri Dergisi**. S.10:151-158.
- Çınkır, Şakir, Kepenekçi, Yasemin Karaman. 2003. Öğrenciler Arası Zorbalık. **Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi**. C. 9. S.34:236-253.
- DiBasilio, Amy. 2008. **Reducing Bullying In Middle School Students Through The Use Of Student-Leaders**. Yüksek Lisans Tezi. Saint Xavier Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Dölek, Nevin. [28.04.2009]. **Öğrencilerde Zorbaca Davranışlar**. www.yoret.org.tr.
- Durmuş, Emine, Gürkan, Uğur. 2007. "Anket Analizleri". **Şiddet İçermeyen Eğitim (Araştırma Raporu)**. Ed. Cengiz Utkulu, Lokman Tanrıku, H. İbrahim Demirel. Mustafa Kuzucu. Ankara: MEB Yaygın Eğitim Enstitüsü Müdürlüğü: 58-63.
- Entenman, Janis, Murnen, Timothy J., Hendricks, Cindy. 2006. Victims, Bullies, and Bystanders in K-3 Literature. **The Reading Teacher**. C. 59. S. 4:352-364.
- European Community European Social Fund. 2001. **Bullying: A Reader For The Diploma For Connexions Personal Advisers**. www.connexions.gov.uk, [25.10.2008].

- Eymen, U. Erman. 2007. **SPSS 15.0 Kullanma Kılavuzu**. 1. Bs. İstatistik Merkezi Yayın.
- Fox, Claire L., Boulton, Michael J. 2005. The Social Skills Problems Of Victims Of Bullying: Self, Peer And Teacher Perceptions. **British Journal of Educational Psychology**. c.75. s. 2: 313-328.
- Garip, Gülcan, Şavkın, Banu. 2008. **Akran Zorbalığı**. Doğu Akdeniz Koleji PDREM Bülteni.
- Genç, Gülten. 2007. **Genel Liselerde Akran Zorbalığı ve Yönetimi**. Doktora Tezi. İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Glew, Gwen, Fred Rivara, Chris Feudtner. 2000. Bullying: Children Hurting Children. **Pediatrics In Review**. c. 21. s. 6: 183-190.
- Gökler, Rıza. 2007. **İlköğretim Öğrencilerinde Akran Zorbalığının Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi**. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- _____. 2009. Okullarda Akran Zorbalığı. **Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi**. C. 6. S. 2: 511-537.
- Greenbaum, Stuart, Turner, Brenda, Stephens, Ronald D. 1989, **Set Straight on Bullies**. National School Safety Center: Malibu.
- Hoang, F. Q. 2001. **Addressing School Violence**. FBI Law Enforcement Bulletin, 70. <http://www.fbi.gov/publications/leb/2001/aug011eb.pdf>, [03.02.2010].
- Huesmann, L. Rowell. 1994. **Aggressive Behavior: Current Perspectives**. Springer.
- Kapçı, Emin Gül. 2004. İlköğretim Öğrencilerinin Zorbalığa Maruz Kalma Türünün ve Sıklığının Depresyon, Kaygı ve Benlik Saygısıyla İlişkisi. **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**. C. 37. S. 1: 1-13.
- Karasar, Niyazi. 2007.**Bilimsel Araştırma Yöntemi: Kavramlar, İlkeler, Teknikler**. 17. bs. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kartal, Hülya. 2009. Öğretmen Adaylarının Uygulama Okullarındaki Zorbalıkla İlgili Değerlendirmeleri. **Gazi Eğitim Faültesi Dergisi**. c. 29. S.1: 141-172.
- Kartal, Hülya, Bilgin, Asude. 2009. İlköğretim Okullarında Görev Yapan Öğretmenler ve Öğrenim Gören Öğrencilerin Zorbalığa Yönelik Görüşleri. **Türk Eğitim Bilimleri Dergisi**. C. 7. S. 3: 539-562.
- Koç, Zihni. 2006. **Lise Öğrencilerinin Zorbalık Düzeylerinin Yordanması**. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Lane, A. David. 1989. Bullying in School: The Need For An Integrated Approach. **School Psychology International**. c. 10: 211-215.

- Lange, Marlene D. Melzer, Rebecca W. Cohen, Paul M. Grossberg, Camilla K. B. Matthews, Wendi Heuermann, Katherine J. Kocs, Linda J. Hale, Claude Gilmore. 2005. Bullying Prevention: Wisconsin Takes a Stand. **Wisconsin Medical Journal**. c. 104. s. 1: 57-61.
- Lee, Chris. 2004. **Preventing Bullying In Schools: A Guide For Teachers and Other Professionals**. SAGE.
- Leymann, Heinz. [31.10.2008]. **What is Mobbing? The Difference Between Bullying and Mobbing**. <http://www.bullyonline.org>.
- Livingston, Patrisha Kotzur. 2008. A Meta-analysis of the Effectiveness of Anti-bullying Programs on Students. Doktora Tezi. Texas A&M University Corpus Christi.
- Lock, Robin H., Migliore, Eleanor T. 2003. Eliminate Bullying in Your Classroom. **Intervention in School and Clinic**. C. 38. s. 3: 172-176.
- Nansel, Tonja R., Mary Overpeck, Ramani S. Pilla, W. June Ruan, Bruce Simons-Morton, Peter Scheidt. 2001. Bullying Behavior Among US Youth: Prevalence and Association With Psychosocial Adjustment. **JAMA**. c. 285. s.16: 2094-2100.
- Okullarda Şiddet ve Zorbalığın Önlenmesi: Öğretmen El Kitabı. [03.10.2010] <http://www.okuldaside.net/upresimler/ogretmen%20el%20kitabı.pdf>.
- Okullarda Şiddet ve Zorbalığın Önlenmesi: Öğrenci El Kitabı. [03.10.2010] <http://www.okuldaside.net/upresimler/ogrenci%20el%20kitabı.pdf>.
- Olweus, Dan. 1993 **Bullying At School: What We Know and what We Can Do**. 1. bs. Cambridge: Blackwell Publishing,.
- _____. 1994. Bullying At School: Basic Facts and an Effective Intervention Programme. **Promotion & Education**. c. 1. s. 4: 27-31.
- _____. 1998. Bullying in the Schools: How Educators Can Help. **The Education Digest**. c. 53. s.7: 30-34.
- _____. 2001. Bullying At School: Tackling the Problem. **Observer**. 225.24-26.
- Olweus Bullying Prevention Program. [25.10.2005]. <http://www.stopbullyingnow.com>.
- O'Moore, Astrid Mona, Stephen James Minton. 2005. Evaluation of the Effectiveness of an Anti-Bullying Programme in Primary Schools. **Aggressive Behavior**. c. 31: 609 – 622.
- Orpinas, Pamela, Horne, Arthur M., Staniszewski, Deborah. 2003. School Bullying: Changing The Problem by Changing The School. **School Psychology Review**. C. 32. S. 3: 431 – 444.

- Ortega, Rosario, Lera, Maria J. 2000. The seville anti-bullying in school Project. **Aggressive Behavior**. C. 26: 113–123.
- Pişkin, Metin. 2002. Okul Zorbalığı: Tanımı, Türleri, İlişkili Olduğu Faktörler ve Alınabilecek Önlemler. **Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi**:531-562.
- Pişkin, Metin. 2007. “Okul Zorbalığının Tanımı”. **Şiddet İçermeyen Eğitim – Araştırma Raporu**. Ed. Cengiz Utkulu, Lokman Tanrikulu, H. İbrahim Demirel. Mustafa Kuzucu. Ankara: MEB Yaygın Eğitim Enstitüsü Müdürlüğü: 55-58.
- Pişkin, Metin. 2010. Ankara’daki İlköğretim Öğrencileri Arasında Akran Zorbalığının İncelenmesi. **Eğitim ve Bilim**. C. 35. S. 156: 175-189.
- Public Safety Canada. [25.10.2008]. **Bullying Prevention in Schools**. <http://www.publicsafety.gc.ca>.
- Quiroz, Hilda Clarice, June Lane Arnette, Ronald D. Stephens. 2006. **Bullying In Schools: Fighting the Bully Battle**. National School Safety Center. www.schoolsafety.us.
- Rigby, Ken. 2002. **New Perspectives On Bullying**. Philadelphia, PA, USA: Jessica Kingsley Publishers.
- _____. 2004. Addressing Bullying in Schools: Theoretical Perspectives and their Implications. **School Psychology International**. c. 25. s. 3: 287-300.
- _____. 2007. **Bullying In Schools and What To Do About It**. Aust Council for Ed Research.
- Rivers, Ian, Smith, Peter K. 1994. Types of Bullying Behavior and Their Correlates. **Aggressive Behavior**. C. 20: 359 – 368.
- Roland, Erling, Thormod, Idsoe. 2001. Aggression and Bullying. **Aggressive Behavior**. c. 27: 446-462.
- Sampson, Rana. 2002. **Bullying In Schools**. Problem – Oriented Guides for Police Series No.12.
- Sapouna, Maria. 2008. Bullying in Greek Primary and Secondary Schools. **School Psychology Internetal**. c. 29. s. 2: 199-213.
- Sari, Naciye. [2010]. **Okulda Şiddet ve Zorbalık**. <http://www.yildizesli.com/okulda-siddet-ve-zorbalik.html>
- Scarpaci, Richard T. 2006. Bullying – Effective Strategies For Its Prevention. **Kappa Delta Pi Record**. Summer: 170-174.
- Smith, Peter K. 2000. Bullying and Harassment in Schools and the Rights of Children. **Children & Society**. c. 14: 294-303.

- Smith, Peter K., Sonia Sharp. 1994. **School Bullying: Insights and Perspectives**. Routhledge.
- Smith, Peter K., Y. Morita, J. Junger-Tas, D. Olweus, R. Catalona, P. Slee. 1999. **The Nature of School Bullying: A Cross-national Perspective**. Routhledge.
- Sudermann, Marlies, Peter Jaffe, Elaine Schieck, Lynn Watson, Peter Lehmann, Grace Greer. 1996. **A School-based Anti Violence Prevention Program**. www.lfcc.on.ca. [31.10.2008].
- Sullivan Keith, Mark Cleary, Ginny Sullivan. 2004. **Bullying in Secondary Schools: What It Looks Like and How To Manage It**. SAGE Publications.
- Takış, Özlem. 2007. **Ortaöğretim Kurumları İçin Geliştirilen Zorbaca Davranışlarla Baş Edebilme Programının Etkisinin İncelenmesi**. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Tattum, Delwyn P., David A. Lane. 1989. **Bullying in Schools**. 1. bs. Trentham Books.
- Tintorer, Jodie. 2004. **Elementary Teachers' Perceptions Of And Responses To School Bullying**. Yüksek Lisans Tezi. California State University The Department Of Social Work.
- Tiryaki, Eda. 2008. **Trabzon İli Orta Öğretim Okulu Yöneticilerinin Ve Öğretmenlerinin Öğrenciler Arası Zorbalığa İlişkin Görüşleri**. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- The Canadian Safe School Network. [25.10.2008]. **Types Of Bullying**. <http://www.canadiansafeschools.com>.
- Totan, Tarık. 2007. Okulda Zorbalığı Önlemede Eğitimcilere ve Ebeveynlere Öneriler. **AİBÜ Eğitim Fakültesi Dergisi**. C. 7. S. 2: 190-202.
- Unnever, James D., Cornell, Dewey G. 2004. Middle School Victims Of Bullying: Who Reports Being Bullied? **Aggressive Behavior**. C. 30. S. 5: 373 – 388.
- Vikipedi Özgür Ansiklopedi. [21.09.2010]. **Kabadayılık**. <http://tr.wikipedia.org>.
- Yaman, Erkan, Eroğlu, Yüksel, Bayraktar, Betül, Çolak, Tuğba Seda. 2010. Öğrencilerin Güdülenme Düzeyinde Etkili Bir Faktör: Okul Zorbalığı. **Akademik Bakış Dergisi**. S.20: 1-17.
- Yöndem, Zeynep Deniz, Totan, Tarık. 2008. Ergenlerde Zorbalık ve Stresle Başetme. **Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**. c. 3. S. 35: 28-37.

EKLER

EK 1: Anket İzinleri

EK 2: Okul Zorbalığını Önleme Anketi

EK 3: Valilik İzni

EK 1: Anket İzinleri

Date: October 9, 2009
From: Betül KIRMIZILAR — 4TU Davutpasa Campus Faculty
Student's name and address of Education Esenler / ISTANBUL
To: Jodie TINTORER
Copyright Holder

I request permission to translate into Turkish and quote/reproduce/ modify the material described below, on which you hold the copyright, in my master's thesis. The material will be used as a complete unit.

Description: Author(s) full name(s), title of work, title of journal, edition, series, publisher, date, volume number, page number(s):

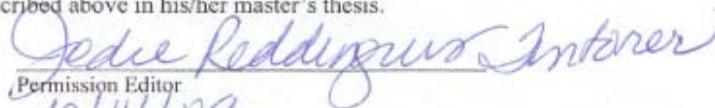
Tintorer, Jodie, Elementary Teachers' Perceptions Of And Responses To School Bullying, 2004

Signed

Permission is hereby granted/denied (circle one) for the above named student to include the materials described above in his/her master's thesis.

Signed

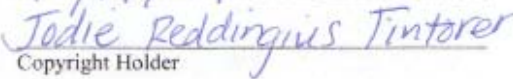

Permission Editor

Date

10/14/09

For

Copyright Holder

Date: October 9, 2009
From: Betül KIRMIZILAR - 4TU Davutpasa Campus, Faculty
Student's name and address of Education Esentepe/ISTANBUL
To: Ken RIGBY & Sheri BAUMAN
Copyright Holder

I request permission to translate into Turkish and quote/reproduce/ modify the material described below, on which you hold the copyright, in my master's thesis. The material will be used as a complete unit.

Description: Author(s) full name(s), title of work, title of journal, edition, series, publisher, date, volume number, page number(s):

Rigby, Ken, Bauman, Sheri, The Handling Bullying Questionnaire, 2006

Signed

Permission is hereby granted/denied (circle one) for the above named student to include the materials described above in his/her master's thesis.

Signed K. Rigby
Permission Editor
Date 12/10/09
For K. Rigby and S. Bauman
Copyright Holder

EK 2: Okul Zorbalığını Önleme Anketi

Değerli Öğretmenler,

Bu anket, Yıldız Teknik Üniversitesi, Eğitim Yönetimi ve Denetimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı'nda tez çalışması olarak yapılan araştırma için İstanbul Milli Eğitim Müdürlüğünden izin alınarak uygulanmaktadır. Anketler bilimsel araştırma dışında hiç bir amaçla kullanılmayacak, araştırmacı dışında başka kişi, kurum ya da makamlarca paylaşılmayacaktır.

Anket maddelerine vereceğiniz cevapların gerçek görüşünüzü yansıtması araştırma için çok önemlidir. Lütfen maddeleri dikkatlice okuyarak var olan duruma uygun seçeneği işaretleyiniz. Anket, ancak maddelerin tamamına cevap verildiği takdirde işleme alınacağından lütfen hiçbir soruyu cevapsız bırakmayınız. Sonuçlar toplu olarak değerlendirileceğinden isim yazmanıza gerek yoktur.

Araştırma hakkında bilgi almak isterseniz, lütfen betulkirmizilar@gmail.com adresine mail atınız.

Ankette yer alan soruların tümünü içtenlikle yanıtlamanızı ve gereken özeni göstermenizi diler, ilgi ve yardımlarınız için teşekkür ederim.

Arş. Gör. Betül KIRMIZILAR
Yıldız Teknik Üniversitesi
Eğitim Yönetimi ve Denetimi Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Öğrencisi

KİŞİSEL BİLGİLER

- 1. Cinsiyetiniz:** ( ) Kadın ( ) Erkek
- 2. Yaşınız:** ( ) 20–29 ( ) 30–39 ( ) 40–49 ( ) 50–59 ( ) 60 ve üstü
- 3. Meslekteki toplam hizmet süreniz (ay/yıl):** _____
- 4. Görev yaptığınız kademe:**( ) İlköğretim I. Kademe ( ) İlköğretim II. Kademe ( ) Ortaöğretim
- 5. Medeni Durumunuz:**( ) Evli ( ) Bekâr
- 6. Çocuğunuz var mı?** ( ) Evet ( ) Hayır

OKUL ZORBALIĞI: Bir ya da daha fazla öğrenci tarafından mevcut koşullarda kendisini savunamayacak olan bir öğrenciye belirli bir süre gerçekleştirilen olumsuz eylemlerdir. Arkadaşça ve şaka olarak yapılan eylemlere zorbalık diyemeyiz. Aynı zamanda, eşit güce sahip iki öğrencinin tartışması ya da kavga etmesi durumunda zorbalıktan söz edilemez.

Aşağıda ilköğretim öğrencilerinin yapabilecekleri davranışların bir listesi bulunmaktadır. Lütfen aşağıdaki her bir davranışın zorbalık olduğuna ne düzeyde katıldığınızı yuvarlak içine alarak işaretleyiniz.

	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
7. Yumruklamak, vurmak	1	2	3	4
8. Bir kişiye doğrudan müstehcen el kol hareketleri yapmak	1	2	3	4
9. Ad takmak ya da hakaret etmek	1	2	3	4
10. Sormadan eşyaları almak, çalmak	1	2	3	4
11. Arkadaşından onlar için cinsel bir şeyler yapmasını istemek	1	2	3	4
12. Arkadaşlarının bir kişiye karşı olmalarını sağlamak, kasıtlı olarak arkadaşlıkları bozmak	1	2	3	4
13. Bir kişinin dış görünüşü ile alay etmek	1	2	3	4
14. Bir kişinin gözünü korkutmak ya da tehdit etmek	1	2	3	4
15. Bir kişinin vücudu ile ilgili yorumlar yapmak	1	2	3	4
16. Tekme atmak	1	2	3	4
17. Bir kişiyi kasıtlı olarak bir etkinliğin dışında bırakmak	1	2	3	4
18. Zarar vermek amacıyla bir kişiyi itmek ya da çarpmak	1	2	3	4
19. Bir kişi ile ilgili kırıcı dedikodular başlatmak ve yaymak	1	2	3	4
20. Diğer kişilerin bir kişi ile konuşmalarını engellemek	1	2	3	4
21. Kızdırmak	1	2	3	4
22. Arkadaşlarının eşyalarını kırmak ya da kasten zarar vermek	1	2	3	4
23. Bir arkadaşına uygunsuz olarak dokunmak	1	2	3	4
24. Bir kişiyi sosyal olarak dışlamak	1	2	3	4
25. Bir arkadaşını ile konuşmayı reddetmek ya da onu dinlememek	1	2	3	4
26. Bir kişiyi kızdırmak için argo bir kelime kullanmak (gay vb.)	1	2	3	4
27. Bir kişiye kasıtlı olarak onu incitecek şeyler söylemek.	1	2	3	4

Şimdi öğrencilerinizin bu davranışlara ne kadar katıldığını belirlemeye çalışacağım. Lütfen son iki hafta içerisinde tipik bir sınıf düzeninde aşağıdaki davranışların ne sıklıkta görüldüğü ile ilgili numarayı yuvarlak içine alarak işaretleyiniz.

	Asla	Nadiren	Ara sıra	Sık sık
28. Kızdırmak	1	2	3	4
29. Zarar vermek amacıyla bir kişiyi itmek ya da bir kişiye çarpmak	1	2	3	4
30. Arkadaşlarının bir kişiye karşı olmalarını sağlamak, kasıtlı olarak arkadaşlıkları bozmak	1	2	3	4
31. Bir arkadaşı ile konuşmayı reddetmek ya da onu dinlememek	1	2	3	4
32. Bir kişinin vücudu ile ilgili yorumlar yapmak	1	2	3	4
33. Tekme atmak	1	2	3	4
34. Bir kişiden herhangi bir şey çalmak ya da almak	1	2	3	4
35. Bir kişiye hakaret etmek ya da ad takmak	1	2	3	4
36. Bir kişiyi kızdırmak için argo bir kelime kullanmak (gay vb.)	1	2	3	4
37. Bir kişiyi sosyal olarak dışlamak	1	2	3	4
38. Arkadaşından onlar için cinsel bir şeyler yapmasını istemek	1	2	3	4
39. Bir kişi ile ilgili kırıcı dedikodular başlatmak	1	2	3	4
40. Bir kişiye doğrudan müstehcen el kol hareketleri yapmak	1	2	3	4
41. Bir kişinin dış görünüşü ile alay etmek	1	2	3	4
42. Bir kişiyi yumruklamak ya da vurmak	1	2	3	4
43. Diğer kişilerin bir kişi ile konuşmalarını engellemek	1	2	3	4
44. Arkadaşlarının eşyalarını kırmak ya da kasten zarar vermek	1	2	3	4
45. Bir kişinin gözünü korkutmak ya da tehdit etmek	1	2	3	4
46. Bir arkadaşına uygunsuz olarak dokunmak	1	2	3	4
47. Bir kişiyi kasıtlı olarak bir etkinliğin dışında bırakmak	1	2	3	4
48. Bir kişiye kasıtlı olarak onu incitecek şeyler söylemek	1	2	3	4

Okul zorbalığı birçok alanda gerçekleşebilir. Lütfen aşağıda verilen her bir alanda okul zorbalığının ne sıklıkta görüldüğüne inaniyorsanız ilgili numarayı işaretleyiniz.

	Asla	Nadiren	Ara sıra	Sık sık
49. Okulun bahçesinde	1	2	3	4
50. Dinlenme salonlarında	1	2	3	4
51. Koridorlarda	1	2	3	4
52. Sınıflarda	1	2	3	4
53. Kantinde	1	2	3	4
54. Teneffüs	1	2	3	4
55. Yolda (sınıfa giderken)	1	2	3	4
56. Okul servislerinde	1	2	3	4
57. Okula gelirken	1	2	3	4
58. Okuldan eve giderken	1	2	3	4

Öğretmenler okuldaki zorbalık olayları ile başa çıkabilmede çeşitli yollar kullanabilirler. Öğretmenlerin seçtikleri yol zorbalık olayının hangi şartlarda meydana geldiğine ve ciddiyetine bağlı olarak değişebilir. Genellemek zor olsa da aşağıdaki örnek olayı kafanızda canlandırarak, böyle bir durumda ne yapacağınız ile ilgili aşağıdaki verilen ifadelere ne ölçüde katıldığınızı işaretleyiniz: DOĞRU YA DA YANLIŞ CEVAP YOKTUR.

“Güçlü bir öğrenci, kendisinden güçsüz olan bir öğrenciyi sürekli olarak kızdırıyor ve uygun olmayan lakaplar takıyor ve aynı zamanda diğer öğrencileri de mümkün olduğunca bu kurban öğrenciden uzak durmaya ikna ediyor. Sonuç olarak kurban, bu davranışlar karşısında kızgın, mutsuz ve genellikle dışlanmış hissediyor.”

	Kesinlikle yaparım	Muhtemelen yaparım	Emin değilim	Muhtemelen yapmam	Kesinlikle yapmam
59. Zorbaya davranışını hemen durdurmasını söylerim.	1	2	3	4	5
60. Olayı ciddiye almam.	1	2	3	4	5
61. Zorbanın uygun bir şekilde cezalandırıldığından emin olurum.	1	2	3	4	5
62. Konuyu okuldaki meslektaşlarımla tartışırım.	1	2	3	4	5
63. Zorba da dâhil olmak üzere tüm öğrencilerle bir toplantı düzenlerim, onlara neler olduğunu anlatırım ve durumu çözmeye yardımcı olacak yolları bulmalarını isterim.	1	2	3	4	5
64. Kurbanı zorbaya karşı kendisini savunmasını öneririm.	1	2	3	4	5
65. Zorbaya davranışının daha fazla hoş görülmeceğini açık bir şekilde belirtirim.	1	2	3	4	5
66. Konuyu başka birinin çözmesini beklerim.	1	2	3	4	5
67. Davranışlarının kurban üzerinde nasıl bir etki yarattığı ile ilgili endişelerimi zorba ile paylaşırım ve zorbanın dikkatli ve sorumlu bir şekilde davranmasını sağlamaya çalışırım.	1	2	3	4	5
68. Sorunu kendi kendilerinin çözmelerini beklerim.	1	2	3	4	5
69. Kurbanı kendine daha fazla güvenmesini öneririm.	1	2	3	4	5
70. Zorba ile durumu düzeltmek için neler yapabileceğini tartışırım.	1	2	3	4	5
71. Okulun rehber öğretmeninden olaya müdahale etmesini rica ederim.	1	2	3	4	5
72. Konuyu bir yöneticiye (okul müdürü, müdür yardımcısı, vb.) yönlendiririm.	1	2	3	4	5

73.	Çocuklarının refahı ile ilgili endişelerimi paylaşmak için kurbanın velisi ile iletişime geçerim.	1	2	3	4	5
74.	Öğrencilere sadece çocukluğu bırakmalarını söylerim.	1	2	3	4	5
75.	Kurbanı, gözünün korkutulamayacağını göstermesi konusunda cesaretlendiririm.	1	2	3	4	5
76.	Olayı göz ardı ederim.	1	2	3	4	5
77.	Zorbaya özsaygısını geliştirmesi konusunda yardımcı olurum, böylece kimseye daha fazla zorbalık yapmak istemez.	1	2	3	4	5
78.	Zorbanın velisine bu davranışın hemen durdurulması gerektiği konusunda ısrar ederim.	1	2	3	4	5
79.	Zorbanın yapabileceği daha ilgi çekici şeyler bulmaya çalışırım.	1	2	3	4	5
80.	Kurbana zorbaya “benden uzak dur” demesini öneririm.	1	2	3	4	5

Zaman ayırıp anketi eksiksiz cevaplandırduğunuz için çok teşekkür ederim.

EK 3: Valilik İzni

T.C.
İSTANBUL VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : B.08.4.MEM.4.34.00.18.379/ 5554/61717
Konu : Anket (Betül KIRMIZILAR)

08 Haziran 2009

T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

- İlgi a) Valilik Makamının 05.06.2009 tarih ve 5512/61521 sayılı oluru.
b) Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün 18.05.2009 tarih ve 606 sayılı yazısı.
c) Millî Eğitim Bakanlığına Bağlı Okul ve Kurumlarda yapılacak araştırma ve araştırma desteğine yönelik izin ve uygulama yönergesi.

Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim dalı "Eğitim Yönetimi ve Denetimi" Yüksek Lisans programı öğrencisi Betül KIRMIZILAR'ın ilimizde "Tablo 1" ve "Tablo 2"de belirtilen ilçelerdeki ilköğretim ve ortaöğretim kurumlarında "Okul Zorbalığını Önleme Etkinlikleri, Öğretmenlerin Algıları ve Uygulamaları" konulu anket çalışmasını yapma isteği ilgi (a) Valilik Onayı ile uygun görülmüştür.

Bilgilerinizi, gereğinin ilgi (a) Valilik Oluru doğrultusunda, gerekli duyurunun anketçi tarafından yapılmasını, işlem bittikten sonra iki (2) hafta içinde sonuçtan Müdürlüğümüz Kültür Bölümüne bilgi verilmesini rica ederim.

Erdem DEMİRCİ
Müdür a.
Müdür Yardımcısı

EKLER :

Ek.: 1:Valilik Onayı

EĞİTİM
%100
DESTEK **NOT** :Verilecek cevapta tarih, kayıt numarası, dosya numarası yazılması rica olunur.
Adres :İstanbul Millî Eğitim Müdürlüğü A.Blok Ankara cad. No:2 Cağaloğlu 526
13 82

4440632

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

İsim : Betül KIRMIZILAR
Uyruğu : T.C.
Doğum Yeri : Manisa
Doğum Tarihi : 13.02.1984
Medeni Durum : Evli

EĞİTİM

2007 - ... Yıldız Teknik Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Eğitim Yönetimi Teftişi Planlaması ve Ekonomisi Anabilim Dalı, Yüksek lisans
2001 – 2006 Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Öğretmeliği
1998 – 2001 Manisa Anadolu Teknik Lisesi, Bilgisayar Bölümü

İŞ DENEYİMİ

12/2009 - ... Milli Eğitim Bakanlığı – Bilişim Teknolojileri Öğretmenliği
12/2007 – 12/2009 Yıldız Teknik Üniversitesi, Eğitim Fakültesi – Araştırma Görevlisi
09/2006 – 12/2007 Milli Eğitim Bakanlığı – Bilişim Teknolojileri Öğretmenliği

YABANCI DİL

İngilizce: İleri seviyede